

MEŞHUR

HAFİZ SÂMİ

Merhum

Hal tercümesi — Sesi — Hânceresi — Tavrı — Müzikle ilgisi —
Kur'an, mevlid, gazel, şarkı vesaire okuyuşları — Aşk, — Karak-
teri — okuyuşuna aid misaller.

Hafız Osman, Hafız Rıza, Hafız Kemal, Karabacak Süleyman,
Deli Hüseyin, Burhan Kaynak, Cevdet, Fahrî, Mevdî, Hafız
Ali gibi artistlerimiz hakkında da kısaca etidiler.

Yazan :

ALİ RIZA SAĞMAN

İSTANBUL

AHMET SAİT MATBAASI

1947

merhumun vefatından bir müddet sonra İstiklâl Gazetesinde «Hâfız Sâmî» adlı bir yazım çıktı. Bu nâçiz yazımın, ilgililerin râğbetine mazhar olduğunu görünce daha geniş bir eser yazmak havaları zihnimde esip duruyor, fakat türlü sebepler, gereken cesaretimi kırıyordu.

Vefat tarihi olan 26 Nisan günün yaklaşmakta olması minasebetiyle, hatırı sayılır bazı şahsiyetler, böyle bir eser yazmak isteğini körüklediler. 20 günlük bir zaman kalmıştı. Allaha sığındım, eseri derleyip toparladım. Şöyle bir hesap edilirse ancak beş dolu günün verimidir.

Binaenaleyh, gerek yazılışındaki hatalar, gerek bazı tekrarlar, fazlalıklar, eksiklikler gibi hoşla gımiyecek işler görüldükçe bu mazereüm hatırlanmalı, suçların hemen bağışlanmalıdır.

Ömrümüz varsa, sayın okuyucularının râğbetine de tekrar mazhar olursam «İkinci tabı» ile eserin olgunlaşmasına çalışırım.

12 Nisan 1947

Camode

Ali Rıza Sağman

İLKİN BIRKAÇ SÖZ

Bu esercığın konusu, «Hafız Sâmî» dir, büyük Hafız Sâmî!

Hafız Sâmî kimdir, nedir ve necidir?

Bazı sualler görüldü ki ilk bakışta yersiz ve lüzumsuz sayılır. Bu soru da, belki, bu soydandır zannedilebilir. Evet, Hafız Sâmî'yi tanıyanlar: «Biz onun kim olduğunu bilmiyoruz mu?» derler. Tanımayanlar: «İşte adı üstünde: bir hâfız! Bunu bilmemek ne demektir?» yollu söylenmeğe başlarlar. Bunlar da belki haklıdır. Ancak, işin neticesi anlatılmaktadır ki bu büyük adamımızın kim ve ne olduğu hakkında «çevre» nin bilgisi pek eksiktir. Ona dair herkeş birşeyler söylüyor. Lâkin ya hiç kimse birşey bilmiyor, ya pek az kimse pek az şey biliyor.

Hafız Sâmî o kadar ün salmış, bütün dünyaya kendini tanıtmış olduğu halde zihinlerin, onun hakkında gösterdiği zaaf, gözlerin güneşe bakmakta düştükleri aceze benzer.

Hafız Sâmî adı, yalnız Türkiye'de değil, yalnız İslâm âleminde de değil, bütün dünyada tanınmış (1) ve yeryüzünde sempoati uyandırmış nurlu bir ünvanıdır. Kürenin neresinde yüksek bir şantör bulsanız onun yüreğinde Hafız Sâmî adının, en şerefli bir yerde mahkûk olduğunu görürsünüz.

Koca Hafız Sâmî, o büyük sanatın ilâhî güneşi, doğusu-

[1] İstanbul'da Orfeon müessesesinin sahibi ve Kolumbia kumpanyasının acentası bulunan Bay Jül, «Hafız Sâmî'yi tekrar okumağa muvaffak olursam, plâklarını deha çok, Amerikada satılgım» der ve son sisten plâklara okunmak üzere üstadın arkasında dolayır dururdu. Bay Jül, keşke muvaffak olsaydı!

na bir daha varmamak üzere mağribinde batıp gitti. Bazi ağzlarında birkaç gün bir iki deprenme ile birkaç gazetede birkaç satır yazıdan başka bir «teheyşü» görülmedi.

O koca dünya yıkılalı, daha birkaç yıl oldu. Ne arayanı görüyoruz, ne soranı. Bir kerre gazetelerimizde böyle şeylerle ilgilenecek ne vakit var, ne istek. Kendisini çok sevenlerin yüreklerinde ise «Sami aşkı»nın yavaş yavaş yatıştığı, zamanın, Sami ünvanı üzerinde de uyuturucu ve unutturucu rollerini görmekteyiz. Demek oluyor ki birkaç yılın daha geçmesi, bu büyük sanatkârımızın adı üstüne kalın bir «unutum örtüsü» çekecektir.

Lâkin:

Ey büyük Üstat! Sen nasıl unutulursun? Bu, mümkün mü? Sen, unutulmaz, ölmez bahitیارlar arasında yüksək yerini hazırlamış ve oraya bağdaş kurup yaslanmış mesut bir varlıksın.

Varlıkların yaşama yerlerinin ikiliğini biliyoruz: histe yaşamak, ruhta yaşamak. Histe yaşamak fânîdir. Bu yaşayış o kadar kısa ve o derece karanlıkta ve körce geçer ki yaşayan, kendini daha sezmeğe vakit bulamadan işin bitmiş, bu hayattan başka bir hayata sefer etmenin lâzım gelmiş olduğunu anlar.

**Doğup ta gelmeyi dehre, hemen alelâcele
Ölüp te gümek için bir sîâba benzetirim (1).**

Bu sahada Hafız Sami de bütün soydaşları gibi doğdu, bulundu, göründü ve uçtu.

Ruhta yaasmak: Bu hayat, tarih yasadıkça sürer gider. Tarihle beş bin yıldır yaşayan simalar tanıyoruz ve onlarla konuşup bazı anlaşmalara varıyoruz. Korkulan şey, asıl bu çeşit hayatın tablosundan silinmektir. His ölüp, ruh ise hep yaşar. Histe ki yok olur, ruhtaki ölmez.

[1] Muhtarir Acizindir.

Hafız Sami hislerde ölmüş ise ruhlarda yaşıyor. O İlâhî sesi, o İlâhî nağmeleri ve o eşsiz varlığı ile yüreklerde aynı tesiri yaşayacaktır. Yıllar değil, asırlar geçerek, dünya başka bir dünya olacak; başka geçinde, başka kesimde insanlar yeryüzünü başkalaştıracaklar, fakat bütün bunların geçmişe bağlı bilgileri arasında Hafız Sâmî bir meşâle gibi parlayacaktır.

Bir cemiyetin, medeniyette olan mevkîmini belirten en kalın ve en sağlam pilpayelerden biri, şüphe yok, müziktir. Müziğini ileri götürmüş bir cemiyetin, öteki desteklerde de yükselmiş olduğuna tarih şahittir.

Müzik denince gözümüzün önüne iki büyük kol gelir: okuyucular, çalıcılar!

Hafız Sami adını taşıyan büyük adam, bu iki koldan sağının, yani okuyuculuğun eşsiz bir kudreti idi.

«Hafız Samî» bir isim değil, tılsım anlatan, büyü bildiren büyük bir ünvardır. Bu ünvan, dolaştığı dili bükerek, yavaş gönüllü tılsımlar, ruhlara revnak verir. O, içlerimizde durmadan yangınlar yaratan İlâhî bir sesir. O, sınırları tuşturan bir meseledir.

Her zamanda, her mekânda, belki, binlerce okuyan, şakakalar yapan bülbüller vardır. Lâkin asırlar geçer de bu asırların türlü isteklerine ve aramalarına rağmen Hafız Sâmî gibisi ya hiç bulunmaz, ya pek zorla bulunur.

O İlâhî lideri, gönüllerimizde yaktağı aşk ateşini alevler halinde bıraktı, uçup gitti. Bizleri tahassür hummaları içine gömdü, göçüp gitti.

Hafız Samî'yi tamamiyle anlamamız ve anlatmamız için gereken ölçüye malik bulunmuyoruz. Çünkü bu ölçü, alelâde yani tabiatın «âdet» adını taşıyan prensiplerine uyarak yaşamaktaki kimseleri ölçebilir ise de Göte, Hâmit, Neyzen, Hafız Sami gibi bu prensiplere istihza göziyle bakan ve bu Prensiplere tıpatıp uymayı, meşhur «cüce hikâyesi» ne konu olmak mânâsına alan fevkalâde şahsiyetlere tatbik edilemez.

Hafız Sami'yi hangi cephesinden mütalâa etseniz bir «kural üstü» lûk görürsünüz.

Sinir buhranlarından dolayı bir aralık Gülhane Hastahanesine yatırdığımız merhumla daima meşgul bulunan Doktor Necmettin Polvan: «Bu zat, cemiyet üstü düşünce lere sahip» demişti.

Büyük Şair Hâmit, ölmez eserlerini yazarken, herkesin, karşısında titrediği gramer - dil bilgisi kuralları nasıl bir mevkide kalırsa cemiyetin koyduğu teşrifatçılık kaideleri de türlü formalitelerde Hafız Sami karşısında o cılız derekeye düşer.

Bugün büyük artist, eşsiz heceav «Neyzen Teflik»i usui cenderesine koyamazsınız. Zorlarsanız o büyük neyzenlik varlığından insilâh eder. Hayır arkadaşlar! Bu adamlar, cemiyetin her formalitesine eğilecek bele değil, kendi âlemlerinin realitesine bükülecek boyuna sahip kimselerdir.

Hafız Sami'nin bu cepheleri hakkında belki birkaç söz söylenebilir ve durumun iyüzü bir dereceye kadar aydınlatılabilir. Onun, söylenemez, anlatılamaz yönü okuyuşudur. Sesteki o helâvet, o taravet, okuma tavrındaki hüsn ve melâhat, gıfte taksim vadisindeki sanat ve bedâet nasıl, ne ile, hangi vasıta ve tercihanla anlatılabilir?

Anlatma belki kolay. Fakat anlatma zor da değil, muhal! Öğrendiğimize göre, anlatma yolları üçe münhasır kalmıştır:

- I. Jestler,
- II. Dil,
- III. Kalem.

Jestlerin anlatıkları, hulâsa olarak: «evet» ile «hayır» a münhasır gibidir. Anlatma işini yalnız jestlere bıraksak dünya, dilsizler yuvasına döner. Yahut birbirlerinin dillerini hiç bilmiyen ve anlamıyan insanlar pazarına benzer.

Dil, evet, ağzın içine sığmış küçük et parçası, hakikatta ağzın çöptüğüünü yapmak, onu temizlemek için konulmuşken sonraya doğru başka işler bulmağa, başka roller yapmağa başlamış ve «konuşma» adını taşıyan bir icadı elde etmekle insanlığın büyük karakterini sağlamıştır.

Şurasını unutmayalım ki dilin anlattığı şeyler, hep dış âleme bağlıdır. En kaba bir misal olmak üzere, huş şeker yememiş birine şekerin tadını dil ile anlatmanın imkânı var mıdır? diye sorarız.

Hafız Sami okurken içimizde olup bitenleri haydi anlat da dinliyelim. Bu aciz, ifadenin darlığı meselesi değildir. Dilin kökünde bu kudret zaten mevcut değildir. Kelime ne kadar çok olursa olsun dil, aslındaki kudret sınırlarını aşp ta yapamayacağını yapmış olamaz.

Elhasıl; Hafız Sami okurken titreriz, vecde geliriz. Gasyolunur. Ruhlarımız maneviyatın şâhikalarına yükselir, ayılır, bayılırız. İçimizde türlü fırtınalar kopar, binbir çeşit kasrgalar tozar, ıfıklar birbirlerine girerler, en son her şey yatışır ve ortalık sükûnet bulur. Bunların hepsi ruh âleminde bağlı duygulardır, olaylardır. Dil bunların ancak adlarını mırıldanabilir. Onun kudretinin sınırları buraya kadardır. Daha ilerisine gitmek ona yasaaktır.

Ne büyük teşekkürlere değer ki hakikatların iyüzlerini anlatma işinde bu derece âciz olan dil, bu acimizi itiraf işinde büyük bir kudret gösteriyor ve yüksek sesle bağırıyor:

— Anlıyorum, fakat anlatamıyorum.

Evet. Güneşe bakıp ta gördüğünü haber vermesi teklifi karşısında göz ne ise, Hafız Sami'nin okuyuşunda saklı güzellikleri anlatması teklifi karşısında dil de aynı durumdadır.

Üçüncü bir anlatma yolu olan kalem, dilin hizmetkârıdır, vekilidir. Onun yapamadığını bu, hiç yapamaz.

Hulâsa sözlerimiz ve ibarelerimiz dış âleminizin hakikatlarını yüzden de olsa bir dereceye kadar anlatabilmek

kudretine sahip iseler de derunî olaylarınızı ifade işine gelince pek yaya kalırlar. Dışarıdan bir misal vermeden, dışarıdan bir ölçü falan göstermeden iç işlerinizden bir şey anlatamayız. Hiç dişi ağrımamış bir baktıyara bu ağrının şiddetini, dehşetini nasıl anlatabilirsin?

Bütün bunlarla beraber, bu aciz zincirleri ile bağlı bulunduğumuz halde yine anlatmağa çabalamak zorunda bulunduğumuzu da unutmamak lâzımdır. Tamamıyla anlatmak mümkün değilse anlatmayı tamamıyla kaldırıp atmaktan hiç doğru değildir. Eksik, artık anlatmak, buna çalışmak mutlaka gereklidir.

Biz de aklımızın erdiği, dilimizin vardığı, kalemimizin yürüdüğü kadar bir şeyler söylemeye uğraşacağız. Tam yarım asır bu milletin, bu ümmetin ruhiyle oynamış, türlü heyecanlar yaratmış, uzun bir vecd çağı yaşatmış büyük bir artistin hususiyetlerini belirtmek kolay bir iş değildir. Bâhusus böyle âciz ve acizni bilen ve söyleyen bir kalem ile olursa.

M. Karınca da kadınca bir iş yapar hoş gör (1).

Ben Hafız Sami'yi değil, Hafız Sami'den anlatmağa çalışacağım. Onu Hafız Sami yapan karakterin şöyle böyle bir «bibliyografî» sini söylemiş olacağım. Artık, eksik birşeyler söyler, geleceğin kulağına o büyük şantörümüz hakkında bir iki fısıltı yapabilirsen ne mutlu bana.

HAFIZ SAMİ — SESİ

I

Biz, burada «fizik» teki sestem genel olarak değil, «müzik» teki sestem özel olarak bahsetmek yerindeyiz. Öyle birsesten ki nice kalbleri yerinden oynatmış, nice duyguları yakmış ve nice ruhları aşk ve vecd ufuklarında döndürüp dolaştırmıştı. Bu ilâhî ses, büyük Hafız Sami'nin sesi idi.

Müzik âlemini dolduran bütün sesler içinde cayı Sâmî'yi dolduran sadaya Sâmî'yi anlatmağa başlamadan önce «güzel ses» in karakteri hakkında kısaca bir şeyler söylememiz zarurîdir.

Müzikte bir okuyucunun - bir şantörün sesinin güzel olması ne demektir?

Bu geniş sorunun karşılığı şu iki noktada toplanabilir: Sesin kendisinde, hangerinin oynaklığında.

A. Sesin kendisi güzeldir.

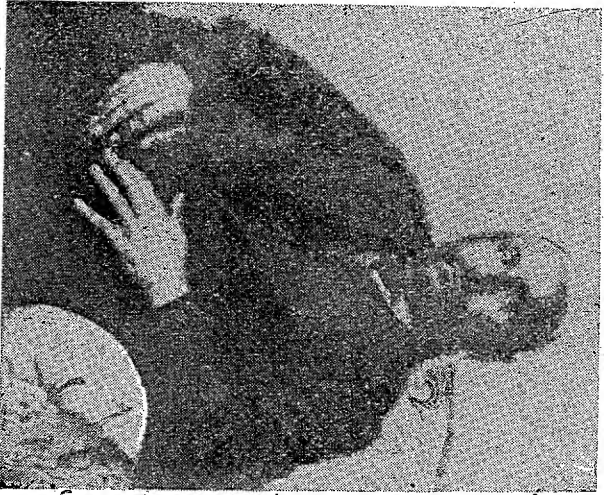
Bir misal: Kemannın yayı «re» perdesi üzerinde yavaş yavaş gidip geliyor. Kulaklar yalnız bu perdeyi duymaktadır. Başka hiç bir perdeye temas yoktur. Bu ses nasıldır? Kulağa nasıl bir tat veriyor?

Kemannın bir tek sesi böyle kulağa nasıl en geniş ölçüde süslüyorsa dediğimiz tarzındaki güzel ses te hiç nağme yapmadan, bir tek perde üzerinde bir «âh» geçince zatındaki helâveti, tonundaki taravet ve güzelliği büsbütün belirtir.

«Mansur» un «lâ» perdesinde çıkardığı «dem» in ruha verdiği lezzeti düşününüz. Rebab, kemengenin sesleri de böyledir. Hiç nağmesiz olarak ta bu sesler kulağa fevkalâde-liklerini onaylatırlar.

[1] Muharrir Acizin.

Haftız Sâmî'nin sesinin zâtı, o derece tatlı ve o kadar çekici idi ki kemânın perdesindeki lezzetin çok üstünde bir tatlılık taşırdı. Yakından tanıyanlar pek iyi bilirler ki Sâmî'nin sesinden sonra kemân sesi yavan kalırdı. Bu hayret verici iş, pek ıptidai tarzda alınmış ve buğün elde bulunan plâklarından da bir dereceye kadar anlaşılabilir.

Hafız Sami 1928

Hulâsa; nağmesiz bir sesin mahiyetini, tonunu ölçmek ve anlamak kolay bir iş değildir. Bazı sesler vardır ki dediğimiz gibi zâtı bakımından güzel ve «kurabiye» gibidir. Bazı sesler de tanıyorduz ki tonu bakımından «gurabı» dir. O, nağme ile sislemezse dinlenmez.

Hafız Sami, tek perde üzerinde bir «âh» çekse ve uzatırsa türlü nağme yapmışcasına tüyleri ürperir idi.

B. Sesin güzel olmasının ikinci mânası, hangerenin zenginliğidir, demiştik.

Evet, okuyucunun fevkalâdeliğini sağlayan birinci sebep, zat ve ton bakımından en geniş ölçüde güzel bir ses ise bu sesi yaratan hangerenin oynaklık noktai nazarından en mükemmel kudrete malik bulunması da aynı önem ve değeri taşımaktadır.

Hangerenin zenginliği ne demektir?

Bunu, yine kısa olarak, şöyle rakamlar altında toplamak mümkündür.

1 — Hangere oynaktır. En ince ve hızlı nağmeleri çarmakta en küçük kılıte düşmez. Alaturkada pek nadiren kullanılan (64) lükleri dahi yapmakta kudret ve maharet gösterir. Perdeden perdeye geçerken «itme, kakma» gibi zorluklara düşmez. Fırıldak gibidir. Nağmeler kendikendilerine oluverir. Hem de olgun, kurallara en uygun bir şekildedir.

Bu kudretin bizdeki şampiyonu Hafız Sami idi. Mısırdaki «Ümmü Gülşüm» dir. Bizim kemancılarımızdan Hakkı Derman dahi nağmeleri bu olgunlukla çıkarır. Mısırdaki «Sami Şevva» da böyledir.

2 — Falsosuzluk.

Bir sesin zenginliğinden hiç ayrılmıyacak bir işittir. Falsolu ses ne kadar da tatlı olsa, bu sesi meydana getiren hangere ne derece oynak bulursa «falso hastalığı» na uğramış olduktan sonra, o güzelliğinden kendiliklerinden sönerler.

Seste falso nedir?

Burada «falso» nun şu üç çeşidini söylemek uygun olur:

1. Önceden başlanmış ve kulaklara lâzımgelen âhengi vernaş olan akortu bulanamamak ve bu akorta aykırı akorttan okunmağa başlamak, falsonun en kaba ve en iğrenç şeklidir. Meselâ: bir mevlide gidersiniz. Şah akortundan güzel bir

ilâhi okunuyor. İlâhi sona erdi. Mevli han efendi, başlıyor; başlıyor ama hangi akorttan? Mansur âhenginden. Bu âhengin de «do» perdesini «la» perdesi olarak tutuyor ve bu suretle, evvelki akortun kulaklara sunduğu âhengi altüst edip çıkıyor.

Bu türlü suçlara ceza tayin eden bir kanun bulunsa bu mevlîci muhakkak en ağır cezaya garpardı. Bu cezayı verecek kaynaklar yok değildir, vardır. Vardır ama o kaynak-taki terazi bu sıklıkla çekememek hastalığındadır. Bu kaynak, belli ki, çevredir. Dinleyenlerdir. Bunlarda, terim mânada kulak olsa, bu türlü okuyucular korkunç bir tepkiye uğrarlar, neticede ya çalır, sesini terbiyeye sokar, yani ses adını taşıyan şaklabanın terbiyelerini eline alarak kul-lanmak başarısına vrar, yahut şantörlik meseğini bozmak gibi, yapmaktan çekinmediği çirkinliğe son verir.

Artısti yetiştiren de, besleyen de çevredir. Kaziyenin aksi de böyledir. Yâni öldüren de odur..

Bu türlü okuyucuların, daha önce geveenin şu cehalet ve galleline dua etmeleri, üzerlerine düşen ön borçtur.

İşte, seslerinin tonları tatlı, hânceleri oynak olduğu halde falsonun bu kaba geçidiyle malûl bulundukları için sanat adına bir leke saçlayan zatlar tanıyoruz. İşin garip ciheti; bunların, seslerindeki bu hastalığın farkında olmalarıdır. Olsalardı, belki, yapamayacakları şu işten vaz-geçmek kudretini göstereceklerdi.

Hafız Sami bu türlü falsoyu, istese de yapamazdı. Bi-lenlerce bellidir ki taklit yapmak kudreinde olanlar, şunur-bunun tavrını taklit edebilirler. Fakat bunlar, falso akort-tan başlamak işinde taklit bile yapamazlar.

Sami'nin sesi bu çeşit akort işlerinde en geniş kudrete sahipti. Bir gay bardağına, kaşığıyla vurursunuz, çıkan sese ses uydurmaya bilir. O, çok iyi bilirdi ki fizikteki herhangi

bir ses, müzikteki ses zincirleri için bir anahtar, bir başlan-gıç olabilir.

II. Falsonun ikinci geçidi, seste büyük bir hastalık, korkunç bir dik kafalıktır. Başka bir okuyucunun veya sazın kendisine bıraktığı akorttan başlayabilir. Fakat bazı perdelerin naturel, diyez, bemol gibi haklarını tamamiyle vermekten âcizdir. Meselâ bir iskala içinde «re bemol» ge-rekirken «naturel» yapar, «si bemol» icabederken yine «na-turel» yapar. Kendisi nota da bilse, basacağı perdenin ne olacağını zihnen kavramış dahi olsa ses kendiliğinden hataya düşer. Bu okuyucu sesine söz dinletmiyor, demektir. Ses şir-marıktır, dik kafalıdır. Ne sahibini dinliyor, ne kaideye uy-yor. Her ikisine aykırı hareketten çekinmiyor.

Adasının ve pek samimî dostum merhum Besiktaslı Ha-fız Rıza'nın sesi, bilhassa pestlerde bu hastalığa tutuldu. Bir dakika evvel falso yaptığı bir perde üzerine bir dakika sonra tekrar gelir, o perde bu defa hatâsız çıkardı. Fakat bu defa da biraz evvel falsosuz çıkarılan perde falsoya dü-şerdi.

Böyle olmakla beraber merhum arkadaşım (1) her za-

(1) Estetik bakımdan değerli sandığım bazı fıkraları bu esereğe geçirmeği maksadıyla aykırı buluyorum 20 yıl kadar oluyor. Merhum Hafız Kemal ile Hafız Sadeddin (üstad kaynak) plâk doldurmak üzere Berlin'e gitmişlerdi. Bu sırada Hafız Rıza bana dedi ki:

— Gel, seninle ittifak edelim, seslerimizi plâklara vermiyelim.

— Ben istiyorum, dedim, kendi sesimi plâktan dinlemeği için is-tiyor, doğrusu..

— Yok canım. Vazgeç, bu güzel sesler iptizale uğramasın...

— ...
Bir müddet sonra ben Odeon plâklarına okudum. Hafız Sami gö-türmüş, okutmuştu. Keşke Rızanın eğitimini dinlemiş olaydım. Çünkü hem muvaffak olamadım, hem de plâklar sanatkarane alınmış ve yapı-lmış olamadı.

O sıralarda istittim ki Rıza da Pake kumpanyasına plâk doldurmak üzere Fransaya gitsin. Alâ.

Benim plâklar kötü geldi. Az satılıyor. Rıza da Fransadan dön-müştü. İşte bugünlerde arkadaşlardan biri bana soruyor:

man büyük bir sevgi ve saygı ile anılmaya yakıştır bir şahsiyettir. Sesi çok perdeli, yani çok yüksek, çok tatlı ve canlar yakıcı idi. Bilhassa fasıllarda «set» ten okuyarak, yani üst oktavda okuyarak saz heyetinin üstünde dolaşması âhenge başka bir revnak ve hasmet verirdi.

Kendisini çok dinledim. Bilhassa iki okuması vardır ki yirmi yıldır aktisleri kulâğında aynı kuvvetle tannandır. Biri: bir gece Beyoğlunda bir evde bir fasıl yapmıştı. Hatız Ruza'nın iki katından bir «indim gittim Diyarbekir düzüne» diye girmesi ve okuması vardır. Hepimizi hayran etmişti. Diğer: Nisantasında yine bir evde mevlut okunmuştu. Ruza, vefatı okuyordu. Pek neşeli idi. Güzel sesinin en tiz perdesiyle: «Ya Muhammed! dedi. Rabbülâlemin» dedi. Bulunduğumuz apartmanla birlikte uçuyoruz sandım.

Mevluttan sonra kendisini tebrik ettim. Çok iyi okuduğunu söylediğim zaman: «Böyle okuyuş on yılda bir oluyor» demişti.

Ne yazık ki bugün bu gibi sevimli ve değerli artist arkadaşımızdan büsbütün mahrum kaldık. Burada Ruza'nın karşısında saygı ile durur ve kendisine Hakkın bol rahmetlerini dileriz.

— Senin Rızanın ilânını gördün mü?

— Yok!

— Seni alâkadar ediyor, al, oku!

Elime tutuşturduğu gazete'yi okudum. Adasının şöyle yazıyordu :

«Odeon plâklarında adı geçen Hafız Ruza, ben olmayıp bu namda başka bir zat olsa gerektir.» imza: «Beşiktaşlı Hafız Ruza».

Benim plâklarının kötülüğü, bu kötü plâkların üzerinde «Hafız Ruza» ibaresinin şüm'ûl'ü adasının şu hareketini mazur gösteriyor idise de yine, insanlık hali, tüzülmemiş olamadım.

Biraz sonra onun da plâkları piyasaya çıktı. Ne yazık ki adasının sanı gibi onun da talihî gülünsemenişti. Onunkiler daha kötü çıkmıştı. Heman merhum Cemal Kaygılıya «ttim. O sırada akşamda çalışıyordu. Şunu yazdım: «Pake plâklarında adı geçen Hafız Ruza ben olmayıp bu namda başka bir zat olsa gerektir.» Sultan Selimî Hafız Ruza. Amma adasının samimiyetimize hâlet gelmedi.

Şimdi şu hakikati belirtmeliyim: bu derece yüksekliyle Hafız Ruza merhum, Hafız Sami'nin çömezliğini yapacağını söylemekle büyük kadirşinaslık gösterirdi. Büyük Sami de Hafız Ruza'yı severdi.

III. Falsonun üçüncü çesidi, başlanan akortu, yavaş yavaş yükseltmek veya alçaltmaktır. Bu falsonun vukununu anlamak zordur. Akort düdükları bu işi kesin olarak meydana koyarlar.

Şurasını söylemeliyim ki bu çesit falso, pek önemli değildir. Hele sazla birlikte okuyan ses bu hataya düşmez.

Ben akortu yükseltmeğe meyyalim. Değerli arkadaşımız ve bugün musikinin büyük üstadı Sadettin Kaynak alçaltmağa maildir.

Ben sıkıldığım yerde helecana düşerim, bu yüzden akort yarım perde yükselir. Kaynak, aldırma, işe önem vermez, âhenk alçalır. Benim «Acem kürdi» gazelinde yükseltme helecandan, onun güzel mersiyesindeki alçaltma önem vermemedendir.

Şu halde birinin sesinin zenginliğinden bahsederken bu «falso» meselesi en başta bir miyar olarak tutulmalı. falso varsa çesidi tayin edilmelidir ki sesin iyiliği veya kötülüğü hakkında verilen hüküm, ilmi olsun, doğru olsun. Yoksa verilen bu hüküm, reel olmaz, avamfiribane olur. Böyle hükümlerin rical nezdinde yerleri yoktur.

Şimdi bu yazdıklarımıza Hafız Sami'ye tatbik edelim:

«Cergi «falso» bahsinde «Hafız Sami» adının geçmesi dahi şüphe doğurur yolsuz bir hareket olur. Zararı yok, biz o ad, o hasta alanda olumsuz olarak şöyle bir dolaşacağız. Falso öyle bir gamur parçasıdır ki güneş ile ilgili yoktur. Sami'nin sentine uğramak tesadüfünü dahi gösterememiştir.

Bir kere birinci mânada falso, onu tanımaz. Onun da bunu tanımadığı gibi.

Kuvvetle esen rüzgârın budaktan çıkardığı vızlıya ses uyduran bir artistin yanında bir falsonun adı geçmez.

İkinci mânada falso ise once büsbütün karanlıktadır. Onun hiç bir gazeline, hiç bir şarkısında bu kabilden bir hata gösterilemez. Yarım sesleri değil, gerekince (yani içabedince) çarek sesleri bile hemen bulmakta ve kural gereğince (mucibince) kullanabilen bir kudretin, bu seslerde falsoya düşmesi bahis mevzuu olamaz.

Üçüncü mânadaki falsoya gelince; Hafız Sami'nin bu hususta da dâvalı olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır. «akort düdüğü» «sol» u göstereyin, bırakın. Ben okumağa başlayayım. Fihrist yapayım. Yâni türlü makamlara geçeyim. Döneyim dolaşayım, rast kamamına geleyim ve «sol» diye karar vereyim. Bu sol perdesi, düdüğü, yarım saat evvel gösterdiği «sol» dur.» derdi.

Hulâsa; falso adını taşıyan nesnede, Sami'nin yanına varabilecek ne ayak vardı, ne kanat!

Bütün bunlar böylece omakla beraber, insanlık âleminin garip tecellilerindendir ki Sami'nin sesinde falso bulunduğunu iddia edenlere rastlanamış değilim. Bunlardan biri Sayın Bay Retii Cevat (bugünün «Ulunay» ı), dir. Otuz yıl var, kendisiyle bazan müzik meseleleri üzerinde konuşurduk. Benden bir iki beste geçtiğini de hatırlıyorum. Bu değerli arkadaşımızın iddiasına göre Hafız Sami'nin sesi falsodur. Hangi manada falsolu olduğunu söylemez. Kendisini şahsan dıñmeddiğini, takat öyle duyduğunu ilâve eder. Hayır, sayın dostlarımı bir meseleyi bizzat elitt etmedikçe ve hüküm vermek salâhiyetini kendinde bulmadıkça dâvaya kalkışmak, hükme varmak doğru olmayan bir iş tir.

Surasını söylemediği unutmamalıyım:

Bir seste falso başka, hastalıktan, yorgunluktan veya uzun zaman kullanmamak yüzünden husule gelmiş hama-

madan doğan zaaf başkadır. İnsan uzun müddet kullanmazsa kerrat cetvelini bile unutuyor. Müzikteki inceilikler öyle bir melege mahsuldür ki onu bir müddet terk etmek, meleyi, gevşetiyor ve artist, yaptığını yapamaz oluyor. Lâkin birkaç defa tekrardan sonra eski rolüne yine dönebiliyor.

Yaşı da hesaba katılmalıdır. Yirmi yaşını sezen bir seslinin eigeri, kalbi, hangeresi ve en son: aşkı yetmişlik birinde elbette bulunamaz.

Tekrar edeyim, zatı olmayan, ârzı olan bu gibi sebepleri, falso anlamıyla karıştırmamak realite isteridir.

Hafız Sami son olarak «Orfyon» plâğına okuduğu «nuhayyer gazeli» in —ki bunun notasını dercediyoruz. Bir yerinde yarım seslik bir falso kokar. Fakat bu, falso değildir. Sesin yorgunluktan doğma bir zaafıdır. Yıllardanberi okumayan merhumu o gün biz zorlamış, bir sürpriz şeklinde okutmuştuk. Egzersiziğin son ucu ile falso denilen başlı kuyruklu hatayı birbiriñe karıştırmak, bahsettiğimiz falsolardan daha azılı bir falso olur veselâm.

3 — Hangerenin zenginliğinin üçüncü şartı.

Sesteki vüs'at!

Hiç şüphe yok ki sesin genişliğini, zenginliğini örgüdeyen belli başlı şartlardan biridir. Sesin genişliğini şunlar meydana getirir:

I. Perdesinin çokluğu. Çok perdeli ses, elbette varlıklıdır.

Çok perdeli olmak iki biçimde olur: Biri yukarılara gitma kabiliyetinin çokluğu. Yâni ses birinci oktavda gezindiği gibi, serbest olarak, ikinci, hattâ üçüncü oktavda da gezinebilir. Meselâ: Şah akortunda kurulmuş bir akorttan muhayyer makamı okunurken iki katından okumak, ikinci oktavda okumak demektir. Bu, her yiğitin işi değildir.

Beşiktaşlı Ruza, Aksaraylı Hafız Cemal gibi ünlü sesler buna muvaffak olurlardı. Şu şart ile ki ikinci oktavda do-

laşan ses, birinci oktavdaki kadar tabî değildir. Kelimeler, heceler ağzdan serbest ve muntazam çıkmak formülünü kaybetmiştir. Tizlerde, yani ikinci oktavın tiz lasında (tiz muhayyer) kelimeler, ıkmarak çıkıyor gibi oluyor. «Niçin niçin hazer ettin?...» mısraındaki «ç» harfleri «c» olur. Ve saire...

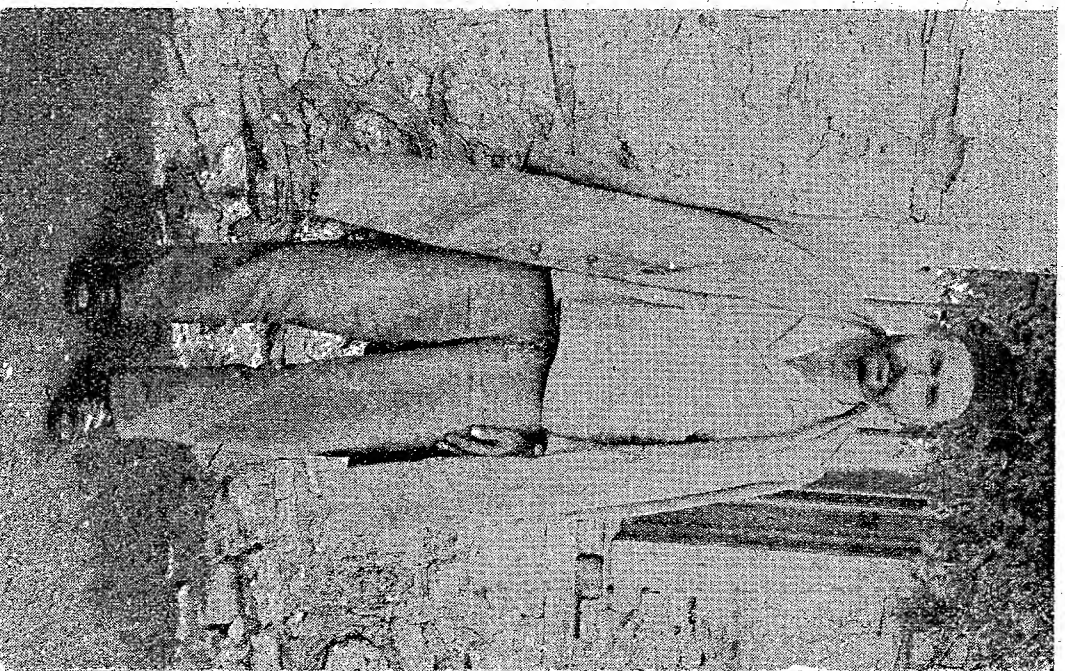
Hafız Sami'ye gelince, o, hangi akortun hangi oktavının hangi perdesini dolarsa dolarsın heceler aynı intizamı muhafaza ederler. Ses lâstik gibidir. Uzandıkça uzanır. Ne nağmeler, ne heceler külfete düşmezler. İşte bu hal, bu ıktidar Hafız Sami'ye vergidir. Ancak, böyle zamanlarda onun yüzüne bakmağa gelmez, en tizlerde okurken Sami'nin, yüzi alelacayıp şekillere girer. Ağz o tarafa bu tarafa eğilir, bükülür. Çene, ileriler, geriler. Sen yüzüne bakmıyacaksın. Gözünü yumacak, kulak kesileceksin bu yoldan aldığın, seni umduğun yerlere kadar götürmeğe hem kâfidir, hem valî.

Anlaşıyor ki sesteki vüs'atın bir mânası tiz perdelerde dolasabilmek kudreti demektir.

Diğer mânası: Aşağı perdelerde muntazam okuyabilmek maharetidir. Bildiğiniz seslerden çoğu, bağırmağa muhtaktır. Meselâ bol âhenk akortundan bir «Yegâh makamı» yapamaz. Çünkü sesi pest perdelerden innekten, bu perdelerde ciğerin hançere üzerindeki basıncı az olduğundan, umduğu nağmeleri yapmaktan âcizdir. Beşiktaşlı Ruza'nın sesi, bu pestlere innekten aciz gösteren ve bu perdelerde falsoya düşen bir sesi. Hafız Sami ise ortalama perdelerdeki muvaffakiyetini bu en pest perdelerde de gösterirdi. Öyle zannediyorum ki plâklarda dinlediğimiz yegâh gazelleri bol âhenk akortundandır.

Merhum, bu plâklardaki akortun pestliğinden şikâyet edip dururdu:

— Şimdi anlıyorum. Onları okurken acemi id'im. Sâzen-
deler, kırışları koparmaktan korktukları için bol âhengin

Hastalanmağa başladığı sıralarda Hafız Sami — 1912.

istüne çıkmazlar, ben de illâ mansur isterim diye ısrar etmeği akıl etmezdim. Şimdi okusan, dediğimi tuttururum...

Demek oluyor ki sesin zenginliği, en pestlerde de, ortalarında da, en tizlerde de istenildiği tarzda okumağa muvafak olundur. Ancak Hafız Sami'dir ki bu başarıya bütün manasiyle kavuşmuş, bu işte de ılderlik yapmak karakterini göstermiştir.

Şunu tekrar etmeliyim: okunurken güftenin fesahatini bozmıyan, söylenenin ne olduğunu iyice anlatan, gerek en pestlerde, gerek en tizlerde heceleri bozmadan hem yakınlara, hem uzaklara tane tane anlatarak okuyan biricik şairtörünüz, işte bu Hafız Sami idi. Diğer okuyucularımızın okuyuşlarında heceler ekseriyetle yalama geger, laçka olmuştu. Okuyuculuk mesleğinde çok büyük önem taşıyan bu işi nazarı itibara almamak kalın bir gaflettir. İster yüksekte, ister alçaktan oku, hecelerin istiklâllerini bozma. Zavallı heceler ağızdan çıkarken, bazan ölümsük, bazan başını gözüni yararak çıkmasını Tabiliği muhafaza etmek, bilmek ve yapmak işidir.

Hafız Sami, işte bu işlerde haklı ve hep başarılı bir artist idi. Bunu, bugün elde bulunan plâkaları da gösterir. O plâkaları ki hiç bir zaman Sami'yi temsil etmek kudretini göstermemişlerdir. Bunun sebebi, istiklâl'de çıkan ve aşıya alınan yazında söylemiş olduğum ârzalardır.

Ne zalim bir tesadüftür ki onun, okumak aşkıyla yarıp tittiği sıralarda plâklar beceriksiz, başarısız şeylerdi. Zaman geçti, plâklar büyüdüler, olgunlaştılar. Sesin sahibine tam mânâsıyla terciümanlık yapacak çağa eriştiler. Ancak, ne yazık ki bu defa koca Sami, okunamak aşkıyla yarıp titneğe başlamıştı.

M: Meydan olmaz, at olur; meydan olur, at, mat olur (1). Ters yüz gösteren şansın şu mekrûh haline bakınca insan ister istemez okuyor:

[1] Nazm, muharrik Acizin.

Elekte, baht utansın bınasib erbabı himmetten (2).

Tesadüfün şu zulfundan millî varlığımız zarar gördü. Böyle olmayaydı, millî müzemizin bir köşesini Sami'nin parlak plâkları süsler, yılda bir kere bu gibi zevatın yâdı namı namına yapılacak törenlerde çalınmak suretiyle ulusal duygularımızı güvenler ve müzik tarihimizin parlaklığını her yana göstermiş olurduk.

Ne çare ki bu hususta gösterilen bütün emeklere rağmen Sami'yi, son sistem plâklara okutmak mümkün olmadı. Bu geniş ve tükennmek bilmez hazine hiç bir şey bırakmadan söniüp gitti. Böylelikle Hafız Sami'den ziyade sonrakı kullaklara yazık oldu.

II. Sesteki visâtin şartlarından biri de sesin, istendiği tona girebilmesidir. Bu iş okuyuculukta çok değerli bir meseledir. Kenan bu bakımdan arkadaşlarından yüksektir. Kuşveîlî ve parlak sesin arzu edilmediği yerde bir tarak takılır, kemanın sesi hem azalır, hem matlaşır. Bu da ayrıca bir helavet doğurur. Ut, kanun, santur ve tanbur gibi sazlar da böyle bir zenginlik yoktur. Yalnız çalan, mızrabını hafif vurmakla bu işi yapabilirse de yalnız sesin hafiflenmesini sağlar, sadaya matlık veremez.

Birçok şantörlerimiz, seslerinin terbiyesini ellerine almaya muvaffak olamadıklarından, yani kendi sakallarını seslerinin eline verdiklerinden piyano okumak yigittliğini gösteremezler. Hangereyi tazyik ederek hep bağırarak, haykırmak ihtiyacındadırlar.

Tonlu, tonsuz okumak meselesini, tiz ve pest okumak işi ile karıştırmamalıdır. O başka bu başkadır. Aynı akortun aynı perdeleri üzerinde dolayan ses, hafif te okuyabilir, yrtıncasına da. Fakat bu ses, bir bilgiliğin ve dizginleri eline almanın sesidir. Bir odada okumak ile bir ovarda okumak sesi bir olamaz. Küçük, dar ve basık bir yerde okurken

[2] Narnak Kemalin.

Sultanahmet, Süleymaniye camilerinde okur gibi haykır-
mak, mantık bakımından sanata sığmaz. Hülâsa; artist, ye-
rine ve sırasına göre bağırma ve piyano sesle okumayı
bilendir (1).

[1] Burada, çok sevdiğimiz Hafız İbrahim (Aksaraylı) ait bir
fıkra sunmayı hoş buldum.

Her yıl, Edirne kurultusu günü kutulanır. 1932 de bu mübarek
sehrin Belediye Reisi Sayın Ekrem Bey tarafından davet edildi. Mev-
lid okuyacaktır. Ünlü hanende Numan, Hafız İbrahim, bir de ben. Se-
limiyen mühtesem kubbeleri altında bu iş oldu, bitti.

Numan, iyi bir santürümütçü. Sesi güzel, perdeli ve falsosuzdur.
Kulağı tırtalanmaz. Pek zariftir. Bestelenmiş eserlerde gazelden daha
muvaffak olur. Gazel okuma tavrı, bence mühteyic değil. Çünkü ak-
san tonunun prensiplerine riayet etmez.

Bundan on sekiz yıl akdar evvel okuduğu plâklara «küçük Hafız
Sami» adını koymuş idi. Büyük Hafız Sami ise adının, böyle bir takli-
dinin çıktığını öğrenince sinirlenmiş ve bana demişti ki:

— Dava edeceğim. Ne demek?

Yatıştırmağa çalıştım, dedim ki:

— Canım efendim! Mademki senden ayırılmak üzere «Küçük»
lüğünü yazmış, demek ki sana benzerliği kalmamış. Sinirlenme. Hafız
ağabey! Büyük Hamdi olduğu gibi, küçük Hamdi de yok mu?

Hafız Sami pek mükenmel söz söylendi. Burada da kendisini gös-
tirdi:

— Doğru bir düşünce değil! Dedğin zatlardan ikisinin de adı
«Hamdi»dir. Biri birinden ayırd için «Küçük», «Büyük» sıfatı kâşifelerini
kullanmak mecburiyeti vardır. «Hafız Sami»nin başına «Küçük»ü takanın
adı ile benim adın arasında ne münasebet var? Bu adam «Sami» adını
istismara kalkmış değil midir?

— Numan, senin adından faydalanmağa çalışmak mecburiyetinde bu-
lunduğunu göstermekle sizin ne derece yüksesek bir şalışyet olduğunuzu
belirtmiş olmuyor mu?

— Benim böyle bir yükselmeğe ihtiyacım mı var?

— Haklısın, Hafız ağabey!
Dedim. Yaman mantık kullanan bu adamı konusuna işinde meğ-
lup edemedinse de mahkemeye gitmesine engel olabildim. İşte Edirneye
beraber gittiğimiz Numan bu zattır.

Törenden bir gün sonra ihtiyar ve musikişinas bir yahudinin da-
veine uğradık. Küçük bir oda. En çok on kişi alabilir. Fakat yahudi
usulince kadın, erkek, çocuk ve çocuk eli kişi birbirinin üstüne oturur-
casına odayı doldurmuştu.

Numan güzel eserler okudu, hem iyi okudu ve alkışlandı. İhtiyar
yahudi, hakikaten müziyen imiş. Coştu. Birşeyler okumağa başladı. O-

Hafız Sami, yerine uygun olarak okumayı bütün mânâ-
siyle tatbik edebilen bir sanatkâr idi. Dar ve kapalı yerler-

— «Zaharya» nun İsfahan birinci bestesi: «Ley-
lei mecnun olur...» hem de bazı müziyen geyinenler gibi «Sofyan usulü»
vurarak değil, bestenin yapıldığı «ağır çember usulü» nı vurmasından an-
laşıyor ki bu adam boş değil. Dediğine göre büyük hocamız mehteran
İsmail Hakkı Beyin arkadaşlarından imiş.

Okuma sırası bana gelmişti. Yeni eserleri bilmem, çünkü meslekten
ayrıldım. Eskiileri de unuttum. Çünkü mesleği bıraktım. Ne yap-
malı? Sağlam okuyabileceğime emin olduğum bir beste okudum: müstear
birinci beste.

Gönül, ey mahur! Aşkına ârâm etmeden kaldı.

usulü olan «çember» i de vurdum ki ağır usulleri vurmak işi, yahudinin
yedi inhisarında olmadığını ihtiyar anlasını Adını şimdi hatırlayama-
dığım müziyen yahudi, bana katılmak istiyor, başını sallayarak, usule
işiterek ederek okumağa çalışıyor.

Ne ise. İyi, kötü, ben de sıramı saymış oldum. İnsan tortası duru-
nma girmiş olan odada «çt» yoktu. Bir, üç, beş, on yaşlarında olan
çocuklar bile kulağ kesilmişler, anlayolarımuş gibi dinliyorlardı.

Sıra Hafız İbrahim'e geldi. Kendisi zaten öksüzmüş, burnunu, bo-
ğazını temizliyerek hazırlanmıştı. İhtiyarlar, genç ve güzel müsevi ka-
dınlar, mercek delikanlılar, çocuk ve çocuklar ateşli bir merakla ver-
diği heyecan altında gülümsek yüzler, tatlı bakışlarla İbrahim'i göz
hapsine aldılar.

Koca Hazretî İbrahim'i Orada birinden mânâlı bir ilhamını aldı,
yoksa biz hafif okuduğumuz için hiddete mi geldi, yahut kendisini valde
caminin muarresinde mi farzettii, ne oldu bilmem, bir kıyamettir koptu.
İbrahim, ezan okur gibi ellerini kulaklarına dayandı, gözlerini
yummus, kaşlarını çatmış, bütün kuvvet ve azametini avarına vererek
en tiz perdeden:

— O! aman, medet, ah!

Diye haykırdıktan sonra devam etmişti:

Aski taan etmek olmaz, müptelâdır, neylesin?
Odada bir karrınadır, başladı. Gerek korkudan, gerek gülüşünü
göstermemek için dışarı kağanlar, gerek başını önüne eğip kendini tu-
tamadan gülenler, ne oluyor diye sasalayıp hayretle bakanlar, hele ana-
larının kucaklarında bulunan küçüklerden manâlarının boynuna sarılan-
lar... Hülâsa biraz evvel kimse yokmuş gibi sessiz ve bir mezar durum-
 gösteren otağ, birdenbire paydos etmiş fabrikanın büyük karpına döndü.
İbrahim, oralı değildi. Gözlerini yummus, olanı bikenı görmüyor.
O, sade haykırmasına devam ediyordu. Bu sireti suretinden on kere daha
güzel olan ve meclis aralıkta eş az bulunan arkadaşlarımız, bizi de hayran
etmişti.

de piyano sesle okur, insanı bayılır; geniş bahçelerde, menselâ Kâğıthane sandal gezintilerinde okur, derele; tepeleri dile getirir, uykuya dalmış ufukları ayılır.

Bir «Hamamcı Ahmet Efendi» vardı: Mehmet Ağa hamamın sahibi. Hafız Sami'yi Yakacığa davet etmişti. Beni de bulundurdu. Sami'nin yanında «Hafız Ahmet» te vardı: Şimdiki ünlü doktor «Ahmet Ali».

Ayazna suyunun ötesinde ağaçlarla örtülü, gönül çekici bir yerde oturduk. Kuzu yedik. Sami orada okudu. Aşağıya doğru sesleniyordu. Denlebilir ki o lâhuti ses, o harika sada bütün Pendik ovalarını boyadıktan sonra denize dalyor, Adalara akis yapıyor gibi idi. Ne tuhaf bir ses? Küçük odada ovaya göre çıkmamak için sanki küçültür, hafifler, böyle dağlarda, denizlerde ufukları doldurmak, göklerde dolasmak için o nispette azamet peyda eder. Hayretlidir. Keskin bir ses. Çelik gibi. Kulakları delecek sanırsınız. Halbuki o derece yumuşaktır, ipek gibi. En yakın kulakları incinmeden oksar, en uzak ufukları doldurur, akisler yapar.

Eyübün üstündeki tepcikte «Sita Havuzu» adını taşıyan bir yer vardır. Tabii bakımından cennet bahçelerine meydan okuyan bu yer, meşhur Halit Paşanın mütevazı evi ile de süslenir. Sami'nin, en çok devan ettiği yer, burasıdır. Paşanın kardeşi Sami ile pek sevişirler. Bu evin önünde bir fıstık ağacı vardır. Hâlâ duran bu ağacın altında durulduğundan Eyüp semtleri, Halig, bütün Kâğıthane surları ve dereleleri, Ok meydanları, Rami tepeleri göz önünü doldurur. Bu yer, başla başına bir şiir mecnusasıdır. El sürülmemiş, bir bedatin sanımı örneğidir.

İşte bu fıstık ağacının altında oturup ta Halice doğru seslenen Sami, bütün o diyara aşk meşketmiştir. O tepe, o ağaç Sami'nin en âşkane okunalarına yerlik yapmış ve büyük hâtıralara maked olmuştur.

Sami, fıstık dibinde okur, Sütlüceliler dinlemek saadetine kavuşurlardı.

O ses samponu, Sütlücede karar mı kılar? Halic'in küçüklü, mavi ismiazaları arasından süzülerek ilerler, Kâğıthane koylarına sokulur, lâl devri liderlerinin hâtıralarıyla istihzaya girer. Evet, ey İbrahim! Sen, lâl sogam taşıdın. Nurlu Sâdâbadlar, Nevbünnyadlar, Ferahfezalar yaptın. Sırtlarına mum dikerek gecenin karanlığında bahçelerde dolastırdığın kaplımbağaların vardı. Çengilerin, rakkaselerin vardı. Her şeyin vardı, ancak ruhların âşk oldukları, kulakların tutulduğu böyle sesin yoktu.

Koca Sami, bir meclisi severse, yani sevdiklerinden mürekkep bir meclis olursa oturur, fakat okumaz. Vakta ki geceyarısı olur. Uykucuların ayakları kesilir, ondan sonra hareketin coşma zamanı gelir. Başlar, okur. Okur mu, tılsım mı yapar, ruhlar üzerinde neler yaratır, orasını anlamak kolay da anlatmak zor.

Onun âdeti böyle idi. Bulunduğu mecliste sevmeyi, tanımadığı kimseler bulunursa köşede somurtur, durur. Gözlerini yumar, meclise arasıra bakar. Çok yamandır. Birkaç saniye bakış, meclisin bütün muhtevyatını iyice anlamasına kâfidir. Lâkin ne hoş bir mazharıyetir ki onun öyle konuşmadan, bakmadan, asık suratla oturması dahi meclis için büyük bir zevk, bulunmaz bir terennümdür. Bu durumu, Sami değil de başka biri takınsa meclisler hemen kapi dışarı ederler. Sami'ye ise herkes meftundur, hayrandır. O mecliste otursun, gitmesin de nasıl durursa dursun! Herkesin istediği budur.

Gerek Hafız Sami'nin, gerek benim müzik hocamız «Hafız Cemal» anlatıyor:

Sami ile Annavutköyünde bir akrabasının evinde bulunduk. Sami, geceyarısından sonra coştı. Mevsim yazdı. Boğaziçine karşı pencereler açıldı. Ayn Boğaza akseden ışılgazici karşı pencereler açıldı. Ayn Boğaza akseden ışılgazici karşı pencereler açıldı.

ları pencerelemize kadar geliyor, gözlerinizi çekiyordu. Saz heyeti çok kuvvetli idi. Sami'ye sordular:

— Üstat! Ne buyurursunuz? Hangi taş istersiniz?.. — Bestenigâr.

O gece bir Bestenigâr faslı yaptık. Bir daha bu faslı dinlemek istemiyorum. Çünkü o azameti, o hasmeti bulamıyorum. Sami, hep iki katından okuyordu. Baştan aşağı aşk kesilmişti. Öyle aşk ki arasıra gözlerinden yaş bile geldiği görülyor.

Diñyada benim son nefesim âh olacaktır.

nakaratiyle gönlündekini pencerelerden Boğaziçilerine anlatıyordu.

O gece Sami bir Bestenigâr taksim etti, Bestenigâr makamı da odur, taksim de odur. Kimseyi dinlemem. Kemanî (...) sazını yavaşça yanına koydu, boynunu bükerek sesle ki helâvet, okuyuştaki azametin karşısında hayran kaldı. Çünkü kemanda ne tat, ne sermaye kalmıştı. Bu zengin saz, o sesle yarışmıyordu. Ses, sazın yükseklerinde uçuyordu. Bu Arnavutköyü âlemi benim için bir müzik âbidesi olmuştu.

Kendisine bir gün sormuştum:

— Hafız ağabey! Neden hep gece yarısından sonra konuşursun?

— Çünkü: bu müddet, aşk çağıdır. Bir aşk kendisini gece yarısından sabaha kadar daha iyi sezer ve anlar.

Koca Sami! Ne de güzel ve doğru anlıyordu. Gecenin bir aşk duygusuna uygunluk gösteren esrarengizliği, gece yarısından sonra başlar. Hafız Sami, cihana aşk derisi veren hezara nazire mi yapmak istiyordu? O hezar ki, iğnin ateşini ortalığa yaymak, etrafı o ateşle tutuşturmak, hülâsa nasıl dayanılmaz bir duygu ile yüklü olduğunu çevresine anlatmak için yirmi dört saat içinden «seher» i seçmişti.

Seher zevkin ne bilsin huttegâmi bisteri gaflet Füyuzatı sabahı, hastai hicran olandan sor (1)

Sami'nin ince duygusu, gecenin ikinci yarısında meydana çıkan ve sabaha kadar kendini sezdiren tılsımı tanımıştı. Gündüz, maddî ve hayvanî ihtiyaçları doyurur. Gecenin ilk yarısı maddî yorgunlukların dinlenme çağıdır. İç âleminin haberdar olamayanların horlama zamanıdır. İkinci yarısı ise aşklarla konuşan ve her nefeste onlara neler söylüyor ve neler fısıldayan cömert bir mevsimigarandır.

Sami'nin gece yarısından evvel okunmasının sebeplerinden biri de meclisin, ham ruhlardan tasfiyesini beklemek kaygısı idi. Üstat, kaba ruhlu kimselere okunmayı bir günah sayardı. Şu sözü ağzından defaatla işitişimindir:

«Böylelerin kulâğına iyi ses değil, eritilmiş yağı akıtmalıdır.»

«İnsanlık, sırt para iledir» dâvasında bulunanları görünce etrafını cinler almıncasına hafakanlara tutulur, bu gibilerin meclislerine girmedikleri gibi, kendi meclisine de bunları almaz. Sayet bir rastlama olursa ya onları meclisten kaçıtır, veya kendisi kalkıp giderdi.

Hülâsa Hafız Sami'nin içinde para ile böbirtlenlere karşı büyük bir husumet ve hakaret ateşi yanmaktaydı. Onlar Hafız Sami'ye avuçlar dolusu para verseler bile Hafız Sami onlara metelik vermezdi. Diyebilirim ki Hafız Sami'yi seviyor görünen ve arkasından koğan bu gibi paralar arasında onun yüzünün kendilerine güldüğünü gören yoktur.

Hazret, bu meselede de çok haklı idi. Çünkü öyle sınırlar görüyoruz ve tanıyoruz ki kendilerine söylenen bir «met-haba», çamur ahlâsa belki daha memnun olur. Para hususıyla gebedleşmiş bir kafanın kulâğında aşkın ne işi var, hele müzik zevki ile bu yağlı kulak arasında ne münasebet bulunur?

[1] Nazîm.

Koca Neyzen Tevrik bu gibiler hakkında ne güzel, ne belîğ söylemiş?!

Sanma ciddiyet ile sarfederim gayretimi.

Ney elimde suyu durmuş, kuru musluk gibidir.

Bezmi meyde süfahanın saza meftun oluşu,

Nazarında su içen eşşeğe ıslık gibidir (1).

Hafız Sami'nin, meclislerde somurtması ve kalkıp gitmesi gibi anormal görünen halleri, böyle ham ervahlara karşı duyduğu nefretin neticesi idi. Yoksa Hafız Sami kaba değil, bilâkis son derece kıbar ve muşerref bütün ince-liklerini bilir ve yapar bir adamdı. Netekim bulunduğu meclisi bu gibi parazitlerden temizlettikten sonra akşandan beri somutan yüz, gülmeğe başlar, akşandan beri disize ben-ziyen dil, bilbül olur. Türli nükteperdazlıklar başlar. Hafız Sami işte o zaman ideal Hafız Sami'dir.

Eyüpte bir gül bahçesinde sabaha karşı okurken bir bilbülün gelip yüksekte bir dala konduğu ve hehalde kendisinden üstün şakıyan Sami'yi dinlediği tevatiiren söylenmektedir. Bunu kendisinden de işittim.

Bu, inkâr edilemez. Müziğin, hayvanlar üzerindeki tesiri, başka şeylerden çoktur. Çölde bedevinin mavalı yorgunluktan bitkin hale gelmiş deve katarına can verir ve saatlerce yürütür. Çobanın kavalı, koyun sürüsünü idare eder. Bu mübarek hayvanlar, musikinin nasıl dinleneceği hakkında birçok insanlardan daha mahirdirler. Bir şey çalınırken veya okunurken ham duygulu insanlar gibi ne birbirleriyle konuşurlar, ne durmadan öksürürler, ne de nâra atarak esnerler. Dinleme çağında esnemenin sessizinin de bütün-

[1] Buradaki «Eşşe» in vezin yolundan dışarı çıkınması için şeddah olması şarttır. Dikkat etyle, işbu eşşek şeddahli olmasa zıplar, düşer sırttan semer,

Rahı vezni terkedip

A. R. S.

yük bir kabalık olduğunu bilirlir de kemali sükûnet içinde otlar veya yollarına giderler.

İnsan! Ne garip bir varlık. İncelemiş mi melekten üstündür. Yontulmamış hayvandan aşağıdır.

Bu gibilere okunak şöyle dursun, bir gülümsemeyi bile en azlı bir gınah sayan ve bu düşüncesini bütün ömründe yürürlükte tutan Hafız Sami ne kadar haklı idi?

Bununla beraber kimse onun arkasını bırakmış değildir. Kendisini sevmiyen de onun aşkı idi. Ona mahsus bir mazharı yettir: Nereye gitse, nerede dolassa gözler hep ona çevrilmiş olur.

Bir gece onunla Beyoğlunda «Londra» birahanesine gitmiştik. İyi bir saz heyeti vardı: Salâhattin Pınar, Hamiyet Yüceses Vesaire.. dinleyeceklik. Sahneye dönük olması lâ-zımgelen başlar, locamıza göz hapsine aldılar. Bir masada oturan üç kafa eğilip bir araya geliyor, kısa fıslıtdan sonra kalkıyor, locamıza dönüyor. Bunları gören öteki masa da, daha öteki de böyle, bütün salon masaları böyle. Sanki sah-ne, locamızdır.

Çeneler mevzularını, kulaklar meşgalelerini, gözler manzaralarını değiştiriyor. Öyle zannediyorum ki şöyle konuşmalar oluyor:

Masanın birinde:

— Bak bak, Hafız Sami'ye bak!

— Hani, nerede?

— İşte yahul Nahl Dördüncü locada. Gördün mü?

— Haaa... Gördüm. Hâlâ dinç. Kaç yaşında var bu adam?

— Eh, şöyle böyle seksenliktir. Büyük Paşa babama gelirdi. Ben gıcuktum. Kendisine iyi bakar da ihtiyarlanmaz. Balıkların en iyisini yer. Hem de balıktan anlar.

— Bizim kekeme Hasan Efendi var. Bu, onu seviyor. Hasan diyor ki Hafız Sami'nin yaptığı paçayı sarayda bile yapamazlar.

— Öyledir. Dedim ya, kendisine bakar. Yüz yaşna da gelse ihtiyarlamaz.

— Parayı nereden alır bu adam?..

— Orasını Allah'tan başka kimse bilmez. Herhalde Allah ona bakıyor. Hiç bir yerden maşî ve geliri olmadığı halde şimdi git, cebine bak, deste deste papel vardır.

Başka bir masada konuşma:

— Hafız Sami'yi tanırsın mı?

— Hayır. Adını çok işittim, ama o kadar arzuladığım halde görmüşlüğüm yok.

— Görmek ister misin?..

— Hiç istemez olur muyum? Yoksa beni ona mı götüreceksin?

— Götürmeğe hacet yok. Kendisi buraya gelmiş.

— Hani, nerede? Allah aşkına göster.

— Yoo! Bedava olmaz. Ismarla bakalım, çerezciyi!

— Peki peki, istediğin olsun!

— Dördüncü locaya bak! İki adam oturuyor. Biri pehlivana benziyor. İşte Hafız Sami dedikleri meşhur adam.

— Allah Allah. Ben onu kırk yıldır duyarım. Şimdi artık ihtiyar bunak olmuştur derdin. O daha genç yahut Kaç yaşında var bu?

— Söyle böyle elli yaşında.

İstanbululların tuhaf halleri vardır. İki kişi bir kalabalık yerde meselâ Eminönünde dursun, gökyüzünde mühim bir şeye bakıyorlarmış gibi kafalarını kaldırıp bir dakika havaya baksınlar, sonra on metre karşıya geçip seyretilsinler, bütün o kalabalığın gözü gökyüzüne dönmüş, mühim bir şey görmeğe çalışır. Bu defa o iki hokkabaz da kendi yalanlarının doğruluğunu sanarak kendileri de gökyüzünde bir şey arama işine ortaklaşır.

O gece Londra'da da böyle oldu. Bir masa, bütün masaları büyüledi. Bütün başlar sahnedan çevrildi, locamıza döndü. Şu kadar ki bu locada bir şey vardı. Deminki gibi

sırf havaya bakmıyorlardı. Bunlar Hafız Sami'yi görmeğe çalışıyorlardı.

Sahne artistlerinin sökülüp birer ikişer locamıza gelerek büyük üstadı ziyaret etmeleri de masaların kaygılarını tetvic eyledi.

Sorarım: Bu mazhariyet nedir? Kimde vardır?

Hafız Sami bir «bahıyarlık konusu», bir «şereî yumağı» idi.

Çok büyük mazhariyetlere kavuşmuş olan bu büyük şahsiyet, her gün binlerce ağzın sermayeliğini yapmıştır. Biri sabah'tan akşama kadar dolaşmış, arkadaşlarına dönmüş, o gün gördüğü mühim şeyleri anlatıyor:

— Ben bugün kimi gördüm, biliyor musun?..

— Ne bileyim?.. Kerametim mi var?

— Hafız Sami'yi.

— Nerede yahut?!

— Şişhane yokuşundan çıkıyordu. Başında kasket desem değil, bere desem değil, tuhaf bir şey vardı (1). Ellerini caketinin ceplerine sokmuş, suratını asmış gidiyordu. Yamda da Hafız Ruza vardı.

— Hafız Ruza ikidir. Hangisi?

— Sultanşehirlisi. Tuhaf bir iş te oldu. Yabancı ve seyyah olduğu anlaşılan yetmişlik bir madam az kalsın bunları döğecekti. Bereket versin kocakarı, hırsını İngilizce söylemekle aldı; seninkiler de karı sopasından kurtuldular (2).

[1] Merhum, şapka giymedi. Kasketin de önündeki şiperini, keser, öyle giyer ve geçerdi. Şapka giymemesi taassubundan değil, onu tekelitli savmasından. Formalist olmanın kalenderliğe eğilim olduğunu unutmalıdır.

[2] Bu hikâyenin aslı var. Şişhane yokuşundan çıkıyoruz. Karşıdan bir tüccar geliyor. Bir madam, iki metreden fazla boy, hem de bir başon gibi inince bir boy. Birbuçuk karşıya yakın uzunlukta ince bogunları birer birer sayılan bir boyun. Sapsarı da değil, kıpkızıl bir renk. Haduma süs. Elinde beline yakın kalınlıkta baston. Ortalığa hayret sagarak geliyor. Samiye gösterdim. İktimiz de güldük. Kocakarı bizim kendisine güldüğümüzü çaktı. Ve yanımıza geldi. Beni gözüme kestirmiş olacak ki yüzüne

İki dost telefonda:

— Bu gece Hafız Sâmî, Ekselâns Zühtülerde idi.

— Allah aşkına.

— Billâhi.

— Okudu mu?..

— Okudu. Ah, birader, okudu. İki gazel okudu. Samî hâlâ Samiîğini kaybetmemiş. Herif okuyor veselâm. Bütün yollar, pencereler, hattâ bahçe duvarlarının üzerleri karınca gibi insanla dolmuştu. «Samî gelmiş, belki okur» diye bekleyip duruyorlardı. İki saat sonra okudu. On beş yıldır dinlememiştin. Bu adam harika be. Yeri göğe çıkardı, göğü de yere indirdi. Allak bullak olduk.

Bu satırları okuyanlar, şöyle bir gülümseyip hemen başlarını sallayacak ve tasdik edeceklerdir. Samî'nin 1480'lerini taşıyan yürekler, henüz pek çoktur. Bizden sonrakiler iyi bilsinler ki Hafız Samî'nin talan yere gitmesi, orada okunmuş olması veya okunamış olması, şöyle veya böyle okunması her gece birçok meclislerin dedikodu sermayesi olurdu.

Yine bizden sonrakiler anlaşılar ki Hafız Samî ünvanını taşıyan ve 19 uncu asrın sonlarıyla 20 nci asrın başlarını ilâhî nağmeleri, semavî sesi ile yaşatan büyük okuyucuları yurdun yüreğini nasıl avuçlamış, ülkenin ruhunu nabazarak başlatmış söylemeye. Neler söylüyor? Bilir miyim? Bastonu da sallıyor, amma vurmuyor. Herhalde kadın anlamadığımız dilden ne söyleniyordu bırakmış olacak, ne sordumuzu.

Ben kurduğum kaldım. Halk etrafımıza toplandı. «Bardon madam» dedim. Ayrıldım. O da zaten hırsmı almış ve susmuştu. Bir de arkadaşına baktım. Ne göreyim? 80 metre kadar ileride durmuş bizi seyretiliyor mu? Yaklaştım, gülmeğe kalkıyordun.

— Aşkolstun, Hafız ağabeyi dedim, arkadaşlık böyle mi?

Hafız Samî'nin, hazinecevap böyle meselelerde hâkim olduğunu yarıkarada söylemiştim. Burada da cevabını verdi:

— Ben sizi bırakıp buraya gelmiyordum, karıdan iyi bir sopa yiyecektik.

— Neden?

— O, beni, polis çağırmağa gitti sanarak korktu da seni bıraktı.

sıl yakını tutuşturmuş, hülâsa millî varlığa aşk kundakını nasıl koymuştur?!

Son zamanlarda, yani Hafız Samî, Samî'likten istifade eli hayli zaman olduktan sonra (1928) Fatih caminde hayretlere bulanarak gördüğümüz bir manzarayı tersinime yol verilmesini dilerim:

İlgiller bilirler ki Hafız Sâmî billâssa 1910 dan sonra delirî kısmış, okumamağa, hele camilerde mevlit, mukabele okuma mevkilerinde görülmemeğe başlamıştı. Yirmi yıl kadar sonra Fatih caminde mukabele okumakta ve Samî tarafından hatırı sayılmakta olan Hafız Ahmet Ali'nin ısrarı üzerine Samî o ramazan birkaç günde bir okumağa başladı. Cemaatinin, pek azalmakta olduğunu gördüğümüz koca mabet, halkı alamyordu. Dükânını, mağazasını kapayıp, vazifesinden kaçıp Fatih camine koğan yüzlerce insan görüldü. Bu âşklar arasında, İzmit, İzmir, hattâ Ankara gibi başka şehirlerden gelmiş olanları da gördük. Bu gelenler, Samî'yi o gün mutlaka dinleyebilecekleri kanaatiyle değil, belki rastgele de dinlemeğe kavuşuruz gibi bir ihtimale dayanarak geliyorlardı. Birkaç defa gelmiş te boş dönmüş olanlar da çoktu.

Bir gün ben de gitmiştim. İkinci namazından bir saat sonra gelirse gelecekti. Mabedin içi bir fuar halini gösteriyordu. Türlü kılıkla adamlar, kadınlar, gençler, ihtiyarlar, kimi oturmuş, gözü kapıda, kimi bir küne halinde beklemekte. Kiminin ayakları ellerinde dolasmakta. Hasılı bin ayak bir ayak üstünde. Bir kıyamet, bir mahşer. Ben diyeyim 10 bin, sen de 20 bin adam bir araya sıkışmış.

Beklenen vakit geldi. Lâkin asıl beklenen gelmedi. Yarın saat geçti. Ümidi kırılanlardan çoğu neşesiz adamlarla yavaş yavaş çıkmağa başladılarsa da belki gelir hayaliyle büsbütün gitmeyip caminin dışında, şadırvan avlusunda kümeler halinde toplanıp durmaktalar. İçeride ise büyük bir

kalabalık hâlâ oturmakta, hâlâ doışmakta, hâlâ kapılara bakılmaktadır.

Artık yok. Gelmedi. Gelmiyecek. Bugün de olmadı. Yarın..

Yarın! Ne muhteşem bir kelime, ne muazzam bir mânâ! İnsanlığı türlü felâketlerden kurtaran ümit âbidesi: Yarın. «Yarın geliriz» sözünün manası yüzlerinde göğelenen büyük kıyamet yürümeğe başladı. Kapılar cemaat almıyor. Herkes çıkıyor. Ruhlar, büyük bir fırtınadan kurtulmuş denize benziyor, dalgalar köpüklenmeyi bırakmışlar, deniz ölü dalgalarıyla avunmağa çalışıyor.

Tam bu sırada âni bir ses işitildi: Tizden bir ses. Camiin içinden çıktı ama neresinden çıktı, belli değil. «Euzu billâhi mineşşeytanirracim».

Bu kadar.

Aman Allahım! Mabette henüz bulunanların, Sâmî'nin okuduğu tarafa doğru bir koşuşmaları, kapıdan çıkmak isteyenlerin dönerek o tarafa saldırmaları, dışarıya çıkmış olup ta bunları görenlerin içeriye hücum emelleri, düşenler, ayak altında kalanlar vesaire. Bir panik. Öyle bir panik ki bir ordunun mahvını intac edecek muharebelerde ancak görülebilir. O gün Fatih camii, böyle, hayretlere şayan bir olaya şahit oldu.

Bu ses, meğer, Hacı Şeref adını taşıyan ve bundan iki ay evvel (1947) Rahmanın rahmetine kavuşan ve bu gibi muzipliklerden pek hoşlanan zat tarafından şu cemaatin durumundaki garabete fırlatılmış bir istihza sadası imiş. Hacı Şeref, «Euzu..» yü çektikten, yâni şeytanın şerinden Allah'a sığınıdığını yüksek sesle bağırdıktan sonra oradan geçilerek öte tarafa gitmiş, halkın gılgınlığını temâşa etmiş. Yoksa eğer orada duraymış, gözleri kırmış olan halkın belki de «recim + linc» ince uğrayacakmış.

İşte bu vakayı, bu manzarayı ben gözlerimle gördüm. Burada şunu söyleyeyim:

Halk üzerinde bu derece muazzam tesiri yapan, zannederim, birinci olarak Bilâli Hâbeşi, ikinci olarak Hatız Samî'dir.

III. Soluk!

Sesin genişliği bahsinde idik! Bu bahiste soluk - nefes meselesi önemli bir yer tutar. Ciğer ile kalp bu bahsin iki büyük direğidir.

Ses haddi zatında inadına tatlı, hangere o nispette oynak, sesin terbiyesi en olgun şekilde. Fakat, ciğer zayıf, tazyik yapamıyor. Kalp hasta, titriyor. Bu şantor, mükemmel olamaz.

Hattatın kalbi rahatsız olur da parmaklara raş verirse, yazının keşidelerini düzgün çekmeğe nasıl muvaffak olamazsa okuyucu da lüzumsuz ihtizazlara uğrayarak okuyuşunun helâvetini kaçar.

Şu halde vücudun, her bakımdan, her yandan sağlam olması okumanın şartlarındandır. Bazı güzel ses biliriz. Ciğerin hastalığı veya kuvvetsizliği yüzünden ses organı olan hangere üzerine gereken tazyiki yapamaz. Yahut; bu sesin sahibi içki ile ciğerini bozmuştur. Yahut ta sigara bronşitleri tkamıştır. Soluk kısalmıştır. Okur. okur ama bir mısra üç solukta okur.

Hatız Samî ise; bir beyti üç solukta değil, üç beyti bir solukta okurdu. Çünkü: bu zat, içkinin hiç bir çeşidini kullanmamıştır. Sigara içmez. Onun müptelâ olduğu bir tek içki vardı ki beraber hangimiz fazla içecek diye yarışa girerdi: gay!

Samî'nin ciğeri, ciğer değil, göğsüne sıkıştırmış kocca bir körük idi. Çünkü o kadar uzun soluğu sağlayarak hava, büyük bir körükten başka yerde bulunmaz.

Kalbine gelince; ölümlü «sekte halinde» olduğuna bakırsa zavallının kalbi son zamanlarında bozulmuştur. Bu da tabii idi. Çünkü son yıllarını hiç çekilmez bir sınırlanma bulunları içinde geçirdi. Onun gibi şaheser bir varlığın

öyle âdice sinirlendirilmeğe lîyakatî yoktu ama «mîptelâdır, neylesin?» sözü bu işte de hâkim olmuştur.

Son zamanları belki öyledir. Fakat Sami, Hafız Sami iken kalbî, şîphe yok, gelik gibi idi.

Çünkü o okuyuş, başka bir kalpten sadır olamazdı.

İlgililer bilirler ki Süleyman Çelebi merhûmun nazmettiği «mevîlât» (1), en büyük şairlerimizin «sehlî münteni» diyerek en yüksek mevkîe çıkardıkları o eseri garra, her mısra, on bir heceli bir mesnevîdir. İşte menakibini yazmağa çalışmakla hem hâtıralarınızı parlatmışınız, hem kaleminizi sıstediğimiz merhûm Hafız Sami'nin, bu mesnevîden üç beyti, mısraı değil, beyti, bir solukta okuduğuna ben kaç defa şahit olmuştumdur. Hem de baştan savma okumak yolu ile değil, gereken perdeleri göstermek, gereken nağmeleri yapmak, icabeden imtidatları hakkiyle eda etmek şartıyla.

Hep gök ehli cümle karşı geldiler.

Mustafaya izzet, ikram kıldılar.

Merhabenbik. Ya Muhammed! dediler.

Ey seâat kânî; Ahmed! dediler

Yürükün meydân seimdir bu gece

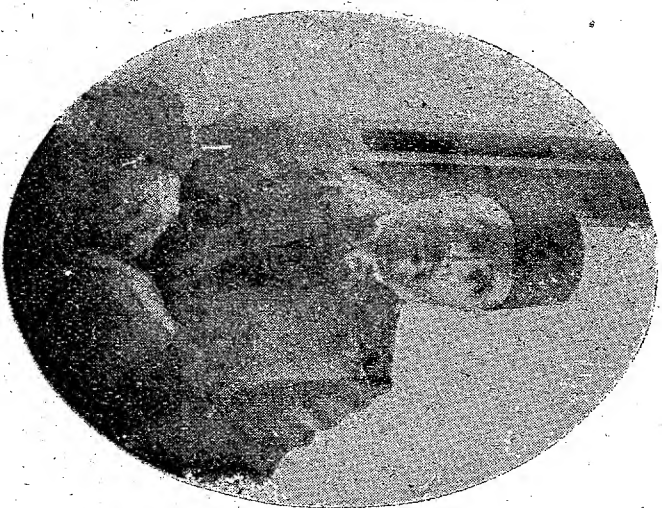
Suhbeti sultan senindir bu gece.

Müziğin istediği bütün olgunluk haklarını vermek, gûftenin isteklerini tamamiyle ödemek şartıyla şu üç beyti bir solukta okumuştur.

Mî'rağ bahrindeyiz. Sami «hep gök ehli..» şifhelerine tiz seğâh perdesinden giriyor. O perde üzerinde ve etrafında durarak, dolaşarak «kıldılar» a geliyor. Siz durup soluk alacak dersiniz. Çünkü siz yorulduunuz. Solunmak ihtiyacına

[1] Bazıları kelimeyi «Mevlîd» şeklinde yazıyor ve söylüyor. Yanlıştır. Mevlîd, doğan çocuğa denir. «Mevlîd» doğuş, doğum demektir. Mevlîd törenleri Peygamberimizin doğum olaylarını anlatan, hatırlatan bir mübarek medistir.

diştiünüz. O ise soluğunun daha başındadır. «Merhabenbik» sözüne tiz nevedan girmiştir. «Ya Muhammed» nidasını tiz «fa» üzerinde bir kavis yapılarak ıera etmiş, «Muhammed» münâdâsı üzerinde «sân'at nida»yı ifa eylemiş «dediler» gürtesindeki perde yine tiz nevadır. Siz yorulduunuz. Çatlayacaksınız. Okuyucu soluk almadan nasıl okuyor diye hayretiniz

Hafız Sami 1920

sanıyeden sanıyeye artırıyor: o ise kendisi çattamıyacak, fakat hayretiniz sizi çaltatacaktır. Tiz «mi» üzerinde ve etrafında «yürü kim..» diyerek dolaşmağa devam ediyor, en son; hiç yorgunluk eseri göstermeden beytün sonundaki «bu gece» kelimesini tiz seğâh perdesinde bırakıyor.

Bu gezinti, başladığı akortun ikinci oktavındadır. Bu

oktara muhayyeri de arasıra kendini gösterir. Sami atlama rımlerle, meyan içinde meyanlarla, türlü merdivenlerle bilgileri hayrete, duyguları vecde batırır. Benlikler, kendinden geçmedikçe, dimağlar hayranlık baskısına uğramadıkça ruhu Davudun feryadı susmaz. İşte bu nefesi nefisdir ki ruhların ihtiyarsız temevvüçlerini çıldırtır. Vakti ki üç beyit sona erer, göklerin sesi durur.

Bu nasıl olur? O ses, o hangere bir harikadır. İnsan sırrını anlayamıyor. Adamın ağzında sanki tulumlu bir düdüklük var da soluk alırken de, verirken de ötüyor gibi bir şey! Lâstüğe benzer bir ses. Bağırılığa bağırıyor, uzadıkça uzamıyor. İsteddiği kadar genişliyor. Hem de havyar kesmemek, yani baştan savma okunamak şartıyla.

Gerçi, başka değerli okuyucularımız yok değildir. Meselâ merhum Rıza, merhum Kemal, merhum Süleyman ve saire... uzun güfteler okurlardı. Fakat böyle değil. Bu derece değil.

Merhumun son defa okuduğu, daha türkçesi bizim yalvararak okuttuğumuz Muhayer gazelin notasını buraya koyduk. Birinci ahdaki soluğa ve nâğmelere bakınız. Şurasını unutmayınız ki bunu okurken Hafız Sami hasta idi ve okuma işini çoktan bırakmış, egzersizlik yüzünden melekisini kaybetmişti (1).

Bu nota göz önünde bulundurulursa —bu plâk bende vardır. Piyasaya çıkarılmamıştır— yukarıda yazdığım yazıların mübalağa olmadığı anlaşılır. Ben Hafız Sâmî'nin me-nakibinden hatırıma gelenleri toplayıp yazmağa uğraşıyorum. Yazdıklarımı iyi anlatılabildiğime inanıyorum sanamıyorum. O müteşsem konu ile keskin bir şîr vasıtası olan kalem uğraşmalıdır ki medlûle uygun söz meydana gelsin.

[1] Merhumun, kendisini temsil etmese de mevcut plâkları soluğu hakkında bir fikir verebilir. Meselâ çiftetelli gazelinde birinci «Ah» v-zımadır. Bir misral müstemlâtle birlikte bir solukta okunmuştur.

Sesteki bu süreksiz işinde meşhur Hafız Cemal ile «Cin-gene Süleyman» adını taşıyan ve o derece ün salmadan gırtlak veremenden ölen müezzîn Süleyman, Sami'ye biraz yaklaşırlar.

Cemal'den de, Süleyman'dan da aşağıda bahsedilecektir.

IV. Yorulmamak!

Sesin vîsâtinin şartlarından biri de budur. Ses, cins bakımından fevkalâde olur. Hangere bütün manasiyle zenginidir. Perdeler çok ve falsosuz. Soluk uzun. Ancak, okuyucu yarım saat sonra yoruluyor. Sesteki kuvvet gevşiyor, kudret azalıyor. Nâğmelerdeki canlılık kalmıyor. Hülâsa seste bir dermansızlık başlıyor. Bu hal, şantör için büyük bir nokсандır.

Hafız Sami bu yorulma işinde tersine yaratılmış bir si-madır. Tabiat kanununun aksine olarak okudukça açılır, okudukça yorulacağı yerde.

Benzin azaldıkça çevirdiği makinenin çarkları yavaşlaşmaz mı? Sami ise hangeresini, soluğunu kullandıkça kudreti azalacağı yerde çoğalırdı. Meselâ hiç dinlenmeden üç saat okur. Hem tam şartlara riayet ederek. İyi ama bu, nasıl işti. Bu adam, tabîî âleme değil de ona zıt, gayri tabîî bir âleme mi mensuptu? Hayır! Onun ciğeri, hangeresi... Benzine işleyen, binaenaleyh hareketi dışarıdan, başkasından alan bir makineye değil, ısığ kendinden olan radyuma benzetilmelidir. O, sesini hangeresinden ve ciğerinin kuvvetinden, bu kuvveti de aşkından alıyordu.

V. Türlü ton!

Bütün sesler şöyle, böyle hakikî tonu ne ise o tipte çarklar. Yani okuyucu, sesini hem kalb sesi, hem kafa sesi olarak, hem incelterek, hem kalınlaştırarak, hülâsa türlü kırlık ve biçimlere sokarak çıkarp kullanmak kudretinde değildir.

Haftız Sami ise sesine türlü ton ve cinsiyet verilebiliyordu. «Âh» derken, sesi yukarı istikamete giderken tip başkadır. «Yârey!» derken, ses düz ve ufki bir doğrultu takip ederken başkadır. Sami'nin bu doğrultudaki sesine plâkalarının dayanmadığını biliriz. «i» sesini uzattıkça, yani kesre hareketinin uzatılmasını iera ederken seste bir keskinlik hasıl olur. Bu keskin ses son derece işleyicidir. Annma meşhur Frank imparatoru Şarlman'ın sesi gibi ince delici bir ses değil, ruha en mükemmel ve en tatlı bir tarzda işleyici bir ses. Hulâsa; eski tabirleriyle söyliyelim: yukarı medlerde, fetla, zamîne ve kesre medlerinde o ses ayrı tipler peyda eder. Kulak her an bir yenilik karşısında zengin bir defineye kavuşur.

Aşkı tanınmek olmaz müptelâdur neylesin?..

musraıyla başlayan Muhayer gazelinde Sami «kelmek» kelimesinin «et» hecesinde bir ihtizaz yapmıştır. Onu kimse yapamaz.

Kesreler üzerinde Sami'nin yaptığı nâgmeler pek parçalı, pek muntazam ve pek hoştur. Hemen bütün okuyucularca taklit edilmektedir.

1909 veya 1910 da idi. Fatih caminde bir cemiyette bu Sami bir «Vücut» okunmuştu. En meşhur kurrâlar (1) orada

[1] Kurra kelimesi. Öyle zannediyorum ki bu kelime, eskidenberi ilâhilerin ağzlarında yanlış olarak kullanılmaktadır. O ilâhîler ki bilgileri de yok değildi. Kelimenin «resmi hattu» ortalığı aldatmıştır. «Kurra» ile «Karra» aynı şekilde yazıldı. Kurra okuyucu mânasına «kaif» kelimesinin çoğuludur. «Karra» ise okuma işinde pek ileri giden demektir. Bir hafıza «kurra» kelimesini kullanmak, hem lâfız, hem mânâ bakımından yanlıştır. Lâfız bakımından yanlıştır. Çünkü: bu kelime çoğuldur. Bir tek kimseye karşı çoğul olan kelime kullanılmaz. Mânâ bakımından yanlıştır. Çünkü bu kelimeyi söylerken «kemiyet» bakımından çokluk değil, «keyfiyet» bakımından yüksellik kastediyoruz. Binaenaleyh kelime, «karra»dır. Çok mükemmeli okuyan, pek olgun okuyan demektir.

«Kurra» kelimesi açık göz bir kelimedir. «Karra» yı yuttuğu gibi «kur'a» kelimesini de yutmuştur. Halik «kur'a gectim» diyeceği yerde «kurra gectim» der.

idiler. Sami kurra değildi ama bazı âyetlerin vücudunu (2) ezberlemişti. O gün «En menhüve kânîtin ânâleyle..» âyetinin vücudunu okudu. «Ânâ» kelimesindeki meddi bedel ile meddi muttasılın uzatmalarında öyle kuvvetli sesler gırmıştı ki kulaklar kubbelerdeki camların zıngırdadığını duyuyor gibi oldu.

Ya Rab! O ne kuvvetli sestir. O ne muhteşem bir sadı idi. O ne harika bir helâvet idi? Yarab! O ne azamet idi! mabedin kubbesine sığmıyor, camları kırarak ufuklara yayılmak, cihannın kubbesini çınlatmak istiyordu.

Ey kubbeler! Ne olur? O günkü gibi bir kere daha inle dedinliyelin. Sonra biz inleriz, sen dinlersin.

Bu fasla son vermek istiyoruz. Fakat şöyle bir hulâsa ile yazdıklarımızı zihinlere perçinlemeyi faydalı buluyoruz.

Samî'nin sesi:

- 1 — Cins, ton bakımından güzeller güzeli idi.
- 2 — Hangere bütün manasiyle oynamak. Külfet, telkellüf bilmez.
- 3 — Falsodan eser yok.
- 4 — Vis'at ve mânâları.

[2] Vücut: Kur'an kelimelerinin türlü şekilde okunmasına, medlerinin muhtelif imtidadlarda kersana denir. Ayta bir ilimdir.

II

HAFİZ SÂMÎ OKUYUŞU [1]

Bu ad altında girdiğimiz bu mebhaste «okuma tarzları»ndan, «tavırlar»dan bahsedeceğiz. İlgililerin hemen gütüp başlarını sağa ve sola sallayacaklarını [2] ve «hayır, yapamazsın...!» diyeceklerini biliyorum. Çünkü «tavır» meselesi de dil ile anlatılmaz, ancak kulak ile dinlenir, ruh ile sezilir meselelerdendir. Sâmiyi, Osmanı, Süleymanı, Kemali, Cemali ve Rızayı dinlemişsek tavırlarını da anlamışız demektir. Başka biri okurken tavrının, «fîlânın tavrına benzediği» gibi hükümler verebiliriz. Yoksa hiç dinlemediğimiz ve hiç kimseye benzemediğini duyduğumuz birinin nasıl okuduğunu yazı ile, hattâ nota ile anlamamız imkânı yoktur.

Sesin, perdeler üzerindeki imtidadlarını, nağmelerini, belirtmek belki mümkündür. Fakat bu imkân, daha ziyade bestelerdedir. «Tavır» ise daha çok taksimde görülür. Uzatmanın, çevirmenin nasıllıklarının, gütte okumalarının keyfiyetlerini heceler üzerinde gösterilen canlılıkları, ne yazı

[1] Okuyuş, okuma tarzı demektir. Fîl köklerinin sonuna gelen «ış, yış» ekleri «tarz, şekil, biçim» anlar. Binaenaleyh «okuyuş tarzı» şeklinde okut kitaplarında da, hattâ dil bilgisi kitaplarında görülmektedir. Şu halde dil bilgisi kitaplarımız, kendi verdikleri öğüyü yine kendileri kırıyorlar demek olur. «Durak yer» nasıl başbozuk ise «gütüş tarzı» da onun gibi çirkindir.

[2] Anadolulara göre sağa sola sallamak «olumsuzluk», Rumellilere göre «Olumluluk» anlatan jesttir. Başın sağa yukarı sallanması, evvelkilerde göre «dayır», ikincilere göre ise «evet» anlamındadır.

ile, ne nota ile — ki nota, nağmelerin yarısı demektir — anlatamazsınız.

Ebhasıl «tavır» dediğimiz «okuyuş» veya «çalış» 1 ancak kulak anlar ve kavrar.

Lâkin biz, yine birseyler söyleyerek zihinleri «tavır» semtine doğru çekip götürmek mevkindeyiz.

Bizim yurdumuzda bütün okuyuşları ve çalıışları genel olarak iki «formül» geçişinde toplamak mümkündür.

I. Sese durmadan nağme yaptırma tarzı, ses hep oynar, hep nağme yapar. Aynı perde üzerinde, bir dörtlük imtidad bile göstermez. Bu tarzın imamı [3] meşhur şaşı hâfiz Osmandır.

19 uncu asrın sonlarıyla, 20 inci asrın başlarında Türkiye okuyucularının iki büyük imamı vardı: Hafız Osman, yaşca daha büyüktür, Hafız Sâmi!

Bunların ikisini bir teraziye koyup tartmak isterseniz bazan gözün biri ağır basar, bazan öteki. Lâkin, terazi sonunda denkleştir durur.

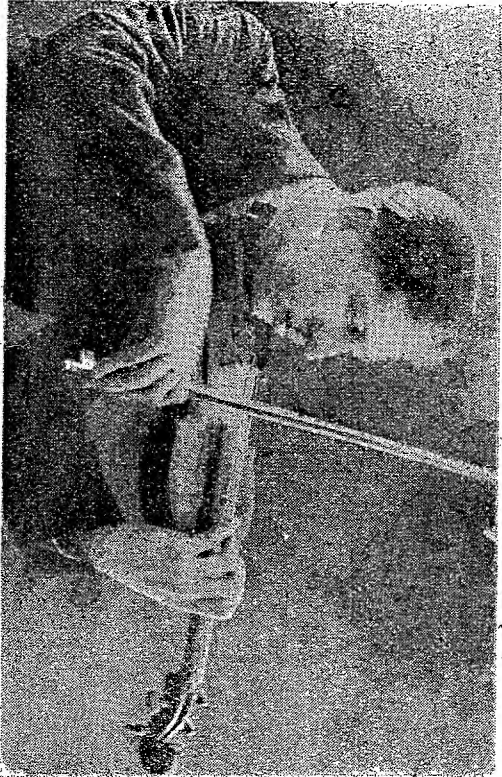
Hafız Osmanın sesi daha toktur. Bazı mevkilerde, bilhassa pestlerde daha kuvvetlidir. Fakat perdenin çokluğu, piyano okuma ve daha bazı bakımlardan öteki kadar zengin değildir.

Büyük üstad olan Osman, çok nağme kullanır. Uzatmaları azdır. Nağme içinde nağmeleri, meyan içinde meyanları meşhurdur. Osman şaheser bir varlığınızdır. Şantörlük bünyemizi yükseltmek ve parlatmak için yapılmış demir-

[3] İmam kelimesi, iki mânâdadır: biri bildiğimiz gibi canlılerde cennate önderlik yapan, namaz kıldıran zat, diğeri, doğrudan doğruya «şef», «önder» demektir. Bir fikrin, bir cereyanın başında bulunan zata «imam» denir. «İmamı âzam» gibi, müslüman hükümdarlara «imam» denir. «İmam-ül-müslimin» gibi. «İmam» kelimesi «ön» demektir. Bir «tavır» ve «tarz» sembolüne, sahibine de «önder» mânâsında «İmam» mîlâki pek yerinde olur.

yolun [1] iki rayından biri Sâmî, biri Osmandır. Osmân şakrak bir kanaryadır. Durmadan şaklar. O akan bir şelâledir. Hep bağıır ve çeşitlenir. O, bir pervanedir. Durmayı bilmez, dönmeye müptelâdır.

Şaşı Hafız Osman merhumu burada anlatmak yerinde değiliz. Onun için de ayrı eser cikarmak için çalışmayı ve başarmayı Tanrıdan dileriz.

Hakkı Derman

Çok iyi geçinmesi lâzım gelirken son yıllarında hayatının pek acıklı geçtiğini yüreklerimiz parçalanarak gördüğümüz büyük Hafız Osmanın maneviyeti karşısında saygıy-

[1] «Demiryolu» denecek. Zamanımızda yalnız gazeteleer ve mecmualarda değil, okul kitaplarında - ki bunlarda yanlış bulunmak en gayri mantık bir iştir. Buna rağmen - «Demiryolu» şeklinde yazılmaktadır. «Demiryolu» ile «demiryolu»un mânaları bambaşkadır. «Demiryolu», «demirle giden, demire götüren yol» demektir. «Demiryolu» ise «demirten yapılmış yol» demektir. Tasvirde «ızafet oluyor» diye bazı yazarların çıkmıştı. Fakat bizde:

Varakı mihri vefayı kim okur, kim dinler?

la durur ve ruhunun olsun, Tanrı huzurunda bahliyar olmasını niyaz ederiz.

Bu tarzda çalan bir kemancımız vardır: Nobar. Bu yüksek artistimiz, sazını tam mânasiyle yemmiştir. Hakikaten — denildiği gibi — canavarca gibi çalıyor. Ancak, nağmeleri o kadar teselsül ettiriyor ki ruha duymak, düşünmek ve haz almak için vakti bırakmıyor. Hep nağme, hep nağme! bir kasrğa sisilesi halinde nağme!

Bu çalışın karşısında ruh, şaşmaya değil, şaşırmağa düşüyor. «ponk tüsasyon ve paragrafsız konuşma» ve yazma ne ise aynı perde üstünde gereken imbidatları yapmadan hep nağmeli çalmak ve okumak da odur. Ruha kelâl veriyor. Kulak yoruluyor, iirkiyor, ne oluyor? diye şaşırıyor. Çabuk çevrilen bir film karşısında gözün durumu ne ise böyle mekânetsiz çalışın karşısında kulağın durumu da odur. Manzaralar, nağmeler idrakimiz karşısında iyice isbatı vücut etmeli, ve «evet, odur.» diye bir hüküm giydikten sonra değişmelidir. Psikoloji kaidesi budur: karşımızda beş «hayyiz» in sıra ile işgalinden ibaret olan «hareket» i meydana getiren bir cisim, her hayyizde bulunduğunu gözümüzze karşı isbat etmedikçe ve gözümüz tarafından, görüldüğü hakkın-da hüküm almadan ikinci hayyize geçerse gözümüz o hareketi görmüş olmaz. Uçak pervanesinin hareketini göremeyişimizin sebebi budur.

Kulak da aynı kaideye bağlıdır. Durmadan yapılan nağme, kulağın vereceği hükümleri imkânsızlığa sevkeder. Bundan da sağına ve şaşırma hasıl olur. Zevk değil!

Bunları söylerken, sakın kimsiyi «tenkid» ediyoruz zannedilmesin! Ah, keşke muktedir olsak da tenkid savaşına girişebilsek. Sanat âleminize en büyük hizmeti yapmış olurduk.

Sosyal âlemin her şubesinde olduğu gibi «sanat» ı iletilemek işinde «tenkid», menfaatin de üstünde gelen bir salıktır.

Celelim Hafız Sâmîye.

Bu artist, kullandığı sesin yarısını nağmeye sarfederse, yarısını da uzatmalarda kullanırdı. Bunun sebebi, nağmesinin azlığı değil, lüzumsuz yere yapılan nağmenin melâlen giz olduğunu bilmesi idi. «Tavır ağzı» işte budur. Yoksa Sâmî sırasında 32 ilk değil, 64 ilkleri bile kületsizce yapmağa muktedir zengin bir hangereye sahiptir.

Sâmînin ağzı, [tavır] tam orijinal idi. Kendinden evvelkilerden hiç kimseyi taklid etmemiştir. Halbuki hepimiz, azdan çoktan o ağzı kullanmaktan kendimizi alamıyoruz. Merhum Hafız Kemal derdi ki: kendimi Sâmînin taklidinden kurtarmak için akla karayı seçtim.

Bazı kimselerden «Hafız Sâmî tekke ağzı okur...» diye işitmekte bulunduğumuz sözler ilmi ve reel ölçülere tutunmuş sözler değildir. Tavır hakkında biraz evvel söyledüğümüz sözler gözönünde bulundurulursa böyle iddiaların değersizlikleri kendiliğinden sabit olur. Hafız Osmanlılar, Sâmîyi düşürmek için bilir bilmez söylerler. Koca Sâmî'nin, «Hicazkâr» makamından okuduğu «dl ateş, dide ateş...» gazelinin, tekke ağzıyla ne münasebeti vardır? Muhayyer makamından okuduğu «âsıkı taan etmek olmaz» gazelinde tekke kokusu var mı? Böyle iddialara kalkışanlar, ilkin, tekke ağzının nasıl olduğunu belleseler daha uygun bir iş yapmış olurlar.

Notasını plâktan alıp aşağıya yazdığımız muhayyer gazelde tekke ağzı ile ilişik yoktur. Zavalılar, Hafız Sâmî'nin sekinet ve mekinete dayanan yakıcı tavrını tekke ağzı zamediyorlar.

Birşey bilmeyenler, böyle dedikodu yapmanın, o büyük üstada karşı büyük bir saygısızlık olacağını ne bilsinler?

«Okuyuş» anlamı, iki büyük unsurdan meydana gelir:

Ses, söz!

İlkin söz hakkında birkaç kelime:

Hafız Sâmî, ne okursa okusun, kelimeleri tamam okur, heceleri ağzında saklamaz. Yalamaz. Harflerin vasıflarını açık açık gösterir. Öyle ki büyük camilerde okurken kubbe-lerde sestən ziyade heceler akis yapardı. İşte bu sayede, yu-karda dediğimiz gibi, en uzakta dinleyenler bile onun ne dediğini, ne okuduğunu tane tane anlarılardı. [1].

Sonra, Hafız Sâmî, güfteyi canlı okur. Mânasını duya duya, yerine göre hecelere basa basa okur. Bu okuyuşun adına «temsîl okuma» denir.

Gerek okumada, gerek konuşmada «aksan tonik» sistemleri tabîk edilmese konuşma da, okuma da ölüdür. Hattâ bazan mânasızdır. Bazan ters mânâ vererek maksadı bile yıkar. Yeni dil bilginizde «vurgu» adını verdiğimiz bu işe en geniş mânâda dikkat edilmey ve ragbet gösterilmezse orada «sanat» aramak cam üzerinde ziraat bereketi aramak gibi mânasızlığa düşmek demektir.

Sâmî âşkane okur. Okuduğunu anlar. Duya duya okumaktır ki canlı okumanın müradıdır.

Değerli okuyucu bayanlarımızdan Safiyenin duyarak okuması, biraz Sâmîye benzer.

[1] Mübareke zamanında Üsküdar'da «Abdullah Efendi» adında bir arkadaşımızın evinde mevlid okumuştum. Okurken, bermutad, gözlerini vurmuydum. Bahir bitti. Gözlerini açtım. Karşında pek sevimli yüz-lü bir zatın, talî baktışlarıyla bana baktığını gördüm. Mevlide başlatken orada bulunmayıp sonradan, ben okurken gelmiş olan bu zat, rum imiş. Adını söylediler. Ne yazık ki unuttuğum bulunuyorum «Doğancılar» sem-tinin meşhur ve herkes tarafından sevilen doktoru imiş. Mevlidden son-ra bu zatı bar'a dedi ki:

— Çok meınun oldum, Hafız Bey! Sizden daha iyi seslileri de din-lemişimdir. Anma sizin kadar anleta anleta okuyan hatıra rastlamadım. Bir müddet sonra bu zt ölmüş ve müslümanların kolları üzerinden Karaca Ahmet müslüman mezarlığına gömülmüştür. Çünkü, hristiyan ism ve sıfatında doğduğu halde gizlice müslüman olmuş. Ve Karacaah-me'dde «doktor Hakkı» adına bir mezar satın alarak yaptırmış. Hali İhti-zarında yanına gelen papasları çıkarmış, mahallenin inamını istemiş. Bu hâdiseyi o vakit gazeteler yazmışlardı. Tanırınız, bu doktor Hakkıya rah-met eyesin, İhtidadan umduğunu kendisine ir'am buyursun.

Bir daha söyleyeyim: Sâmî, âşkça okur. Bazan o derece coşar ki gözlerinden akan yaşlar ağzından süzülen nâgmelere kahrır. O sırada dinleyende, dinlemek hazzı ve san'atı varsa karşılıklı bir tefeyyüz düellosu olur. Ruhlar, maddiyetten sıyrılır ve yükselir. Nerelere? Nerelere olduğunu söylemek kudreti hele bende yok, fakat kimde var?

Sâminin gütfe okuyuşunu anlatırken «gütfe taksimini meselesi de önemli yer tutar.

Bu mesele, «taktî» a uygun nağmeler vererek mızraları okumak demektir ki daha ziyade «aruz vezni» ile yazılmış manzumelerde olur.

Surasını söyleyeyim ki bu sözlerimizle «kaba kaba taktî» yaparak okunmalı» demek istemedik. Ancak aruz vezni ile yazılmış bir eser, taktine aykırı şekiller verecek nağmelerle okunursa müstekrel bir çirkinlik hasıl oluyor. Bunları bilmek lâzımdır ki tatbik edilebilsin!

Hâfız Sâmî, edebiyat okumuş değildir. Binaenaleyh aruz vezinlerini de, bittabi, bilmezdi. Fakat bu vezinleri en iyi biliyormuş gibi okumağa muvaffak olurdu. Onda bu işe karıştı yaratılmış öyle bir tabiat vardı ki özel bir emek vererek tahsiline muhtaç olmadan hilkî ve zâtî bir istidad ve kabiliyetle «iyi» yi ve «doğruyu» bulur ve yapardı. İşte plâkaları, meydana gelir. Bu yaradılışı, başka okuyucularda zor bulursunuz.

Anlaşıyor ki Hafız Sâmî, bu işte de «okul» mahsulü değil, «yaratılış mahsulü»dür. Zaten onun «harikalkı» bundan geliyor.

Hafız Sâminin gütfe okuyuşu hakkında şöyle bir hulâsa yapabiliriz:

- 1— Gütfe taksimi, kaidesine uygundur.
- 2— Kelimeleri sağlam ve tamam okur.
- 3— Heceleri yalana yapmaz.
- 4— Vurgulu okur. [Vurgu, sözün mânasına, nüktesine,

yerine ve söyleyenin şahsiyetine göre sesin tonunun ve perdesinin hece üzerinde değişmesi demektir.]

5 — Âşkane okur. Okurken kendisi de müteessirdir. Bundan dolayı da çok müessirdir. Bile bile, anlaya anlaya ve duya duya okur. Hulâsa; inanarak okur.

«Okuyuş» anlamını meydana getiren iki unsurdan «söz» hakkındaki etidülmüüz yeter. Biraz da «ses» unsuruna bağlı konuşmalar yapalım:

Sunu tekrar edeyim ki: söz unsuru hakkında konuşmamız ne nisbette kolay olduyse, ses unsuruna dair anlamamız o derece zor olacaktır. Çünkü ses nağmelendirme usulü —ki bu usul, özel ve kişiseldir— demek olan «tavır» meslesini anlatmak için gereken vasıta ve tercihinin henüz doğmamış olduğunu yukarıda söylemiştik. Fakat buna rağmen biz yine gevezelik yapmaktan da vaz geçmiyoruz:

Samide nağme yapma tarzları:

Bu zat, Osman gibi sesine durmadan oynaklık vermez. Ardi arası kesilmez nağmelerle kulakları şaşma ve şaşırma ya sevk etmez, sırasında nağmesiz uzatır, sırasında en şaşı eser nağmeleri yapar. Dönüm yerlerinde yapıldığı en kıvrak nağmelerde zerre kadar falso bulunmak şöyle dursun, işinin ucu kadar tekellüf de yoktur. O, bir sudur, külfet-siz akar. O, bir bülbuldür, dem çeker uzatır. Fakat yeri ge-lince şakşakaya başlar, kutsal illerden derip getirdiği içten nağmelerle «ıç» leri hoplatır.

Sâmî, imidadlarda sesini titretmez. Dümdüz çeker. Fakat tizlerde sesin bir parçalanma işi vardır, hayretlere se-zadır. Bu, Süleyman tarafından da yapıldı. Sesin ve ha-çerenin zenginliğini gösteren bu «parçalanma» sanatı, ha-lâvet baktımından pek yüksektir. Sâminin son okuduğu «ey kamer talât» muhayyer gazelinde meyanın sonunda bu ses parçalanması güzelliği vardır.

Fevkalâde bir güzelliğe olan bu iş söylenir, amma anla-tılamaz. Ancak yapmak ilidir ki öğretilmiş olabilir.

Tekrar edeyim: Sâmi, okurken sesini nâgne tufanına boğmaz. Yapıldığı bir «nâgne ailesi» hakkında dinleyen ruhun kararını aldıktan sonra başka bir nâgne sülâlesi'ne geçer. Onun okuması bir fırtına ve kasırga değildir. Ruha tereddüt vermez. O bazan çağlayan, bazan durgunlaşan bir çaydır. Ruha verdiği hazdır, zevktir. Vecd ve istîğraktır. Duygulara halecan değil, heyecan sunar. Şüphe yok ki nâgne tufanı, bir sel halinde kulaklara dolarak onu sık boğaz eder ve halecana yollar. Bu iki kelimeyi [heyecan, halecan] birbirirle karıştıranların «zevk» lerinde pek haklı olarak şüpheye düşeriz.

Büyük kemancımız «Hakkı Derman»[1]ın çalışını nasıl bulursunuz? İşte bu çalış, Sâmidaki okuyuş cinsindedir. Nâğmeler yatağından taşmış bir sel gibi gelmez. İler, coşar, haykırır, fısıldar, neticede ruhları bükerek, bayılır.

Bir daha tekrarlayalım: Mısrda «Ümmü Gülşüm», Hafız Sâmiye, Sâmi Şeva da Hakkı Dermana benzer. «Sadî»nin tavrı da bu soydandır.

Sâminin meyanlarda yaptığı sanat:

Atlama nâğmeleri meşhurdur. Meselâ: saba makamında ikinci yüksek oktavda «do» perdesine basar. Bir dörtlükten sonra tız «mi» ye geçer, bir dörtlük imtidaddan sonra «do» perdesine, «re bemol» e, «si»ye, «do» ya, «lâ» ya, sonra yine «mi»ye çarparak «do»da karar eder.

Bazan tek perde üzerinde ses bülbul gibi uzun müddet titrer. Bu nâgne «ey kamer tal'at.» muhayyer gazelinin dördüncü mısraına gireceği sırada yapılmıştır. Sâminin bu bülbul şakşakaları çok meşhur ve çok kullanılmaktadır. Ancak, her hangere yapamaz.

Bazan muhayyer perdesini uzatıp dururken ses birdenbire tizneva perdesinde bulunur. Bu perdede dahî uzunca bir uzatımdan sonra en yollu ve tatlı bir biçimde muhayyere iner. Bu nâğmenin bir örneği «buseler vâdeylemiştin...» kürdili hicazkâr gazelinin birinci mısranın sonunda vardır.

[1] Resmî 44 üncü sahifededir.

III. HAFIZ SÂMİ NE OKURDU ?

Artık işin daha temelli noktalarına girebiliriz:

«Okunak» mâdarına mef'ul = tümleç düşen medlûl nedir? Yâni ne okunur? Fîlân adam okudu dediğimiz zaman «meyî?» yollu bir sual zihnimizi doldurur. O halde bu mûhım meseleyi açıklayalım:

Bizim ülkemizde müzik âleminde «okunak» kelimesine Mütâallâk düşen şeyler, şunlardır:

- 1— Kur'an,
- 2— Ezan,
- 3— Mevlîd,
- 4— İlâhî, durak ve âyin,
- 5— Kaside ve gazel,
- 6— Sarkı,
- 7— Beste.

«Fîlân zat, çok güzel okur.» diye mutlak olarak bir hüküm verdiğimiz zaman, o zatın, yukarıya yazdığımız şeylerin hepsini güzel okur gibi unumı bir hüküm vermiş benzeriz. Bu, doğru değildir. Bunların hepsini aynı güzel-likte okuyan, ne gördük, ne işittik. Tabiat bu işte de «iş bölünmü» yapmıştır. Hepsini iyi okunak kabiliyetini bir tek şahısta toplamıştır.

Adam var, gazel, kaside, mevlîd gibi bestelenmiş eserleri pek mükemmel okur da bestelenmişleri o nispetle güzel okuyamaz. Çingene Süleyman böyle idi.

Büyük üstad Hafız Osman, gazel, sarkı ve mevlîdi her-

kesin bildiği bir tarz ekmeliyette okuduğu halde Kur'an okumağa ağzı yatmazdı.

Hafız Cemal, ezan işlerinde asrın Bilâli Habeşisi idi. Ama Kur'an okumak veya bestelenmiş eserleri usulünde basarmak işlerinde pek yüksek değildi.

Hafız Sâmî

Bundan on beş yıl önce.

Benim ve Hafız Sâmînin müzik hocamız «Çarşambalı Hafız Cemal» bilhassa ağır besteleri, kendi hocası olan «bestenigârî Ziya Bey» tarzında ve pek mükemmel okuduğu ve hocasına kendisini en zengin mânada sevdirdiği halde hiç gazel okumazdı.

Meşhur hanende İbrahim'in şarkılarını taşıyan yüzlere plâkın arasında bir tane gazelini dinlemedim.

Şarkıları okumak hususunda bilhâl kesilmiş olan değerli bayan sanatçılarımızın gazellerini belirten plâklarını henüz görmemekteyiz.

Kur'an iyi okunmağa muvafık olan bazı değerli hafızlarımız da vardır ki bir gazel veya mevlid okumak mevkine düşseler türke kelimeleri «tevid» [1] kuralına uyduracağın diye ortaya gülünç bir formül çıkarırlar. [2].

Aksi de böyledir. Kur'an okuma sanatine çalışmış, fakat iyi gazel okuyan biri Kur'an okunmağa kalkarsa Hazretî Kur'an, gazel derekesine indirmiş, bu defa ortaya gülünç bir formül değil, korkunç bir hata divi çıkarmış olur. Ne yazık ki bu gibi saygısızlıktan korkmayanları görmek ızdırabına düşmekteyiz. Gönül öyle istiyor ki insanın karakterini meydana getiren elemanlar arasında «insaf»'ın kuvvetli bir mevkii olsun!

İlâhî, durak, âyin okumak işleri de ayrıca bir ihtisas ve meleke işidir. Bu sanatkârlar, daha çok tekreden yetişirlerdi.

İlâhî, durak, âyin... deyip geçememlidir. Doğu müziğinin en derin ve en zengin ruhlarına bunlardır ki bitmek, tükenmek bilmez hazinelerdir.

Hafız Kemal merhum mevlide, gazelde, kasidede o derece muvafık olduğu halde Kur'an okuyamazdı [3].

Elhasıl, yukarıya sıraladığımız «sey»lerden her birinin

[1] Kur'andaki harflerin vasıflarından, kelimelerin okunuşlarından, metnin uzumlarından bahseden bir ilim.

[2] Atatürk, türke Kur'an okuma meselelerinde bizleri saraya topladığı sırada tevid aşkı olan hafızlardan hoşlanmadığını söyliyerek etrafındakileri güldürmüştü.

[3] Çok değerli üstadlarımızdan «Osman Erkin» in yazdığı «Maarif Tarihi»nin beşinci cildinde benim de birkaç satır yazın bulunmak mefharefini taşıyor. O yazıda da bu işlere ait birkaç misal sunmuşumdur.

bir en iyi okuyucusu vardı. Kısa olmak üzere birer birer sunalım:

Kur'an!

«Kur'an nasıl okunur» adını taşıyacak bir eser yazmak dileğindediriz. Bu eseri umduğum tarzda yazmağa beni muvaffak etmesini Allah'tan niyaz ediyorum. Kur'anın nasıl okunacağı, kimselerin nasıl okudukları hakkında orada genişletmeler yapılacaktır. Burada bir fihrist gibi birkaç satırla sınırları açıklıyalım:

Kur'an okunak, öyle bir ince, derin ve köklü bir artistliktir ki müzik âleminin başka kollarına başlı artistlikler bunun yanında sönük kalır. Çünkü Kur'anı mecid, bir edebiyat mucizesidir. Bu dünyanın, tarihin ve hilkatin en büyük mucizesinin, yıllarca hizmet etmeden okunabileceğini sanmak azılı bir cehlin yapabileceği bir işür. Tıpatıp uygun olamazsa da mümkün olan esprileri vermek artistliğine ermiş olmak gerekir. Bu artistliğe kavuşmuş olanlar, bugün dahi, üyüz elli milyonluk islâm âleminin neresine gitseler el üstünde bulundurulur.

Bizde Kur'an okuyanlar birkaç türdür:

1 — Kuşukuru hatırlar. [2].

[2] Hatfz kelimesi «zihnine alan, zihninde saklayan» demektir. İlmnin teriminde ise Kur'anı ezbere aldıktan, muayyen heyetün huzurunda baştan sona kadar ezber olarak okuyup dhasını yaptırdıktan sonra muhârici huruf ve edasına uygun olarak üstad önünde bir daha hatmeden ve yine dhasını yaptıran, sonra aşereyi bitirdikten sonra takribi de bitirip «karralar huzurunda icazetname alan demektir. Eskiiden böyleisine «Hatfz» denirdi. Bu unvan büyük bir şeref taşırdı. Şimdi kelimemin mânası daraldı. Kur'anı baştan başa ezbere almış olanlara «Hatfz» diyorlar. Bu terim mânası değil, lûgat mânasına benzemektedir.

Dahası var: son zamanlarda «hatfz» kelimesi «hanençe» yerinde kullanılmağa başlandı ki hayrete değer. Kur'anı ezberleme işiyle hiç ilgisi bulunmayan bir «kerizic» ye «hatfz» diyorlar. Ne acınacak bir iş. Demek ki bir zaman gelecek «hanende» dimitir, hatfz dimitir olacak. Hatfz Kogolar,

Sözü uzatılmıyacağız. Bu kadar bir hizmetle Kur'an okuyuculuk mesleğine girmiş olan bu bilgisiz, liyakatsiz ve insafsız kimseler, mesleği öldürmüşlerdir. «Kat» diyecekleri yerde «gat» yapmaktan çekinmeyen bu hayırsızların mesleğe girdiklerini gören asıl hatfzlar, artık o meslekte durmayı bir izzetî nefis meselesi yapmaktaki ve işten çekilmekte pek haklılar.

Daha genişletmeyi, adını verdiğim esere bırakıyorum. Burada bu cins hatfzların karakterlerini vereyim:

«Artıkülâsyon» dan, ponk tuvasyondan, aksak tonikten, fonetik meselelerinden elhasıl espresyon denilen sanat âleminde habercileri yoktur. Yâni: ne müzik var, ne de tecvid, ne eda!

2 — Mücevvitler! Cümhuriyetten önce okul programlarında «Kur'an dersi» de vardı. Bu olunca bunun, nasıl okunacağını anlatan kaidelerden müteşkil bir ilim demek olan «tecvid» dersi de programa girmişti.

Tecvid, bir bakımdan «dil bilgisii», bir bakımdan «nota» hizmetini gören bir dersti. Anlaması güç, tatbiki daha güç, talebenin gözünü en zorlu korkutan bu tecvid, Kur'an okuma sanatının temelini teşkil eder. Fakat, bazı kimselerin değil, yüde doksın beş hafızın, maksadı idrakleri biraz değil, tamamlı kit olduğundan, tecvidden maksadın ne olduğunu da teferrüsten uzak kaldıklarından tecvid üzere okuyacağız diye ortaya bir okuyuş üçübesi atarlar. Kafaya vurur gibi gulguleli «kalkale»ler kulakları yarasasına çatlatılan «ayın»lar, boğulmakta olan birinin hırlamasına benzellen «Hi» lar elhasıl, Kur'anın huruf ve elifazıyla kavga ederce-

hatfz apostol, Hatfz Mifson ve hatfz Bodostarla şerefyalb olacağız.

Daha kötüleri: Argo dilinde adı bilinmeyen birinin adı «hatfz» dır. İsmi bilmediği birini çağırırken «hatfz» diye sesleniyorlar. Mesleğe hakaret işte böyle ve bu kadar olur.

sine yapılan ifratlar, hep anlatıyor ki tecvidden maksadın ne olduğu kavranılmamıştır.

Tecvid bir ölçüdür. Ölçüyü sert kullanmak mânâsız olduğu gibi gülmektir de.

Bu bahsi de uzatmayacağız. «Kur'an nasıl okunur?» eserinde bu bahis incelenecek ve bu okuyuşun erbabı söylenecektir. Burada yalnız şu kadar diyelim ki: birinci sınıf, Kur'anı karşı nasıl «tetrit» tarafında iseler, bu sınıf da «ifrat» tarafındadır. O da, bu da doğru değildir.

Bu sınıf da müzik ile ilgilenmez. Karakterlerini «hızın kuvveti, harfleri bağırta çıkarmak...» gibi «vesile»ye bağlı şeyler teşkil eder. Hulâsa, vesileye takılıp kalmışlar, gayeyi görememişlerdir.

Hafız Sâmî'yi bu iki kısımda da aramayınız. Çünkü o, bu zümrelerin arasına girmez. Zira o, ma'sum «ayın» harfini çatlatmaktan birsey çıkmayacağını bilir. O çatlatmak isterse rakiplerini çatlatırdı.

Sakın zannedilmesin ki biz, «tecvid» e riayeti lüzumsuz görüyoruz. Böyle bir düşünce bilakis benim en azlı düşmanımdır. Hayır arkadaşlar! Tecvidsiz Kur'an okunmaz. Benim parmağımı koyduğum nokta, onun süstisimalidir. Tecvid üzere okuyacağın diye kelimeleri kelime olduklarına pişman etmenin yersizliğini anlatmak istiyorum. Türlü tekeklüflere hücum ediyorum. Sadeddin Kaynak, tecvid üzere okur. Nasıl okur? Genel bir tâbir ile yağdan kıl çekilir gibi. Hünkâr imâmı «Hafız Necatî» nasıldır? O da tecvide riayetkârdır. Fakat ifratçı değildir.

3 — Kur'an okuyanların bu kısmı, tecvid kıtalllarına ağzını yatırmıştır. Meleke tamamdır. Artık ifrat yapmaz. Tekellüften eser göstermez. Okuyuşlarında «kakofoni» den

iz yoktur. Müziğe de saygı gösterir. Hazreti Kur'anın zaîf süslerini müzik sanatı nefisesle belirtmeğe çalışır.

Cemate karşı kur'an okunursa böyle okunmalıdır ki umulan «tesir» ve «teessür» gayesine varılsın! Mukabele okumak, cemate karşı kur'an okumak yalnız şahsî bir ibadet veya icrayı sanat değildir. Aynı zamanda karşılıklı uçuş-yizlenme» dir de. Feyiz ve zevk ufuklarında karşılıklı uçuşmadır da. O takdirde bu maksatlara ulaşabilmek için okuyuşunun şu şartlar altında bulunması mutlakla lâzımdır.

- 1— Güzel bir ses,
 - 2— Tecvid,
 - 3— İlmî kırâet,
 - 4— Mânaya vukuf.
 - 5— Edaya kuvvet [temsîlî okunak]
 - 6— Müzik,
 - 7— Pedagoji, psikoloji, sosyoloji ilimlerine vukuf,
 - 8— Aşk, okuma aşkı, meslek aşkı!
 - 9— Huzur, samimiyet!
- Bunlar, okuyucu tarafında bulunması gereken şartlar. Bir de karşı yanda bulunması gereken şart vardır ki bu, olmaksızın okuma sanatı yapılamaz. Bu son şart:
- 10— Dinleyicilerde dinlemek sanatının bulunmasıdır.
- Bu sanatın bulunmadığı yerde okunak, odun pazarında purlanta satmağa benzer. [1].
- 1— Güzel ses!

[1] Hafız Sâmî anlatıyor: Bir gece İbnî Kemal türbesinin yanındaki malın yerde coştum, okuyordum. Bir adam yaklaştı:

— Vah vah, hengesin! Neyle böyle bağırıyorsun? Bir yerin mi ağırıyor? diye bana uzun uzadıya acımağa başladı.

Bu şartın önemini isbata hâcet yoktur. «Enkeru'sevât» olanlar, Kur'anı azîmüssan gibi bir pırıltıyı ancak kendi kendilerine, sessizce okunabilirler. Bu gibilerin biricik ar-tıştıkları, seslerini ancak kendilerine dinletmeğe muvaffak olmalarıdır.

Peygamberimiz «Kur'anı sesleriyle süsleyiniz» buyurmuşlar. Hadîsi şerife ilgililer, [muhaddisler] şöyle mânâ vermişler: «Kur'anın süsünü seslerinizle belirtiniz.» [1] pek güzel bir tevcih.

Haftız Sâminin sesi, Kur'anın süsünü belirtecek bu fevkalâdelikle yaratılmış bir harika idi.

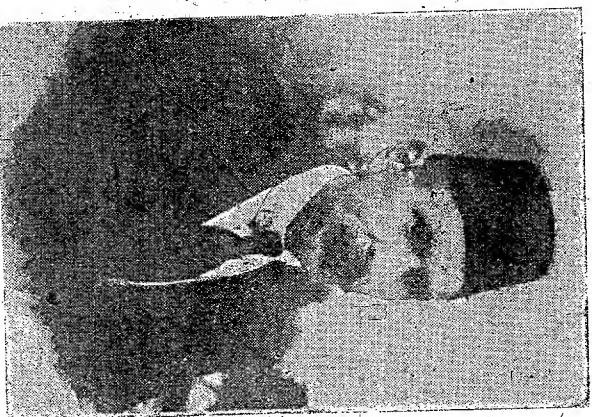
2— Tecvid.

Tecvid, Kur'an okunmanın bir ölçüsüdür. Binaenaleyh ölçüsüz okuyanlara kur'anın lânet edeceğini Peygamberimiz yine buyurmuştur.

Tecvid deyip geçmemeli. Zor bir ilimdir. Hem anlamak, hem tatbik etmek ilimdir. Hizmet ister. Bu iş içir aylarını geçil, yıllarını harcayan kimselerin hafızlıktan dem vurmaları ve Kur'an okunmağa kalkışmaları, hem bizzat Kur'ana, hem mesleğe, hem de «nasafet» kaidelerine hoyratca tecavüzdür. Ne yazık ki bu tecavüzleri her gün, her yerde görüp durmaktayız. Mânâtar gibi yerden çıkan hüdaî nâbit bir takım kesanın, şurada burada balalana işleriyle meşgul olduklarını görüyoruz.

[1] Bunu da büyük üstadlarımızdan ve «Eda ilmi»ne aid kendisindeki küllî istifade ettiğimiz meşhur Haftız İbrahim Efendiden telimimiz eyledim. Haftız İbrahim Efendi Fatih başınamı idi. Mütareke senelerinde rahmeti rahmetana kavuşan bu zat, «Kur'an okunma» sanatının, asrımızda lideri idi. «Karabaş tecvidini» tamamlı anlayanın alını karşılarını» derdi. Bu önemli esere uzun ve mütemmel bir şerh de yazmış, bana da okumuştun. Fakat zamanların bu güzel eser de kendisiyle beraber kaybolmuştur.

Bazı düşük insanlar vardır: Bir profesör de olsa sivil olduğu için buna hakaret yapmaktan çekinmez, çünkü korkmaz. Amma yakasında sarı tenekeden bir düğmesi olana karşı yalaktır. Bunun gibi; Kur'an, bugün sivil de, kumbarhane imamı Haftız Süleyman, Tabakyunus imamı Hacı Hasan, Fatih İmamı Haftız İbrahim... gibi otoriter ve susturu-

Carşambeli Haftız Cemal
Beştehavvan - 1917

cu elemanlar ve müeyyideler yok da «mânâtarlar» ortalığı basıyor. Yoksa böylelerin müteceviz-dillerini hakikatin ker-peteni yakalar ve çevirip bükerek bir daha haddi olmayan işlere karıştırmak duruma sokardı.

Asıl ağlanacak nokta, çevrenin olmamasıdır. İdeâî çev-re olsa, bu gibiler dinletecek kulak bulamamak mevkiine düşseler, elbette meslek bu tırmalamalardan kurtulur.

Su halde gayet doğru olarak söyler ve hükümümüzü verilir: bu işte de en kanlı cinayet rolünü yapan, muhittir. Muhit ölmüş, ancak onun içinde yaşayabilen «meslek» de sönmuştür. Meslek ile muhit birbirlerine lazım, meclzum şeylerdir. Canlı muhitte vazife canlıdır, geberikte ise geberik.

Hafız Sâmî, teccide lüzumunu derecesinde saygı gösterirdi. Bir daha söyleyelim: Ne Filibeli Hafız Mehmed Efendi gibi «râ» çıkarmışa [1], ne Hafız İdris gibi ayın çatlatmışa, ne Hafız Sadık gibi kalkaleye meraklı idi. Bu işlerde gösterilen ifratlara fazla tekeflüfler nazariye baka, ortalama yoldan gitmeyi «hayırlı» bulurdu.

3— İlmî kıraet!

Kur'an okuyuşunun olgunluğu için bu ilmin okunması elması lâzımdır. Çünkü Hafızın ağzını Kur'anın hırf ve el-

[1] Filibeli Hafız Mehmed Efendi, Faîh, imamı idi. Sesinde kendisine mahsus güzelliği vardı. Zengin ve geniş bir sesli. Nağmeleri orijinal idi. Pek tatlı okurdu. Hele sabah namazlarında «Kadir kıraeti» yolu ile seğâh makamından okuması yıllarca düşüğünüz hayecanlara, kavuştuğunuz zevklere kaynak olmuştur.

Ancak bu zat, teccidilere senbol olabilir. Harîr, bütün hiddet ve şiddetini onun ağzında bulur ve gösterirdi. Birgün Hafız Sâmîye «Filibelin «râ» çıkarması tayyare pervanesinin sesine muadildir» demişti. Çok güldü ve «ben bunu kendisine söyleyeceğim» dedi. «Hayır, bir hikâye tertip edelim de onu şöyle dedim. Uydurduğumuz hikâyeye göre: Faîh camiiinde bir adam, otururken uyumuş. Birden bire uyanıp Ament! tehlike var, tayyare geliyor» diye bağırması. O sırada meğer, Filibeli hoca efendi «Hükmetra» yı iora etmekte imiş.

Hafız Sâmî merhum, Hafız Mehmed merhuma bu hikâyeyi söylüyor, ikisi de güliyorlar.

Büyük üstadlarımızdan «Tahir Olgun» (Tahirülmelevî) u tanımıyor. Yoktur. Bunun da bulunduğunda bir mecliste genç bir hafız Kur'an okuyor. Tahir bey soruyor:

— Bu hafız, efendi kimden talim okunmuş?

— Filibeli hoca efendiden.

— Filibeli buna Kur'an okumayı talim etmemiş, ağzına miş?

faz ve kelimatına iyice yattırır. «Fonetik» işlerini daha yakının ve olgun şekilde sağlar. Eda [Kur'an okuma ilmi] alanında «akademik» bir mahiyettedir. Elhasıl, ilmî kıraet, Kur'an okuma sanatının «teknik» idir.

İlmî kıraet, iki safhadır:

1— Ağere, Kur'an kelimelerinin türlü okunmalarını, medlerin çeşitli uzatılmalarını öğretir.

2— Takrip. Bu işin türlü yollarını, her yolun racillerini öğretir. Temsili okuma işinde bu ilmin yapacağı rolün önemi açıktır. Hülâsa: kelimelerin okunmasında ağıza meke verme işini bu «ilmî kıraet» yapar, «eda» dediğimiz büyük sanate ulaştırır. İhtisası garantiler.

Gönül, yana yakıla isterdi ki Hafız Sâmî, bu ilmî okumuş ve bundan icazet almış olsun! Fakat, ne yazık ki: hayır! ancak, Sâmî, gerek «ağere»den, gerek «takrip»ten özel olarak ebzerlediği bazı âyetleri pek mükemmel şekilde okunmuş muvaffak olurdu. Faîh camiiinde «Emmen hüve kânîtin..» âyetini takripten okuyarak herkesi hayrete sevkettiğini yu-karında sunmuştum.

4— Mânaya vukuf!

Bu şart, iyi, ideal okumanın baş şartlarındandır. İnsan, anlamadığı bir dil, edebiyatına uygun olarak söyleyebilir mi? Buna imkân var mı?

[1] Hafız İdris de, Hafız Sadık da Tekirdağlı Hafız Ali Rıza efendinin yetiştirmelerindendir. Mesrutiyet yıllarında hafızlık piyasasına dahil olup ikisi de istihbarın evci balasına çıkmışlardı. İkisi de teccidci olmakla beraber güzel okurlardı. Hafız İdris Ayasofya İmamı, Aksaray Valde camiiine hatip olmuş, Ayasofya müze olunca Sultan Ahmet camiiine nakledilmişti. Zevallî İdris, şeker hastalığından müteessiren Gıracba hastahanesine düşmüş, pençesine düşüklüklerini bir daha bırakmayan bu adı güzel, kendisi ise pek yaman hastalıktan kurtulmuştu orada rahmanın rahmetine kavuşmuştu [1947].

Emsaline nispet edilirse, Sâmî bu işte de tam dolgundu. Çünkü bir defa dersten icazet almıştı. Sultan Selimde oturan bir «Abdus» efendi vardı. Faîh derseamlarından. Sâmî onun dersine devam etmiş ve ondan icazet almıştır.

Abdus Efendi, asrımızın muhaddislerindendi. Kendisine yıllarca mülâkî olmakla şeref-yab oldum. Mevlâ rahmet eyesin.

Bu yüzden Hafız Sâmî, arabca kelimelere yabancı degildi. İşin leddümiyatına vâkıf olmamakla beraber o kadar cık vukuf dahi «eda» ya uygun [1] okumasını sağladı.

Sonra, ne bileyim, bu adamda hıkkı bir bilgi vardı. Bilmese de biliyormuş gibi okurdu. İnce mânâyı kavramada, nükte-leri sezmede, dakikaları hemen anlamada fevkalâde mehareti vardı.

Birgün kendisine «Markos İncili»nin sonundaki şu sözü nakletmişim: «İsa, dördüncü kat göğe çıktı ve babasının sağına cülûs eyledi».

Sâmî — Allah Allah, dedi, bir buna bak, bir de bizim mevlidimizdeki

Şeş cihetten ol münezzeh zülcelâl»

sözüne bak. İki akideyi var kıyas eyle.

Bu intikal, pek zengindir.

5— Edaya kuvvü!

Biraz evvel arzettiğimiz üzere bu «İlm» çok mühimdir. Çok hizmete, çok anlayışa muhtaçtır. Yalnız yurdumuzda değil, arablar içinde dahi edaya bütün mânâsile uygun olarak okuyan hafıza henüz rastlamış değiliz. Halbuki o-

[1] «İlmî kîrâet» dedi «Eda», «edebiyat» daki eda, değildir. Burada eda, Kur'an âyetini fonetik bakımından lâzım gelen tarzda okumanın adıdır. Bu çok önemli olan meseleyi «Kur'an nasıl okunur?» adlı eserimizde genişleteceğiz.

kıyuculuk sanatının başında bu gelir. İyi okuyan demek, bence, edalı okuyan demektir.

Bu «eda» başı başına bir ilimdir. «Kur'an nasıl okunur?» da bahsedilecektir. Burada birkaç misal:

1— «Nefî», «menfi» nedir? Nasıl okunur.

2— Nefî'den sonra «istisna» nedir, nasıl okunur.

3— Nefî için olan «mâ», istifham «mâ»si, mevsul «mâ»si nelerdir, her biri nasıl okunur?

4— Tazarru âyetleri, evamir, nevahi âyetleri hangileridir, bunların okunması nasıl olmalıdır.

5— İstifham cümlesi hangisidir. İstifham edatları ve bunun meydana getirdiği âyetler nasıl okunur?

6— Kur'an'da hikâye yolu ile nakledilen «sözün kaili»ne göre sese ton verilme, «eda» ilminin isteridir. Musa'nın, Firavunun, İbrahim'in, Nûmrudun; münaflıkların, Hazretî Muhammedin, Yusufun, kardeşlerinin nakledilen sözleri mahiyet bakımından ayrı okunacaktır. Lâkin nasıl?

[Ref'u hafî'di savt]

7— «İlme» ile başlayan cümledeki «taklik» mânâsını sesle anlatmak zaruridir.

8— Kur'an'da türlü «lâ» vardır. Her biri ayrı rol yapmaktadır. Bunları, görüklükleri ödevlere göre «savlandırmak lâzımdır.

Görüli-yorki «eda ilmi» bir kere «gramer ilmi» dir. Sonra «meânî» meselesidir. Binaenaleyh çalışmak lâzımdır. Çalışmadan, bunlar hakkında imkân derecesinde bilgi ve meke edinmeden Kur'an okumağa kalkışmak öyle bir saygısızlıktır ki hiç bir iğrenç saygısızlık bununla boy ölçüşmez.

Ünlü bir şairin bir mısraını saygısızlardan biri baş göz

yararak okusa midemiz bulandır. Hazreti Kur'an böyle misrârlarla ölçülür mü? Nasıl olur da hizmetsiz, kabiliyetsizler, bu ruhunuzun kitabını saygısızlıklarına amaç yapmağa cür'et ederler? Dedikimiz gibi, «Kur'an» bugün «Sivil» durumda, okuyan ise bütün bütüne cahil ve nadandır. Koca Kur'an, «Ben böyle okunmam» diye bağırıyor. çevre: «bu, böyle okunmaz yahut!» diye bir tepki [reaksiyon] göstermiyor. «İnsaf» adını taşıyan «ölçü» den haberi olmayan okuyucu ise bu kimsesiz meydana «terbiye»siz zıplamalarına devan edip gidiyor.

Sözlerin ağır değildir. Keşke muktedir olsam da biraz ağır söyleyebilsem. O zaman Tanrıya on yerine yüz şükür ederdim. Şimdi ağır söyleyememek günahımı yüklediğimizden dolayı Cenabı Hakka tevbe ve istiğfar ile meşgulüz.

Hafız Sâmînin tabiatı «eda ilmi»ne uygun olarak okuturdu. Yukarıda söylediğim gibi mânâya oldukça vukufu vardı. Zaten Sâmînin okuyuşu «duyarak» okuyuş, duymana ise mânâ cephesiyle ilgiye bağlı bulunduğu için o, edayı tatbik ederdi.

Hulâsa; lâkurdı, kuru bir takurturdu. Aksan tonik, yâni sesin alçalması, yükselmesi, hafiflemesi ve kuvvetlenmesi ile vücudün türlü jestleridir ki ona can veriyor.

Aynı kelimelerden ibaret bir cümle, jest ve aksan tonik ile türlü mânâlar, hattâ birbirine bütbütün zıd anlamlar çıkarmaktadır.

Bu, pek açık hakikat karşısında emeksiz, hizmetsizlerin, kur'an okumağa kalkışmaları iğrenç nadanlıktır.

Hafız Samî, bu «eda» sanatının en büyük hümetkârlarından olarak ayakta görüldü.

6— Müzik.

Beser tarihinde medeniyetin ilk belirtilerinden biri olan, insanlığın, uygarlık yolunda attığı ileri adımlarile birlikte önem ve değerini göğaltan müzik, kur'anın en istediği

bir nefasettir. Kur'anı dua maksadile veya içimizden okurken başka; «vaiz ve nasihat» aralarında kur'an âyetlerini hitabe şeklinde okumak işi de başka. Lâkin ondan manevî bir haz elde etmek, ruhların yükselmesini sağlamak, ve ilâhî feyizlere kavuşmak maksadile bir cemaat karşısında okununca «müzik» adını taşıyan ve ruhların pek sevdiği, pek

Hafız Samî - 1941 (Vefatından iki yıl önce)

tanınmak istediği yoldan gitmek zaten «semaî bir şiir» olan kur'anın ruhuna ve büyük izzet ve rifatine lâyık bir iş olur.

Pırlanta gibi bir vücutde atlası dıba yakışır. Kur'an şerefli mahizdir. Kendisine muzaf her işin ve her şeyin şerefli olması lâzımdır.

Peygamberimizin «Kur'anı seslerinizle süsleyiniz!» sözü kupkuru bir ses değil, müzikle yuğurulmuş güzel sadayı anlatmaktadır. Zaten Fahri Âlemin, Kur'anı Meccidi «gâr-

gâh» makamından okuduğu hakkında rivayet vardır. Hattâ Türk musiki üstadları, teeddübe dayanarak, bu makamdan beste yapmışlardır.

Hulâsa; cemaat huzurunda Kur'an okumaktan maksadın ne olduğu iyice düşünülsün. Bu maksada musikisiz ve-rılmanın yersizliği anlaşılır.

Maksat «tehyî» ve «teheyvü» tür. Maksad, tesir ve teessürdür. Netice «tefyz» dir. Müzik mutlaka lâzımdır. Zaten hiç bir ses yoktur ki müziğe bağli olmasın. Konuşurken bile sesleriniz, muhtelif perdeler üzerinde gezinir. Bizim burada söylemek istediğimiz, «musikî» ye de özel emekler vererek bilgiye kavuşmak lüzumudur. Hüdayi nâbit olmayan işlerden biri de musikidir. Çalışmadan olmak, emek-siz yemek sevdasında olan kimselerin çokluğu karşısında hayranız.

Bizde «musikîşinas» kimde derler? Birkaç şarkı veya bir kaç fasıl ezberlemiş olana, birkaç makam üzerinde seyre-dene bu unvanı veriyorsak da doğru değildir. «Müzisyen» bir oktavı meydana getirip perdelerin natürellerini, yarın-larını [diyez, bemol] alaturkâda «çaryek» sesleri bilen ve ağızla yapanı, sonra, hangi makamın, hangi perdelerden te-sekkül ederek hangi perdede karar edeceğini tanıyıp başa-ran... demektir. Musikîşinaslıkta «bestekâr» [kompozitör] olmak şart değildir. Perdeleri tanımak ve tasarruf edebilmek kâfîdir. Kompozitörlük, şarık gibidir, çalışmadan ziyade yaratılma işidir.

Bu işte sanat olursa hangi mahiyetteki âyeti kerimenin hangi makamın hangi nâğmesile eda edileceği de anlaşıl-mış ve kur'anın «maksadı inzal ve kırâetü» ne uygun hareket edilmiş olur.

Anlaşıyor ki âyetin mânâsına, medlûlüne göre nâğme icrası, büyük bir anlayış ve yüksek bir sanat işidir. Kur'an okuma işte böyle olur.

Edebiyatına avfok okurum kur'anı.
Anlıyorsan oturup dinle de gör bürhanı

A. R. S.

[Bürhan, delil, vesika mânâsınadır].

Hatız Sâmî, evet, bestekâr değildi. Fakat müstamel ma-kamların hepsini mükemmel bilir. Ve kimsenin okumağa ce-saret edemediği makamlara girer ve yapardı. Meselâ: «şevk elza» makamından kimse plâk dolduramazdır. Sâminin vardır. O, makamlarda gezinir. Fihrist yapar, lâkin akortu bozmaz. Her makamı yerinde yapar. Dolayısıyla son: başla-dığı makama gelir, aynı akortun aynı perdesi üzerinde ka-rar kılar. Biraz sonra nasıl okuduğuna bir misal vereceğiz.

7— Pedagoji, psikoloji ve sosyoloji ilimlerine vukufi

Kur'an ruha hıab ediyor. Anlâka sesleniyor. Kur'an müzik kisvesine bürünerek kulaklardan giriyor ve ruh göğ-lerinde dalgalanıyor. Binaenaleyh psikoloji bilmek bu ba-kımdan da lâzımdır.

Kur'an okuyan bir artist incelmis, ruhunu muâşeret is-terilerle parlattım olmalıdır. Bu da pedagoji ile olur.

Cemate okumak, onlar üzerinde tesir ve tasarruf yap-mak için cemiyetin psikolojisini iyice anlamış olması artistte gereklidir. Sosyoloji ilminin, diyebilirim ki «komünizm, ka-pitalizm» gibi uzak görünen bahisleri bile bir şantörü olgun-laştırır.

Avrupada herhangi bir «artist» in yüksek tahsili var-dır. Bu olmadan ilmi mânâda «tekemül» meydana gelmez.

Kur'anın psikolojisi var. Pedagojisi var. Sosyolojiye aid ve onlarla ilgili âyetler var. Bunları okurken o ilimlere vâkıf olundur ki «ideal» mânâda başarıya kavuşabilir.

Hulâsa.yerine, cematine göre okumak bir ilim ve sanat işidir.

Hatız Sâmî, iyi «tasavvuf» bilirdi. Binaenaleyh «ilmi ahvali ruh»a yabancı değildi. Okadar zeki idi ki öteki ilim-

leri ders olarak okunmadığı halde hayatın ettiği istifadelerle onların da neticelerini kavramış idi.

Zaten büyük bir artist, aynı zamanda «psikolog» dur. Hafız Sâmî öyle bir «medyum» du ki binlerce insanı parmağının ucunda istediği gibi oynatırdı. Hafız Sâmî gibi fevkalâde yaratılmış insanların karakterlerini okul değil, hilkat sağlar. Binaenaleyh Sâmînin sosyologluğu hayatın kolayca öğretebildiği bir dersiştir. Öte yanda biri okul sınırlarında yıllarca uğraşır, ilmin bir kuralını kavramaya galsın. Bu tarafta birini görürsünüz: o kuralın sağlamak istediği faideyi okulsuz olarak kendiliğinden [orijinal] olarak tatbik etmektedir. Bunlar kuralüstü şahsiyetlerdendir. Buna örnek olarak bugün Neyzen Tevfik kalmıştır. Sâmînin bu ilimlere vukufu «teorik» değil, «pratik» idi. İlmin kaidelerini bilmez. Fakat o kaidelerin öğrenmek istediklerini -ki matlup, onlardır- bilir idi.

Burada şunu söyleyelim, geçelim:

İdeal okuyucu olmak, bu bilgilerin verimidir. Bunu ututnamamaktır. Herkes Sâmî olamaz. Çünkü herkes o olursa kural üstünlük kalker. Ortaya aleladelek girer.

8— Aşk!

Zamanımızın, mânasını bozduğu kelimelerden biri de zavallı «aşk» kelimesidir. Gerek halkın ağzında, gerek romanların dilinde ve gerek filmlerde «sevmek» kelimesi aşk yerinde kullanılarak onun başmeatini bozmuştur. Arabacının aşk, garam, sevdâ, muhabbet, hub gibi her biri ahvâlî ruhîyenin bir merhalesini anlatan kelimeleri topyekûn «sevmek» ile ifade ediliyor. Doğru değildir. Bu yanlış en kötü neticesi türkçemizin inceliğe doğru yol almasına engel olması olur.

Sevmek ile aşk nasıl bir olabilir? İnsan anasını, babasını, hemşiresini, oğlunu, kızını vesairesini sever. Fakat bunla-

ra aşk değildir. Bunlara sevdâ denilirdi. Bunlara garam beslenmez.

Ne ise, biz burada kelime düzeltmek yerinde değiliz. Yalnız şu kadar söylememize yol verilmesini de dileriz.

Aşk, müeddâ bakımından türlü taksimlere uğramıştır. Sultânî aşk, plâtonik aşk, ilâhî aşk... sözleri gönüldeli temevvüclere müteallak olmak üzere muayyen bir şahsı tasarlama. Ruhla büyük bir coşkunluk, ilerleme, erme, güzelliğe kavuşma, mefkûrelere ulaşmaya bağlı keskin isteklere bu mânâda aşk deriz.

Bir de bayağı aşk vardır ki muayyen şahıslar onun medlûldür. Bizim tasavvûflarımız birinciye «hakikî», ikinciye «mecaizî» derler. Mecaizî aşkın, hakikîye götüreceğini de söylerler. Onlara göre aşksız adam, suretce adam olsa da şiretce değildir.

Hangisi olursa olsun, bir artistte aşk yoksa onun okuyuşunda ruh bulamazsınız. Ruhdaki coşkunluk, okunadaki canlılık aşkın mevduididir. Suda akmak aşkı olmazsa ya teaffin eder, ya incimad!

Bu hususta birkaç kelime öğrenmiş bulunuyorsak daha çok söylemeye ne yeriniz, ne zamanınız [çünkü acele yazmak ve muayyen zamana yetiştirmek zorundayız.] yol veriyor.

Hafız Sâmî unvanını taşıyan zat, her iki mânâda aşkın kaynaştığı bir şine idi. O, yedisinden yetmişine kadar bir dakikasını sezmemiştir ki aşksız geçsin! Anlatırdı: «yedide yasında idim. Duyduğunda bir şeylerin, fevkaladeleklerin dalgalandığını ve beni sarsmakta olduklarını sezerdim. Lâkin bunların ne olduklarını anlayamazdım. Yaş on beş de-yince anladım ki sinirlerimi yakan o ateşler «aşk» ıdır.

Sâmî eski tıbbın «sevdaviyûlmizac» dedikleri yaratılıştadır. Biz, onu nsevdasız geçen bir çağın bilmiyoruz. Zavallı! bütün hayatında.

Ömrüm oldukça reha yok mu bana sevdâdan
Bu güzeller benim ârâm mı meslûp ediyor.
Birinin hüsnü soluk aşkı sönerken öteden
Birinin nuru nigâhı beni meclûp ediyor.

diye bağırır, durdu.

Bunadan iki yıl önce bir mecmuada «Hatîz Sâmî» hakkında bir yazı okudum. Bunun yazdığına göre Sâmînin aşkı, göya ölen anasına natuf ve ona muhhasır imiş.

Bu tez, Sâmîyi anlatmaz. Sâmîyi, mitoloji kahramanı yapmamalı. Ne idise, nasıl edise onu söylemeli ve öyle anlatmalı [1].

Sâmîyi tanıyan birçok zevat, henüz yaşamaktadır. Onun aşkını da, aşkının müteallaklarını da unutmamışlardır. Sâmî, güzelliğle meftunu idi. «Hüsün» adını taşıyan ve sabit bir ölçüye girmek ve herkes tarafından aynı şekil ve suretle kabul edilmek semtine yaklaşmak bilmiyen «ezeli sır» nerede tecelli ederse Sâmî ona bağlanırdı. Bağlanır, artık yıllarca türlü neseler, daha ziyade türlü azaplar, çekilmez ızdırapların elinde bazı'ce olarak yuvarlanır giderdi.

Biz onu tanıdık. Ziya Paşanın:

**Bilnem niçin güzeller,
Ussaka nuz ederler?
Görmektir ihtiyarı:
Sevmektir ızdırarı**

sözlerini terennününden kurtulduğunu görmedik.

[1] İngiliz tarihçisi meşhur «Wells» celhan tarihinin umumi hatları, adındaki değerli eserinde Hazretî Muhammed'in «ben de sizin gibi insanım, sizden farkınızın» sözleri üzerinde ısrarla durmak sayesinde esatirleşmekten kendisini kurtarmış olduğunu meht ve sıtayış makamında söylüyor. Binaenaleyh bir vantiği olduğu gibi tanımak «realite» dir.

Sâmînin aşkındaki plâtonik kısım değil, mecazî kısım, hep kara sevdâ şeklinde geçmiş, zavallıda huzur ve rahat denilen şeylerden eser bırakmamış, gece sabahlara kadar uykusuzluklara, türlü ızdırapların doğurduğu bin bir gesiit âlâm ve ikdara sürüklennmiştir.

Birgün Sultan Selim kahvesinin bahçesinde oturuyorduk. Sâmî durmadan inliyor, ağlıyor, dayanılmaz cefalarla pençeleşip duruyor. Aşkın hicranına düşmeğe lâyk olmıyan bu büyük adamın şu acıklı haline yüreğim parçalandıkça parçalandı. O sırada şunları yazıp kendisine vermişim. Öldükten sonra metrukkâtı arasında bulunan o değersiz yazılarım şunlardır:

Noldun, a gözüm Sâmî! neden böyle bunaldın?
Dünya yıkılıp sen onun altında mı kaldın? [1]
Bu yazılara onun cevabı, şunları mırıldanmak oldu:

Cevri dilber, ta'n düşmen, süzi firkat, zâf dil.
Türlü türlü derd için yaratmış Allahım beni.

Hafız Sâmî, sultanî aşkın da sembolü idi. Herseki Arif Hikmet Beyin:

[2] Aşk derler, şnede bir ateşin derya yadır.
Sözü sanki Sâmî hakkında söylennmiş idi. Nat okurken «Ya Resûlallah» rediflerinde döktüğü yağmur gibi göz yaşlarınu unutmıyanlar daha yaşamaktadırlar.

Büyük Türk ve İslâm şairi üstadımız «Âkif» in «Neciden Medineye» başlıklı şaheser şiiirinde görülen âşık Sâdanlı Sâmîye benzer. Onda yanan aşk ateşinin dumanı, hep «Muhammed» canibine uçar. Hafız Sâmînin ah ve figanları hep o sevgilliler sultanının köyi-vefabuyuna koşar. Muhammed O büyük meşale kimi yakmaz? O siracınıtir kimin içini tutuşturmaz. Fakat herkes, Sami gibi içini dışına dökmek için tutuşturamaz.

[1] Manzume uzundu. Yine kaybettik.

[2] Bu «aşk»-hacesinde «imale» vardır.

meğe muvaffak olamaz. Herkesin gözü, onun ki gibi içinin sadık delili olabiliyor mu?

Birgün böyle bir sohbet sırasında şöyle bir irtical vâki olmuştu:

Ya Muhammed! Ne büyüksün ki, senin nâmunu ben, Ne zaman yâda getirsem hemen insan olurum. [1].

Vuslat, aşkı öldürür. Aşk, hicran ile karakterini kazamıyor. Hersey birseye aşk. Aşk da hicrana. Sâmi, sultanî aşk alanında sevgilisini kucaqlayamaz, bağırır.

Ezcüda yiha şikâyet minûked.

Mecazî aşk alanında cânânını yanında götür, yine fer-yad eder:

Vuslat, neme lâzım? Bana didârını göster,
Bir böyle saadet, bana kâti mi değil âh?!

Aşkın büyük vâsi, ne istenildiğinin bilinmesidir. Sâminin bu yüzden uğramadığı ızdırap kalmamıştır. Yalnız maddî sıhhatine değil, manevî sıhhatine dahi büyük yunruklar indiren bu hal, onun ölümüne kadar sürmüştür. Son yıllarında ruhunun geçirdiği elem merhalelerini bana anlatırken en üzgün bir tavrı ile:

«İşte bu ızdıraplar, o şiddetli aşkların, o yakıcı sevdaların eseri.» demişti. Bunları söylerken gözlerindeki üzüntülü izler, korkunç alâmetler ve acıklı bakışlar henüz gözünden silinmemiştir.

Elhasıl, Hafız Sâmi, vücudunu meydana getiren macunun en kuvvetli unsuru «aşk» idi. O, aşktan yaratılmış bir şule, bir şerare idi. Ne yazık ki sınırlarını çok aşmış, kabına sığmayarak taşmış olan bu aşk, onu anormal vadilere sürüklemiş, bu yüzden o ilâhî sesten, o muhteşem okuyuştan kendisi de, etrafı da yaraşır istifade edememiştir. O en geniş mânâda zengin varlık, her bakımdan büyük bir cıvı-

[1] Muhtarîr Acizin. Tasavvutcular, âdem, nâs, insan kelimeleri arasında fark bulurlar. «insan» ötekilerin öğünmüşüdür.

lık içinde sendelemiş, bu durum altında o koca güneş sönüp gitmiştir.

Hafız Sâmi kendini yalnız Türkiyede değil, islâm, gayr-ı islâm, bütün dünyaya duyurdu. Lâkin en yakınlarını bile doyurmaktan gitti, onun sesini duymuş olan kulaklara artık ses beğendiremezsiniz. Onun, aşka dayanan yükses okuyuşu ile parlanmış olan ruhlar, artık yeniden dinleyip parlamak kabiliyetinden mahrum kalmışlardır. Çünkü o, indirerek dinlemeyi de, dinliyerek inlemeyi de birlikte alıp götürdü. [1].

9— Samimiyet.

Kur'an okumakta başanya ulaştırın şartlardan biri de samimiyet, tevazu, huzu' ve huşudur. Hiç olmazsa okurken hüsnü hal, salâhibâldır. O sırada, istinadgâhını maneviyet yapmayan, tevazu, hüsnü hal gibi fazilete götüren prensiplere dayananıyan kimse muvaffak olamaz. Okuyucunun bir veli, bir müttaki, bir ma'sumi lâyuhtı olması şarttır demiyoruz. Çünkü böyle dersek, bütün tarih boyunca kulakların, Kur'an dinlemek zevkine mattalı' olmadıkları iddiasına varırız. «Masumluk, lâyuhûllik» gibi şeyler, zaten islâm akidesine alınmamış şeylerdir.

Biz diyoruz ve iddia ediyoruz ki Kur'an okuyan zat, ne okuduğuna inanmalı, ona karşı gereken saygı tavrını takınmalı. Bu okuyuş sırasında hangi huzurda bulunduğunu kestirmeli. İnsanın kötü duygularından ve çirkin huylarından, büyük islâm kaynağının, şiddetle yasakladığı kibir ve azamet, hased ve rekabet gibi şeytanî, fiski fitur, kin ve

[1] Derler ki: İnsanlarda güzel sese karşı olan incizabın sebebi, ruhlar yaratıldığı zaman Tanrı'nın onlara bir soru sormuş: «sizin Rabbiniz değil miyim?» ruhlar, tenlere taalluk ettikten sonra güzel bir ses duyunca hemen o ezeli sadayı hatırlar ve o tarafa akarlarını, inkârâ değmez şirel bir düşünce. Ruhun olmadığı keşin olarak isbat edilmedikçe, aklın bediî hükümlerine aykırı olmayan bu gibi bediî fikirler ne diye inkâr edilsin?!

şürur gibi hayvanî duygulardan tamamen soyunmalı ve soyunmalıdır. Ruhaniyet ve maneviyet âleminin isterine göre en samimî mânâda ve kemalî tevezzu anlatır bir tavır alınmalıdır. Kur'an Meccid'in ulviyet ve şerefetine yürekten inandığını sapsağlam anlatır bir kılık ile oturmalı. O sırada yaptığı işin değer ve önemini hakikiyle idrâk etmiş olduğunu karşıdakilerine sıdk ve samimiyyetle anlatmalıdır.

Kur'an okumaktan maksad, tehîye ve teheyvüc ise bu amaca böyle varılır. Yapmacıklık okuyuşlar, şumarıkça tavrılar, çirkin bakışlar, iğrenç jestler, hulâsa etraflı süzerek ve kontrol ederek terbiyesizce bulunuşlarla Hazretî Kur'anı okumanın arasında ilgi bulunmak şöyle dursun, bu işte büt yük vebel de vardır.

Su da var: Sırf para çekmek maksadıyla Kur'an okumada samimiyyet anlamı bulunamayacağı gibi feyizleşme de olamaz. Böyle birinin bağırması, bunu bilen hiçbir kalbi harekete getiremez. Okumaktan maksadların başında «ilâhî bir vazife yapmak» kaygısı bulunmalıdır. Ötekiler sonraki mahsuller olabilir.

Gelelim Hafız Sâmideki samimiyyete.

Denilebilir ki merhum, bu işte bütün eşlerine üstündü. Okumağa başlamadan dize çöker [1] sağ dizine koyduğu sağ avucunu yumar. Sol dizindeki elini muntazam açarak dizinin üstüne uzatır. Gözlerini yumar. Bütün yüreği, bütün samimiyyeti ve bütün akşikiyle okur idi. Bağrındaki yangını başka göğüslere aşılar. Bir şule olur, her yanından uçusan pervaneleri yakar durur.

[1] Diz çöker tabirini yanlış görüyorum. Bazı genel yanlışlarımız vardır ki kimsenin kritiğine uğramamış. Bazan ise zihnin bir tarafına garıyor, bir de görüldüğü ki söz yanlış. Az veren candan, çok veren maldan verir söz de böyledir. Cebelemiş bir zengin var, vermiyor, verse de pek az veriyor. Sözün yanlışlığını bu mîsal isbat eder. Bence o atasözünü şöyle olacak: azdan veren candan verir; çoktan veren maldan verir.

«Diz çökme» tabirinde belki «ses düşmesi» olayı vardır.

Aşk odu evvel düşer maşuka, andan âşıkta,
Şem'i gör kim yandırmadan yandırmadı pervaneyi
gazelini çok sever, çok okurdu.

10— Dinleme sanatı!

Bir mecliste bu yoksa söz de, saz da, okuma da hederdir. «Dinlemek sanatı» okumak sanatı derecesinde yitsek ve okadar önemlidir amma ülkemizde bunun ma'kûsunu çok görmekle üzülmekteyiz.

Dinleme sanatı, kısaca, şunları ihtiva eder:

I. Anlayış, yapılan sanatı anlayanın karşısında artist coşar. Böyle bir dinleyici, onun için neşe kaynağıdır.

II. Bilhassa Kur'an okunurken nasıl müdedeb oturulacağını bilir. Camilerimizde bazı kimselerde çok kere görüldüğü üzere bacaklarını yayarak başı bozukça ve inadına terbiyesizce oturarak saygısızlık kaynağı kesilmez. O da okuyan gibi huzur ve husu' içine gömülmüş bulunur. Gözlerini yummuş, manevî âlemin mertebelerinde uçuşa başlamış olur. Zevk almanın, gaşvolmanın, istağrâkın neler olduklarını tanıır. İşte böyle âşık bir dinleyicinin karşısında okuyucu berka döner, neştenvar eyler.

III. Konuşmamak, esnememek, etrafa bakınmamak bu sanatın basit şartlarındandır. Hafız oturmuş, coşmuş, şalıyor. Öte yanda bir dinleyici nağra atarak esnemektedir. Şu tarafa ilki kişi kafa kataya vermiş konuşmakla meşgul. Vesaire. Bu gibilerin karşısında Neyzen Tevfiğin yukarıda yazdığımız kıt'asından başka okunacak şey yoktur.

Hos, Hafız Sâmî, okurken böyle birsey olmazdı ya. Çünkü bir kere o lânu'î ses kimsede konuşma sermayesi bırakmaz. Sonra o, böyle bir münasebetsizi azarlar, herifi oraya geldiğine pışman ederdi.

Elhasıl, bu gibilere okumak, argo dilindeki mânâsınca caiz ise de, bizim ağzımızdaki mânâsınca aslâ caiz değildir.

Herhangi bir okuma meclisinde olduğu gibi, Sâmî'nin meclislerinde de iki tıp şahıs bulunabilirdi.

A. Anlayanlar, dinleyenler, inleyenler. Hakikî meftunlar, âşklar. Böylelerine can feda.

B. Mevklilerine, zenginliklerine veya ilimlerine mağrurlar. Gebeşler, şışkolar, andavalları! Bunların usul ve âdaba aykırı hareketleri görülmüş Sâminin iki hareketinden biri mutlaka beklenirdi. Ya hakaret yaparak susturmak, terbiyeye davet etmek, ya kalkıp gitmek!

İkinci müeyyidesi çok kuvvetli idi. Meclis sahibi olsun, oraya gelmiş olanlar olsun bu işten son derece üzülürlerdi. Çünkü ele bir daha girmesi çok müşkül olan pırlantayı kaçırmış olmak, en korkunç bir zarardı.

Bu, öyle bir otorite idi ki Sâminden başkasına verilmiş değildir. Sâmi, bulunduğu meclisin hâkimi mutlakı gibi müessir idi. Söylenmez, gülmez. Hareketsiz oturur. Filân. Ancak bu vaziyet, bilhassa paraları ile mağrur olanların meclislerinde idi. Hususî camlardan kurulan meclislerde o, en şakacı, en nükteperdaz, gülmesi, okuması bol, sohbetine doyumaz meclis ârâ bir arkadaştı.

İşte arkadaşları! Buraya kadar saydığımız on şartın hepsini de şöylece nefisinde toplamış olan Hafız Sâmi merhum, Kur'an, Kur'an gibi okur. Onda ki azameti, ondaki ihtişam ve ulviyeti, besere verilmiş iktidar nisbetinde en mükemmel bir edayla ifa ederdi.

Ben, on yaşında iken, Giresunun «Keşap nahiyesi + bucağı» nda bulunuyordum. Teyzemin oğlu Hafız Ahmed İstanbul'dan gelmişti. Bunun sesi pek güzel, davudî ve yüksekti. Babamın[1]da sesi çok güzel olduğu için Hafız Ahmed, babama İstanbul'un güzel seslilerinden bahsediyor, bu arada «Hafız Sâmi» adı konmuşmayı tetvîc ediyordu. Bu tarih, [1315] idi.

[1] Giresun kazası ikinci bölük yüzbaşı Ömer Efendi 1312-1326. Bâkî İstanbul'da öldü. Eyübde gömülmüştür. 113281. Mevâ rahmet eylesin.

1904'de İstanbul'da bulundum. «Sultan Selim'de Hafız Sâmi mevlid okuyacak» diye işittiğim bir haber, yedi yıl önceli o basit konuşmanın mevzuunu zihnimde birdenbire parlattı. Koştu. Kirsüye yakın bir yerde oturmağa muvaffak olduk. Koca camî adam almıyordu. Biraz sonra, kısa kumral ve top sakallı, başı sarıklı, yakışıklı bir zat kirsüye çıkıp okudu. Hafız Sâmi bu imiş. Herkesi kırıp geçirdi. Ben zevk almanın gavrına varacak bir çağda değilsem de ruhan yükselmelere, hayalen birtakım uçuşmalara, hissen türlü tesirlere tutulmuşum.

Bundan sonra Sağı Hafız Osmanı da dinledim. Lâkin Sâmidaki tesiri daha cazip, daha ilâhî buluyordum. Bayezidde «Sallabağ âmâ hafız Hasan»ı dinledim. Bunlar da fevkalâde yüksek okuyorlar. Lâkin Sâmi bunların da üstünde iz bırakıyor. Onun, ruha bağladığı tılsım, ötekilerden daha kuvvetli. Bu adam, parlattıyor, yükseltiyor, ruhları döndürüp döldürüyor.

Hele ramazanlarda Hazretî, otuz gün dinlemek fırsatını kaçırmadım. Bilhassa Fatih camii'nde dinlemek nasip olurdu. Sâminin bu Fatih camii'ndeki bir günlük mukabelesini anlatmaya yol vermemizi isterim.

1900 ile 1910 arası ramazanlarında Fatih camii'ni şöyle bir hatıra getirmek, zihnini, pek zengin olduğu kadar pek parlak ve feyyaz bir âleme doğru uçup gitmesi demektir.

Çünkü öğle ile ikindi arası muayyen saatte Hafız Sâmi o mübarek mabedin hünkâr mahfilî altında mukabele okuyordu. O kafes için bu kanarya büyük bir kıymet, bulunmaz, kavuşulması güç değerli bir nimet demektir.

Muayyen saatten çok zaman evvel üstada yakın yerleri tutmak için büyük bir tehacüm görülmüş. En aşağı bir saat evvelden bu yerler işgal edilmiş olur. Koşan gelir, gelen oturur. Derya gibi insan yağınları camii ortalarına kadar istifler.

Hazretin gelme zamanı iple çekilir. Geliyordu, gelecek-

ti, bugün gelmiyecek... gibi sözler herkeste büyük heyecanın yanında menfi mânâda teredditler yaratır. Sinirli başlar, onun geleceği orta kapıya çevrilir, ümitsiz gözler oraya dikilir. Bütün ruhlar birleşip bir tek ümit halinde kapıya bağlanır. B usurada o mübarek kapıdan biri güler, etrafa sevinçler yayarak, ortalığı mişdeler: geliyor!...

Herkes umduğuna kavuşmuştur. Bulunmaz bir nimet, işte kendilerine doğru geliyor. Yüreklere tılsımı gönüllerin dileği işte Hafız Sâmî suretine girmiş geliyor.

Koca üstat! esrarengiz bir sevgi âbidesi gibi, o güzel yüzü, o kalplı boyu bosu, son derece sevinli edasıyla yürüyor, Hünkâr mahfilinin altına, okuyacağı yere doğru ilerliyor. Bazan etrafı süzerek, bazan gözlerini yumarak, bazan bir sevgisine bakıp iltifat ederek akıyor, mahfilin altında kendisi için hazırlanmış olmakla iltihar eder gibi görünen menderne oturuyor.

Bir dakika sükût! Kendisine mahsus yüzleri geçen, binlere varan cemaat, mutlak bir sükûnet içindedir. Sâmî dize çöküp oturmuş, gözlerini yummuş. Dinleniyor, belki de okuyacağı makamı ve akortu tasarlıyor.

Herkes artık bir tek kulaktır. Bir tek kulak ve bir ruhtar ibarettir. Bugün dahi onu dinlemek fırsatını kendilerine veren şansa karşı gönüller inbisat halindedir.

«Euzu billâhi mineşşeytanirracim.»

İşte ippek ses başladı. Hangerenin kırılganlığı plâtime benziyor. Kulağa ondan daha munis geliyor. Akort yüksektir. En aşağı «Mansur» dur. Makam da «Segâh» ı andırıyor.

«Bismillâhirrahmanirrahim.»

Evet. Anlaşıldı. Hazret, bugün, segâhtan okuyacak. Aman Yarabbi! Ne güzel ses! Sesin vasfını anlatmak için kullandığım şu «güzel» kelimesinden baktım, nefret ettim. Çünkü bu kelime, onu anlatma rolüne geçince o kadar zayıflıyor ki nazârında iğrenç bir durum alıyor.

Segâh! Ne ilâhî bir makamdır. Kur'an okumağa ne ka-

dar yatkındır. Ağır, asıl nağmeler, temkinli edalarıyla Kur'anın vekarına pek elverişlidir.

Büyük musiki üstadımız «İtrî» merhûmun (1) Tekbirini bestelemek için bu ilâhî makamı seçmesi de burada acılmağa değer.

Sâmî okuyor, segâhın bütün asırlarını yapıyor, bütün karakterini veriyor. Ses, hep pesttedir. Yarın sahifeden fazla okunmuştur. Hep segâh. Yağdan kıl çekilir gibi bir okuyuş. Nağmelerde külfetten eser yok. Suyun akışında külfet var, Sâmî'nin nağme yapışında yok.

Evet, işte bir müsteaz çesnisi, pek yakıştı. Daha sonra bir de tam Hüzam. Bu da pek güzel. Sahife bitmiştir.

Şurasını bir daha söyleyeyim: Sâmî durmadan nağme yapmadığı gibi durmadan makam da değiştirmezdi. Bir makamın hakkını iyice verip ruhları tamamıyla doyurmadan başka makama geçmeği hem doğru bulmaz, hem acemilik sayar.

Kur'an'da «rükû» denilen bir mesele vardır. Edebiyatın «paragraf, fıkrası» na benzetebiliriz. Rükû'lar ortalamaları bir sahifede bir değişir. İşte Sâmî'nin makamı değiş-tirme yerî rükû' başlarıdır.

İkinci rükû'da makam değişecek. Yüksek bir perdeden başlamak lâzım. Segâh makamında bu iş için yol, «fa» perdesidir. Bu perdede ve yanlarında biraz dolaştıktan sonra yine Müsteaz, Hüzam çesnileriyle birlikte Segâhta karar.

Sıra Gerdaniyeye gelmiştir. Segâh, Müsteaz, Hüzam gibi makamlarda «Gerdaniye» dediğimiz «sol» perdesi çok yakışık alır. Bir «Mahur» çesnisi pek hoş kaçar. Dikkat et! Üstat seni aldatır. Mahur yapacağımı zannedersin. Peste

[1] Geçen yıl İrî merhûmun kabri tamir edilerek medfunun şahın uygun bir duruma sokuldu. Bu hizmeti yapan «Belediye reisi muavini sayın İdrîs Beyi candan tebrik ederim. Böyle işler için ayrılmış olan tahsisat ile de olsa bu, büyük bir kadirşinaslık ve değerli bir başarıdır. Kabir, Edirnekapısından Eyûbe gidenkten aşağıda, mezarlığın bitliği yerinde ve sağdadır.

doğru meyleder. Sol, fa, mi, re der; bu perdede karara benzer bir şeyler yapmağa başlar. Sen de işin farkına varırsın. «Mahur değil, İsfahan yapacak..» dersin. Ne yazık ki yine aldandın. Çünkü ses, «Neva = re» üzerinde seni biraz oyadıktan, zihninde İsfahan ve Neva çesnileri uyandırdıktan sonra aşağıya doğru değil, yukarıya doğru yürümeğe başlamıştır: re, mi, fa, sol, la, si.

Tiz Segâh mı yapıyor? Evet, ona benziyor. Çesni odur. Hay kurnaz! Yine anlatmadı. İşte tiz Segâhtan birdenbire Gerdaniyeye düştü. Gerdaniye makamı yapıyor. Baksana. Mahura benzeterek indii, Dügâh dediğimiz «lâ» da karar kıldı. Bal gibi Gerdaniye.

Ses Gerdaniyeyi seviyor. Dügâhta karardan sonra yine Gerdaniye perdesi etrafında dolaşıyor, tiz Segâh Gerdaniye arasında bir iki zikzaktan sonra birdenbire Rast adını verdiğimiz «sol» perdesine düşüyor ama «Mahur» değil, «Zavil» yapıyor. Zavilden sonra ise misk gibi bir Mahur yaparak Hastta karar ediyor gibi bir durum hasıl olmuştur ama bilgiler yine aldandı. Çünkü üstat, kaba sol perdesi etrafında birkaç Âyet okuyup kulaklara Mahur, Zavil, Rast çesnilerini iyice yerleştirdikten sonra artık karar verecek fikrini verir vermez hemen yükselmiş ve tiz Segâhta karar kalmış olur.

Şimdi hayretlere düşmüş olan bilgili ruhlar, Allah! diye bağırmağa, inlemeğe, vee'd ve istiğraka dalmağa başlarlar. Sâmi artık çelik gibi sesıyla pek âşkane bir surette tiz Segâh üzerinde okuyor. Atlama nağmeler burada ortağın allak bullak eder. Sesi, tiz Nevadan tiz Segâha, tiz Segâhtan tiz mi'ye, tiz mi'den tiz çargâha atlar durur. Ara nağmeleri gayet muntazam. Ses parlak. Gittikçe açılıyor. Gittikçe canlanıyor. Sen ne bilirsen bil, ne dersen de O lâhutî ses bu yüksek perdelerin alını üstüne getirdikten sonra şıp diye Gerdaniyeye düşüyor.

Artık, ruhlar uçuştur. Sınırlar erimiştir. Çizeler par-

lamış ve duygular şaşmıştır. Ağlayan, inleyen, dommuş gibi kalan, vee'de uğrayan, rêseye tutulan, istiğraka varan... hepsiz.

Tizlerde bu dolaşmalar sırasında Sâminin karakterini örgütleyen iki meseleden biri: nağmeleri baştan savma değil, en uygun bir şekilde yapmasıdır. Sâmi ağzını açtı mı «yalamas» işi sevmeyiz. İşin hakkı ne ise onu büsbütün vermeden geçmez.

Diğeri, ne kadar tizlere çıkarsa çıksın. Hececelerin, intizamı bozmamasıdır. Bunları yukarıda da söylemiştik.

Sâmi böyle okurken, mabedin öte yollarının durumunu hakkında birkaç cümlelik açıklama faydalı olur.

Gerek doğrudan doğruya Müslümanlık, gerek Müslümanlığın emrettiği incelik adına büyük tizintülere düşerek söylüyoruz: Camilerimizin içine nizam ve intizamı girmemesi mi matlûp? Bunu hâlâ anlıyamadık. Bu iş din de böyle idi, bugün de. Belki yarın da böyle olacak.

Cümhuriyet çıkıncaya kadar, camilerde vâzetenek bir vesikaya bağlı değildi. Binaenaleyh, kim olursa olsun mabedin bir yerine oturur, din adına istediğini söyler idi. Eski idarelerin gevşeklikleri, idare namına yaptıkları seyyiat içinde bunun kadar başlısı ve kuyruklusu yoktur. Bu yüzden halkımızın, dini İslâm ile olan alakaları kökten çürütülmüş olduğundan haberleri olmadı. Bu konuyu, «Kur'an Nasıl Okunur?» da uzatacağız. Ölen Müftümüz «Hasan Felmi» ile bu husustaki hasbhalimizi orada sunacağız.

Sâmi okurken Fatih caminde en az otuz Ofîu hoca, ellerini önlerindeki tahaya vurarak bağırıyor, en aşağı 20 Hafız, birbirlerini bastırmak için bütün avazlarının çıktığı kadar haykırıyorlardı. Bunlar hep aynı zamanda oluyor, mabedin içi, o sıralarda Şehzade caminin avlusunda kurulan «Sahı pazarı» ndan daha gürültülü bir hal alıyordu. Öyle bir hal ki Müslümanlığa samimiyetle bağlı bir duygunluğu ağlatır, bîr din düşünümü ise kahkahadan öldürür.

Arkadaşlar! Bu kadar gürültünün, harılının içinde Hafız Sâmî'nin sesi, büyük kubbede tın tın galarak kendini gösterir idi. Ben bu işe hayret ederim. Hem Hünkâr mahfilinin altı gibi kapalı bir yerde çıkan ses, o kadar cemaatin arasından süzülerek, o derece hayrat ve haydut nâraları tepeliyerek koca kubbede kendini, hem de bütün vasıflarla göstermesi doğrusu şaşılacak bir işti. Ondan sonra, ondan başka böyle bir sesi dinlemedik.

Hafız Sâmî «Haccül haremeyn» dir. Hacc yollarında, Mısırda ve Hicazda meşhur Arap Hafızlarını kendisine hayran eylemiş olduğu hakkındaki rivayetler tevâtür derecesindedir. [1]

Başkasından işittim, kendisinden tevsik eyledim.

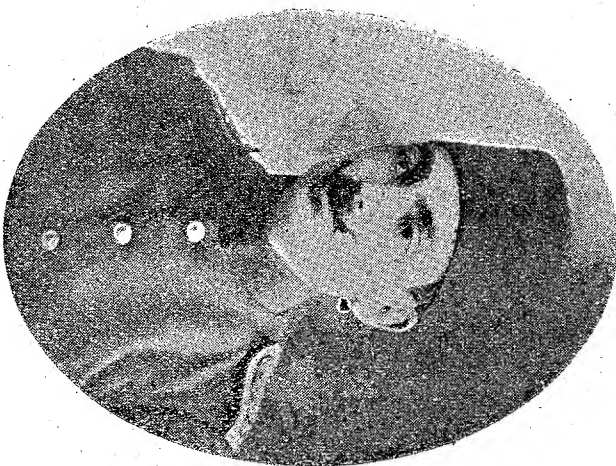
Hazret, bir zamanlar Yıldızda Hamidiye caminde Gazi Osman Paşanın mukabelesini okumuş. O mukabeleye devam edenlerin kinler olduklarını artık düşünün. Adını hatırlamadığım bir zat, Mısırdan meşhur bir Hafız getirmiş. Yine adını unuttuğum bu Hafız aynı camide okumuşlar. Sâmî diyor ki:

Mısırlı Hâfız o kadar parlak ve öyle bir lâhna ile okudu ki oradaktılar hayran oldular. Ben de gasyoldum. Osman Paşa «Havdi Hafızını! Sen de oku!» dedi. Ben kendimde değildim. Nasıl okunmuşum bilmem. Çözümte açtığım zaman Mısırlı Hafızın gelip elimi öptüğünü ve: «Lâ Hafıza illâ Hafız Sâmî!» dediğini duydum. Oradaktılar gelip beni kucakladılar. Osman Paşa «Var ol Hafızım..» diye dua etti, sırtını da okşadı.

Eu koca üstada aşık olan yalnız Gazi Osman Paşa gibi o zamanın büyükleri mi idi? Bugün Millî Selimîz İsmet İnönü Halıcıoğlu okuturda talebe iken Sâmî oranın imamı bulunuyordu. Bu Türk bilbulünün arkasından hiç ayrılmıyaya talebeden biri de o idi.

[1] Hali tercümesinde buna dair bir misal vermiş bulunuyoruz.

Bir büyük san'at müzîm okuyuş menkabeleri çoktur. Daha fazlasını yazmak daha büyük bir fayda güvenceleriz. Ancak, burada şu hakikatı söylemede de geçemiyeceğiz: Bundan 18 yıl kadar önce, Sâmî'nin Fatih caminde arasına okumağa başladığını söylemişim. Bu sıralarda Enderunlu Hafız Hüseyin — ki zavallı, «Deli Hüseyin» ünvanıyla

Deli Hüseyin denmekte maruf
Enderunlu Hafız Hüseyin

şöhret verdi — de ötekini, berikinin desteklemeleriyle muhtelif yerlerde okuyordu. Halk, acayiptir. Hareketlerinde bazan muvazene bulmak için ne yaparsanız maksada eremezsiniz. Bir Deli Hüseyin'dir gitti. Delinin arkasından, kudurmuş gibi demiyelin de çıldırması gibi kosañ sürüler görüldü. Kemiyet bakımından geniş bir hacme malik olan bu kalb'lik, keyfiyel, yarı enlayış alanınca elbette çok zayıf, âdeten cılızdı. Anlayışlarıyla, akıllarının erişicleriyle ve zihnin-

İsmi varışlarıyla değil, sırf öteden, beriden duyularıyla hareket ediyorlardı. Bunlar içinde, Deli Hüseyin'i, Hafız Sâ'nin üstüne çıkararak bile görüldü.

Bu hayret verici mesele hakkında henüz fikrin şudur:

Deli Hüseyin, Allah için, Ehli Kur'an'd. «Artıkulas-
yon»a belki Samiden çok çalışmış, yine belki bu ise ondan çok
bağlılık gösteriyordu. Fakat her ikisinin genel durumlarını
göz önünde bulundurarak bunlara bir tahatarevalli oynat-
sak daha ilk bakışta Hüseyini uçuş götürsünüz.

Hüseyin'i takdir ederiz ve öyle güzel bir okuyucumuz-
la iftihar ederiz. Fakat Sâmi gibi bir Evers ile tepeleri ölç-
meğe kalkışmaktan saygısızlık duyarız. Elinde ölçme per-
geli omuvarların sözlerini de dinleyemeyiz. Mesele, sırf
«keyif» işi değildir. Sanat işidir. Her sanatın ölçüsü vardır.
Her ölçüyü kullanan bir usta vardır. Söz herkesin değil, an-
cak ustamandır.

Deli Hüseyin'in o derece sevilmesinde deliliğinin de
tesiri vardır. Sonra Hafız Sâmi'nin o sıralarda nasıl bir tesir
altında kalarak, nasıl bir bulhan içinde yuvarlanarak oku-
duğunu hesaba katmak hem hakikat, hem nasafet işidir [1]

[1] Bunları söylerken, Hafız Hüseyin merhumun maneviyeti kar-
şısında titrer gibi oluyorum. Kendisini çok sever ve takdir ederim. Birinci
sınıf Kur'an okuyucularımızdan olduğunu, hakikat'insaf, itiraf ederim. An-
cak, onu Hafız Sâminin üstüne geçirmek söyle dursun, yanına oturmayı
dahi o insafa aykırı bulurum. Zaten «Deli Hüseyin» değil, Enderunlu meş-
hur «Hafız Hüseyin» dahi bu işe, Sâmi ile boy ölçmeğe hem girişmez, hem
girişilmez. Mevlânın her ikisine de rahmet eylesin.

HAFIZ SAMİ — MEVLİD

Yukarıda deniştik ki: Bizde «okunak» masarına mef-
ul düşen eserlerden biri de «Mevlid» dir. Buracıkta hemen
söylenebiliriz: Mevlid okunak, Hafız Sami ile geldi, muhak-
kaç onunla yaşad, şişpe yok onunla beraber gitti. Sâmi
hayelet getirip tavrı'nın bırakmıştı, beraber götürmüs-
tür.

Mevlid okuma sanatı «Kur'an okuma sanatı» kadar
müşkilpesent değildir. Biraz daha serbest olan bu işin baş-
lıca şartları şunlardır:

- 1— Güzel, perdeli, disiplinli ses.
- 2— Musiki.
- 3— Edebiyata vukuf.
- 4— Edaya vukuf.
- 5— Bilgili ve mantıklı olmak.
- 6— Samimiyet.

Bu şartların rollerini yukarıda yazmış olduğumuz için
burada tekrar tafsile lüzum yoktur. Yalnız iki şart hak-
kında birkaç cümlelik maruzatta bulunmamıza yol verin:

«Edebiyata vukuf» dedik. Çok mühim bir şarttır. Mev-
lid, manzum bir eserdir. Böyle eseri iyi okuyabilmek, «ve-
zin» denilen «ölçü» leri bilmeğe bağlıdır. Bu olmadan o ola-
maz. Mevlid, on bir heceli mısralardan yapılmış bir mesne-
vidir. Fakat bunun vezni «aruz» mu, yoksa «hece vezni» mi-
dir?

Bu meseleyi Cevdet Paşa merhum «Kıyas» ta tanı-
k

eylenmiştir. Aruz vezni olarak alırsak, birgök «Zihaf» lara (1) düşmüş oluruz. Böyle zihafı eski eserlerde çok bulunduğu gibi Ziya Paşa ve ondan sonraki Edebiyatı Ceditlerinin eşarından da çokluk görülmektedir.

Şu halde «Zihaf» hastalıkları ile beraber bu manzume, aruz vezni üzerine yapılmıştır, diye kabul edebiliriz. Böyle olduğu takdirde okurken taktie riayet etmek gerekir. Güfte taksimlerini bilmek, nağmeleri ona göre yerleştirmek icap eder.

Şurasını unutmamalı ki bir manzumeyi nağmesiz olarak, inşad şeklinde okumak ile nağmeli okumak arasında taktie bakımından fark vardır. İkinci okuyuşta bazı hecelerin uzatılması nağme muktazasıdır. «Zihaf» olacak veya Türkçe kelime değildir, uzatılmaz» gibi düşünceler tamamiyle hâkin tutulursa hiç nağme yapmağa imkân bulunmaz.

Bilgili ve mantıklı olmak şartlarına gelince; bunlar olan insan, nasıl okuyorum, okuyacağım diye meydana atlabilir?..

Bir kimse beytin mânâsını kavramazsa, kelimenin, terkiplerin methum ve müedalarını iyice anlamış olmazsa neyi okur, nasıl okur?

Zamanımızda dinlemek felâketine uğradığımız Mevlidçilerin çoğu «Hüdayı nabit» tir. Bu işten etmek yer. Fakat işe emek verne cihetine gelince tam kıskançtır. Bir çeşit olarak kullanmaktadır. Fusûlînin:

Sem' ves mahremi bezm eyledi ol mâh beni
mısrandaki «sem» hecesi, iki sâkin sesliyle iki hece hükminde. İmale var demektir. «mâh» da bu imale sanati vardır.

Muallim Nacinin:

Allah nedir? deyince gafil,

Allah deyip hamus olur dil,

beytindeki «Allah» ların uzatılmaları tam imaledir.

kara borsacıya benzer. Emeksiz yemek o demek değil midir?.. Edebiyat bilmez, gramer bilmez, büyük, küçük «ses» oyununu kuralları» ndan haberi yok, okuduğu kelimenin doğrusu, yanlış hangisidir, orah değil. Böyle bir kara borsacı müzik te bilse sanatkar sayılmaz.

Bir iki misal:

1 — «Allah adın zikredelim» i «idelim» okur. «Ede-
lim» dir. İtmek başka, etmek başkadır.

2 — «Yacip oldur» u, «oldur» okur. Doğrusu: «Oldur»
dur. Kelime kalındır.

3 — «Hem ana çok kıldı: ol lûtfissicûd» mısranın mânâsını, kendikendine anlamaktan âcizdir. Çünkü kelimeler üzerinde tasarrufu yoktur. Mânalarını anlamayınca latırları da doğru okuyamaz. Bu mısran doğru okunuşu:

«... ol lûtfissicûd»

Mısran mânâsı: Ol lûtf sahibi olan Tanrı, ona, yani Âdeme cud ve sehayı çok kıldı.

4 — Edebiyatta «imale» nin ne demek olduğunu bil-
meyen, «sit...» deki uzatmadan ne anlar?

5 — «Âmine» kelimesini «Emine» okuyanların sayısı
çoktur. Kamusta Asım Efendi, «Âmine, sahbe» vezninde-
dir, diyor. Şu halde Fahriâlemin validesinin adı «Âmine»
dir. Emine değil.

6 — «Valih» kelimesini doğru okuyan Mevlidciye
rastlamıyoruz. Eski yazı ile yazılan o kelimenin şekli göz-
leri aldatarak «Vâle» diye okutuyor. Hafız Recep, Hafız
Kemal gibi en meşhurlarımız bile böyle okurdu. Halbuki
kelime «Valih» dir «hayran» mânâsındır.

Bir yerde Mevlut okudum. Bugün «Tekirdağ» müftisi
olan «Hafız Hüseyin» o zaman Eyüp camiinde imam idi. İl-
mi olan bu zat «Elhandülliâh, (valih) kelimesini doğru o-

kıyan bir Mevlideye rastladım.» demişti. Bakınız, ne gün-
lere kalmışız ki basit bir kelimeyi doğru okuyor diye birini
tebrik ediyorlar. Buna önce hayret edilir, sonra da esef!

7 — Âmine, valh gibi lügata bakmakla dahi öğrenil-
mesi mümkün olan kelimeleri söylemekten âciz bulunan
bu zevat, «Bir acep nur kim güneş, pervanesi» mısraındaki
yüksek mânâyı, çok zengin teşbîhi nasıl anlasınlar?

Bir kere «nur» hecesini öyle uzatırlar ki zihne «imale»
çegnisi verirler. Bu, bir eksiklik ve bilgisizliktir. Narda ya-
pılmak istenen nağme, başka bir hecede yapılamaz mı?..

Sonra, asıl mühim olan yer: «... güneş, pervanesi» sö-
zünde «güneş» kelimesini virgülsüzce okumak suretiyle
«güneş pervanesi» kelimelerini bir «ızafet terkibi = isim
tanlaması» şekil ve ruhuna sokarlar. Bu takdirde o pır-
lanta şiirde mânâ kalmaz.

8 — Mısralara fazla kelime katarak mısraı mevzunu,
nâmevzun yapar.

«Rahmeten ilâlemindir Muhammet Mustafa» der. Gü-
zel anıma «Muhammet» kelimesini oraya ne diye katın a
nazım?! desen, «Mustafa» nın yanına yakıştırıyor. Çünkü o
da onun adıdır...» der. Pekî! Hazretî Muhammed'in daha
başka adları da yok mu? Kur'an'da «Ahmet» te, «Mahmut»
ta ona ad olarak söylenmiştir. O halde neden «Rahmeten
ilâlemindir Ahmet, Mahmut, Muhammet Mustafa» demi-
yorsun?.. Senin düşündüğün «nükte» yi acaba Süleyman
Çelebi düşünemez mi idi?..

Bu bilgi meselesi hakkında bu kadar «intikad» yeter.
Bir «Mevlid şerhi» yazmak çok gereklidir. Zira görüyoruz
ki meslek, bütün bitüüne ölüp gitmektedir.

Yukarıda, bilginin yanına bir de «mantık» kelimesi koy-
muştuk. Bunu nçin koyduk? Arzedeiyim.

Birkaç yıldanberi, okunmakta olan Mevlidlerde bir ta-
kım mantıksızlıklar yüz göstermeğe başladı. Birinci bahir-

de kaside, ikinci bahirde mersiye, üçüncü bahirde «Vefat» a
ait bir kaside... okumak gibi münasebetsizlikler!

A mübarek insafl! Peygamberimizin daha doğması-
dan bile bahsetmiyen ikinci bahirde, onun torununun ölü-
münden bâhis mersiye okunur mu?.. Fahrîâlemin, henüz
doğuşunu anlatan üçüncü bahirde onun ölüm menakibinden
bahseden kaside veya manzume okumanın ne kadar yersiz
olduğunu sezmez misin?.. Ne yazık!

Çirgin ve sanat bakımından büyük bir gaf, inceleniş
zümre nezdinde ise mekrub bir kabalık olan bu hali, bu-
gün, ne yazık ki yalnız türemelerde değil, oldukça okuyan-
larda da görüp müteallim olmaktadır. Maksatları tıraşlan-
mamış, yükselmemiş ve olgunluğa doğru seyr kabiliyeti ol-
mayan kütah binleri müteessir etmek, onları ağlatmak,
güya onlar nezdinde mevkî edinmektir. Bu, ne tenezzül ya-
hul Bin ahmağın başında gezeceğine, bir âkilin ayagında
dolaş, daha şereflî değil mi?..

Bu, kadınları, cahil ihtiyarları ağlatmak için tırlı mâ-
nasızlıkta eserler okuma işinin büyük öncüsü merhum Ha-
fız Recep'tir. Odur anıma, bugün o da mezarından kalkıp
kurduğu mesleğin aldığı çirkin cereyanı görse herkesten
çok kendisi iğrenecektir.

Basta Recep olmak üzere bu ayardaki kimselerin gay-
retleriyle bir «Vefat bahrı» okunur. Bu bahra dair Süley-
man Çelebi'nin eser yazdığı şüphelidir. Bugün elde dolaşan
Mevlidlerdeki «Vefat bahrı» zaten münasebetsizliklerle
dolu idi, gittikçe yapılan daha çirkin ilâveler manzumeyi
öyle bir hale getirmiştir ki bunun tasvir ederek anlatıldığı
şahsiyet ile bütün insanlık âleminin medarı iftihar, büyük
şereflerin, izzeti nefislerin, hülâsa en olgun mânâda rifat-
lerin sembolü olan Hazretî Muhammet Mustafa'nın hiç bir
ilgisi yoktur.

Azrailin gelip Fatıma ile konuşması, Hazretî Muham-
medin son zamanlarda Azraili «geçkil aradan» diye koğması,

Cenabı Hakkın Azraile «Âşık ile masuk arasına girme» diye tevlibi, Cenabı Peygamber Efendimizin kuvallara bürünmesi, ağıltan karnına taş bağlaması vesairesi hakkında okunan hezeyanlara iki türlü cevap verilir:

1 — İn hâzâ illâ esatirülevvelin.

2 — Ey, türlü kasis kaygılar arkasından koşarak bunları okumaktan çekimiyen Hafızını! Ne büyük günah işlemekte olduğunun farkında mısın?..

Ne o?.. Adam sen del.. mi diyorsun?.. Lâkin, inanıyor-san düşün! Bir zaman gelir, sorarlar.

Ah koca muhit! Seni anlamağa çalışmam. Yetiştirdiğini görmek yeter.

M: Dinlenende bilgi yoktur, dinleyende ilgi yok (1).

Hint tılemayı benamından « Süleyman Şibî » hazretleri «Sadr-ı İslâm» adını taşıyan o şaheser kitabında Mevlidçilerin İslâm akaidine ne gibi esatir ve hurafat doldurdıklarını sayıp dökmektedir.

Bence bir mesleği dışardaki düşmanların hücumları değil, içerideki saygısızların saldırısını yıkar.

Aç durduğu, ağıltan karnına taş bağladığı... anlatılan şahıs kimdir? «El'izzetü lîlâhî ve lirasulihî ve ilimü'minin.» meşalesi elinde olarak ortaya atılan ve insanlık âlemine ideal insanın nasıl olacağını göstermeğe geldiğini söyleyen o büyük adam mı? Allah Allah! İnsan etmeli, Tanrıdan korkmalı belki!

Azrailin, Fatıma'ya görünmesi ve onunla konuşması gibi hâdiseler, ancak esatir ve hurafata hevesli ağırlarda doğan uydurma şeylerdir. Bunları İslâm dini reddeder.

Ama denecek ki «Velâdet bahrında Hazreti Âminenin gördüğü melekler, nurlar vesaireler de böyle değil midir? Onlar hurafat olmuyor da Vefat bahrındakiler neden öüyör?..»

[1] Muharrir Acizin.

Buna cevap olmak üzere aşağıdaki fıkrayı nakledeyim: Eskiden «edebiyat» denilen ve bugün «yazın» adını taşıyan okullarda okunan kitaplara «Mevlid» tan bazı parçalar örnek olarak konmuştur.

Bir gün, bu dersle ilgili olan şairi şöhretşar, birçok konularda hakikaten vayedar Kemal Emin Bora ve daha bazı değerli arkadaşlar konuşuyorduk. Söz, Mevlid nazmını «Süleyman Çelebi» ye intikal etti. Üstat Kesiriyeli Sıtkı Bey:

— Süleyman Çelebi, Peygamber âşığı, bu aşıkta en ileri gitmiş bir zat.. diye kendine mahsus cerbeze ve canlılıkla anlattı. Kemal Emin Bora, bunu tasdik etlikte sonra özel edası ve güzel sadasıyla yavaş yavaş:

— Süleyman Çelebi! Âmineye:

«Yarlıp divar çıktı nâgahan
Üç bile Huri bana oldu ayan

dedir. Şu üç Huriyi, duvarı yapıp ta çıkartacağına kapıdan soktursa olmaz mı idi?.. dedi. Ben Süleyman Çelebi'ye vekillik yaptım:

— Yazında, yani edebiyatta söz söyleyen ne halde ise ve nasıl söylüyorsa onu aynen söylemek ve ancak öyle nakletmek şart değil midir? Üstad! Bunu söyleyen, kadın, hasta, lohusadır. Sen hiç lohusa oldun mu, çocuk doğurdun mu? Lohusalık ağrılarına bir düş te bakalım, duvardan mı çıkaracaksın, yoksa dandan mı düşüreceksin, görelim.

Gülüştük. Cevap, hem iskâtî, hem iknai düştü.

Hafız Sâmî merhum bu gibi mevlidcilerden değildi. O, arapçaya şöyle böyle vukufu olduğu için, kelimeleri yanlış okumaz. İbarenin mânasını kavrayacak kadar tahsili vardır. «O sedekten doğdu ol dirdanesi» mısramı okurken hem «teşbihteki zenginliği» anlar, hem de «ol» ve «dür» kelimelerinin ayrı ayrı bir kelime olup «Yacib oldur» ibaresindeki «oldur» ile hiç benzerlik taşımadığını bildirir. Yeni mevlid-

cilerimiz ise her iki «oldur»u «oldür» okuyup işin içinden çar-
karlar! Halbuki «Vaciîb oldur» daki «dur» haber edatı —
takı fil, «Ol dürdanesi» ndeki «dür» inci mînasınadır.
Birincide vurgu, «söl», ikincide «dür» üzerinde yapılmazsa
mâna çıkmaz. [Vurgu, aksantonik demektir].

Sonra, Hafız Sâmînin «Vefat» okuduğunu ben görme-
dim. Vefat okuması için ısrar vaki olursa «Fahriâlem göç
eyledi dünyadan» mısraıyla başlayan manzumeyi okurdu.
Nitekim Mesrutiyyet'in çıktığı yıllarda Fatih'te Kumrulu-me-
citte okuyup cemaati birbirine kattığı Mevlîdde bunu oku-
mıştı. O mevlîd, Sâmînin talim hocası ve Fatih sentinin
çok sevdiği ve bütün İstanbulca meşhûr aynı zamanda Ha-
fız Kezâfî'nin de kayınbabası «Hacı Kadir Efendi» nindi. Ha-
cı Kadir Efendi şahsen çok sevimli, binlerce Hafız yetiştir-
miş, asıl, temiz, yetmişlik ve nuranî bir zat idi.

Mevlâ bu büyük üstadı rahmetiyle eylesin!

Sâmînin 1910 da Darülfünun gençlerine Süleyma-
niye camii'nde bir mevlîd okuyuşuna şahit oldum. Ben değil,
kimse o revnaki, o ulviyeti tasvir edemez. Koca Süleymani-
ye, o kadar dolmuştu ki pencerelerin içinde bile halk, bir-
kisinin üstüne çıkmışcasına sıkışmıştı. İzdihâmı düşün. Fa-
kat fûrûlittü, uğultu değil, gıt yoktu. Kar'lar gıcıklarını ge-
tirmeye fırsat bulamadıkları için mabed tam bir dinleyici
vasısını haızdı. Önce Sâmî okudu. Öyle bir okudu ki o parlak
sesin kemerlere, kemerlerden kubbelere çarparak hasıl et-
tiği tesiri duyunca banîi şöhretşiar Sinan ile Kahraman nam-
câr Süleyman'ın; bu semavî kubbeelerde uçuşuklarını gö-
rüyor gibi olmuştuk. Ah, o kudretli sesi şindi hatırlatınca
insanın içi, önüne geçilmez bir incizap ile mabedin o günü-
ne doğru akıyordu.

Velâdet bahrini Akseraylı Hafız Cemal okudu. Onun
sesindeki kuvvet ve vüs'at, herkese müsellemeldir. Lâkin,

doğrusu, Sâmîden sonra yalnız sönük değil, yavan da kal-
mıştı.

Miraca yine Sâmî çıktı. Artık nasıl okuduğunu anlat-
mak için ben kelime bulamıyorum. Çok güzeldi desem, az
gelir. Feykalâde idi desem birşey söylemiş olmam. Ne di-
yeyim? Bilmem amma Mimar Sinan'ın yaptığı kubbenin
dinlediği ve inlediği ilk ve son ses olsa gerektir.

Sâmînin hemşiresi «Sıdka Aktürk» der ki:

«Âgâbeyimin okuduğu mevlîdlerden birkaçı ile hakika-
ten iftihar duydum. Bunlardan biri 1317 de [1901] Zeyrek-
te kilise camii'nde okuduğu mevlîddir. O gün o camî kalktı
kalktı oturdu idi.»

«Mesrutiyyet yıllarında idi. Esad Efendi'nin tekkesinde bir
«surei mülk» okudu. Dervişler öyle bir hâle geldiler ki diz-
lerle küttür küttür tepimeye, kendilerini yerlere vurmağa,
bağırıp çağırmağa başladılar. Semahane gürlütüden bambaş-
ka bir hale girdi. Herkes gıldırmış gibi idi. Vaziyet çok kö-
tüleştii. Şeyh Efendi yüksek sesle «Fatîha» diye bağırıp oku-
mayı kestirmek zorunda kaldı.»

Ne diyelim, ne söyleyelim? Hafız Sâmî, mevlîdi Kur'an-
dan da iyi okurdu. Kur'an'da ne de olsa taşkınlık yapmaktan
korku vardı. Mevlîdde ise Sâmî sesinin olanca kudretini gös-
termeye muvaffak olurdu.

Sâmînin bir tek rakibinden, Hafız Osmandan sırası gel-
dikçe bahsediyoruz. O da en mükemmel şekilde okuyor. An-
cak Sâmînin ağzı daha ilâhîdir. Daha muhrık ve müessirdir.
Sâmî der ki «Behcet Efendi'nin tekkesinde bir gece Os-
manla beraber mevlîd okuduk. Ben nezelî ve neşesiz idim.
O beni bastırdı. Fakat, filân yerde bir intikam aldım ki sor-
ma.

İlgililer bilirler ki her meslekte, ileri gitmiş olanları
birbirlerini iştirak ederler. Bu iki üstad da birbirini geke-
mezlerdi. Hafız Sâmî ona karşı daha nezih dil kullanır. Ha-

tız Osman merhum ise, malûn, aylık gezmez, temiz ağız da kullanmaz. Türütü kelimelerle Sâmîyi küçültmeğe çalışır. ise de dilinin altında Sâmîye karşı büyük bir kadîşınaslı-ğın gizlendiği sezilirdi.

Hafız Osmanı da çok severiz. Fakat Hafız Sâmî ile gecemiz, gündüzümüz birlikte, beraberlikte geçmiş olduğundan onu daha yakından, daha müfredatlı elhasıl; daha candan tanırız.

Mevlid bahsine de son verelim. Şunu bir daha söyleyelim:

Başta Osman olmak üzere Kemal, Rıza, Süleyman, Burhan ... gibi son sistem güzel okuyanları tanıdık. Ancak şu nehiyeceye varmaktan bizi hiç birşey menedemiyor ki bütün mânâsile ideal mevlid okuyuculuğu, tatbik alana Hâfız Sâmî getirdi, o yaşattı ve yine o götürdü vesselâm.

Hafız Sâmînin iyi zamanlarında ona rakip olabilecek bir tek okuyucunun, «Sası Hafız Osman» olduğunu birkaç kere söyledim. Ülkemizde bu üstadın da izini kovalayan bir çok âşıkları vardır. Sesteki zenginlik ve parlaklık, okuyuştaki hasmet, doğrusu, her türütü sıtayışın üstündedir. Ma-mâfih, Osmanın bazı nağmelerinde «Goy goy» eserleri sezilir. Goygoy, nağne gevriliken hançerede «g» harfine benzer birtakım seslerin duyulmasıdır.

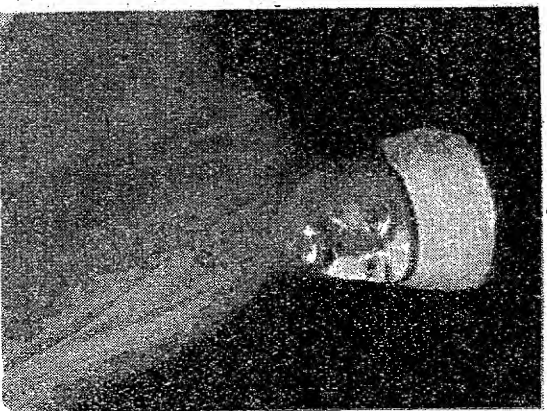
Osman en iyi taklid eden, hanende B. Fehmidir. Osmanın da plâkları vardır. Bu plâklar, iptidai olmakla beraber Osmanın nasıl şaheser bir şantör olduğunu anlatabilirler.

Osman, Sâmî gibi, boğazından geçene dikkat etmezdi. içkiye mübtelâ idi. Ahlakında huşunet vardı. Söz dinlemezdi. Bu yüzden, altından direk olması gerekirken elin bir yokluk içinde hayat geçirirdi. Gençliğini böyle gâflet içinde geçiren Hafız Osmanın son zamanları pek acıklı oldu. Bu şerait altında ölümün davetine icabet etmek zorunda kalmıştır. Başka bir cemiyet olsaydı, Osmanı sefaletin pençesinden kurtarırdı diye bir «ses» yürekleri yalmaktadı.

Hafız Sâmîye rakip olanıyan, böyle davayı zihnine yaklaştırmış olıyan, ancak, onun zamanında okuyuculuk alanında ün salmış bulunan birkaç şahsiyetten kısaca, bahsederek hatıralarını taziz etmek, hem arkadaşlık, hem meslek isteridir.

Hafız Kemal.

Bu meşhur okuyucumuzun muvaffak olduğu branj bil-hassa «mevlid» idi. Kemaldeki ses, pestleri kaba, tizleştikçe

Hafız Kemal

incelir, davudî, müsait, oynak, falsosuz, çok tatlı, hulâsa, çok makbul bir sesi. Nağmelerindeki asalet, yağdan kıl çeker gibi zarif uzatmalar, ve pek tatlı kavisler, doğrusu her türütü sıtayış üstünde idi.

Ancak, bazı heceleri yalama geçer, Sâmî gibi, kelimeleri berrak söyleyemezdi. Güfte okuma tavrı böyle idi.

Kur'an okumaz, okuyamaz. Bestelenmiş eserlerde de

o nispette muvaffak olamaz. Fakat mevlid ile gazelde fevkalâde başarıya erer.

Mevlid okumakla doldurduğu plâklar, sevinçle söyleriz, ellerde dolaşmaktadır. Surasını da hemen lâve etmeliyim ki Kemal, o plâkları daha mükemmel doldurabiliirdi. Daha şaheser bir iz bırakarak sanat âleminizi daha memnun edebilirdi. Fakat plâkların acele etmeleri ve «ancak beş plâka sığdıracağını» gibi tahdidi ve «mutlaka filân günün filân saatinde okuyacağını» yollu tazyikleridir ki «daha âlâ» nun meydana gelmesine engel oluyor. Oysa ki okuma gün ve saati Kemalın isteğine, plâk adedini okuyuşun icab ve seyrine bırakılardı hiç şüphe yok. Kemal daha kemallı okur ve plâklar daha şaheser olurdu. Mafih bunlara da şüktür; zavallı Sâmînin böyle bir eserinin bulunmaması bizim için çok büyük bir eksiklik ve dağderundur.

Hâfız Sâmînin eniştesi merhum «Hâfız Süleyman Sâruri» namına kendi evlerinde bir mevlid okuduk. Ben ilk bahri okudum. Kemal velâdet bahrini. Hâfız Sâmî yanına gelip oturdu. Bir «Yaratılmış cümle oldu şâdûnan, gam gidip âlem yeniden bludu can» dedi. Gözlerini açtığın zaman oturanların benizlerinin kül gibi solmuş, ortalığın hayretten donmuş olduğunu gördüm. Bu halin biraz daha olgunlaşmasına «vecd ve istiğrak» denir.

Hâfız Sâmînin bu tarzda okumasına Kemal merhum gücemişti: «biz onun evindeyiz. Bizi böyle mahcup etmek olur mu» dedi. Halbuki o sıralarda Sâmî, Sâmîlikten istifa etmiş, hastayım diye okunamağa başlamıştı.

Kemal merhumun tahsili yoktu. Kelimeler üzerinde tasarruf yapamazdı. Bir mevlide ben «indiler gökten melekler sâf sâf» mısrandaki «sâf, sâf» kelimelerini uzatmamıştım. Yâni «saff, saff» okumuşum. Bir hocalık yapmak azmine düşüp itiraz etti. Ben «hangi okuyuşun daha doğru olduğunu» kendisine sordum «sâf sâf» okumanın doğrulu-

ğunu iddia etti. Ben «saff» kelimesi ile «sâf» kelimesinin mâ-nalarını ızah ettim. Gökten inen melekleri anlatırken «saff, saff» demenin lâzım olduğunu anlattım. Kabul etti.

Kemal merhum, müziğe pek âşina değildi. «Kaynak» onun hakkında «yalnız başına usulü ile bir şarkı okuyamaz» derdi. Doğrudur. Fakat okuyuşu şâhâne idi. Kim ne derse desin!

Bir Said Paşa imamı vardı. Bizden evveldir. Tanımıyoruz. Adını işitiriz. Hoşmesreb bir zat olduğu söyleniyor. Musiki tabiatının yüksele ve ince olduğu rivayet edilmektedir. Onu tanımış ve dinlemiş olan bir zat «Hâfız Kemal»e der imiş ki «sen, tıpkı Said Paşa imamı gibi mevlid okuyorsun.» bu rivayet, bizzat Kemalendir.

Kemal, son zamanlarında tutulduğu «kalb» rahatsızlığı» nun elin ıztırapları içinde hayli zaman kıvrandıktan sonra Tanrının rahmetine kavuştu. Kabri, Sâmînin kabrine yanına ayak tarafındadır. Meşhur şairimiz «Bakî»nin kabri ile yanyanadır. Bu değerli okuyucumuz, henüz genç iken, daha çok zaman şakıyıp nice gönüllere feyiz vermek iktidarında iken o mühlik kalb yüzünden yürüyüp gimesi yitirele-rimizi yaktı.

Mevlâ rahmet eyliye.

Hâfız Cemal. [Aksaraylı] Bu, ses bakımından nadir bulunur arkadaşımız, Kur'an da okurdu. Fakat, okumasa daha iyi olurdu denebilecek tarzda bir okuyuşu vardı. Mevlid ve gazelde Sâmî ve Osmandan sonra gelen «sınıfa» dahil idi. Bestelenmiş eserleri, usulüne uygun olarak okuduğuna şâhid olamadım. Fakat, değerli okuyucularımla Bu Hâfız Cemalin, Sâmînin de, Osmanın da üstünde bulunan bir «brarı» vardı: Ezan!

Ezan okumada Cemal, şüphe yok. Bilâlisânî idi. Kur'an ve mevlid okuma işi nasl, Sâmî ile gitti ise «Ezan» cılk da Hâfız Cemal ile gittiştir.

Cemal, Aksaray Valde caminin minaresinde, dirsekle-
rini şerefenin kenarına dayayıp başını elleri arasına alarak
ezan okumağa başlayınca bütün muhit bir hayranlıktır a-
lırdı. Ezan bitinceye kadar evler, yollar, meydanlar mut-

Aksarayda valde camii başmüezzini
Meşhur Hafız Cemal

lak bir sükûnet içinde kahr. Tramvaylar cereyan kesilmiş-
cesine oldukları yerlerde dururlar. Arabalar yürümez olur.
Pencereleler açılır. Türüli yaş ve cinsten başlar dinleme aş-
kiyle minarelere, sesin geldiği yöne çevrilir, dükkanlar, ma-

ğazalar, kahvehaneler, boşanır ve boşalır. Herkes dışarı fı-
rlanmıştır. Yölcüler durmuş, gidip gelme durmuş, iş güc dur-
muştur.

Bu duranları sakın yalnız Türk ve müslüman sanmay-
nız. Hayır, bu dinleme işine, bu hayranlık faslına müslüman-
lar kadar Rumlar, Ermeniler de bağlanmışlar.

Cemal, ezan okuyor. Tizden bir perde. Uzun bir so-
luk. Kâh kalınlaşan dalgalı bir ses ufuklarda yüzüp duru-
yor. «Allahü Ekber»[1]ın lâfzı kulakları ve ufkuları, mâ-
nası ruhları ve arşları titretiliyordu. Hulâsa gerek lâfızdaki
hasmet, gerek mânâdaki ulviyet, o ezan için yaratılmış se-
sin dalgaları üzerinde gökleri dolıyordu.

Cemalin ezan ve salâsını dinlemek için uzak yerlerden
gelip minare diplerinde bekleyenleri biliyoruz. Çok yerinde
olan bu aşkın sahiplerini hümmelle selâmlarız. Bu âşıkların
içinde hırısıyanların da bulunduğu şahidiz. Hattâ ecebî-
lerden bile bilhassa Cemalin ezanını dinlemeğe gelenler var-
dır.

Bugün yaşamakta olan ve Hafız Cemalin minare arka-
daşı bulunan «Hafız İbrahim» anlatıyor:

Cemalin ezanını dinlemek için bir ecebının, yanında
bir tercüman ile buraya kaç defa geldiğini bilirim. Avru-
panın bilmem hangi şehrinde olan bu zat, İstanbulla gel-
dikçe buraya mutlaka gelir ve Hafız Cemali dinlerdi. Bir
gün yine b uzat, tercümanı vasıtasile bizimle konuştu. Hafız
Cemali sordu:

— Ayda kaç kuruş alıyorsun?

Cemal, beş saniye düşündükten sonra cevap verdi:

— Ben yetmiş lira alıyorum [beni göstererek] bu arka-
daş almış bes.

Adam, hayretler içinde kalarak şöyle söyledi:

[1] Cemalin bu meşhur ezanları, Peygamberimiz zamanının ezanla-
rındaki kelimelerle Bîlâhî Habeşînin ağzından çıkan lâfızlarla okunurdu.

— Sen bizim memleketimize gelsen de bu sesle bir konser versen yüz binlerce frank alırsın.

Bu defa biz hayretler içinde kalmıştık. Oysa ki Cemal yalan söylemişti. O, o sırada otuz lira kâğıt para alıyordu, ben 25 lira.»

Yine İbrahim anlatıyor:

Mütareke günlerinde idi. Cemal bana dedi ki:

— İbrahim! bu gece seninle bir yere gideceğiz.

— Peki, dedim. Gittik. Şehzadebaşında Merkez Kiraethanesinde oturduk. Biraz sonra «Haydi, kalk» dedi. Kalktık. Nereye? Ne bileyim? Cemal bu. Numaracının biri. Söylemiyor. Gittik. Yolumuz, biraz ileride köşenin başında bulunur. İbrahim Paşa camii'nin minaresine uğradı. Şerefeye çıktık. Meğer o gece orada yatısı ezanı okuyacaktı. Okuduk. Cemal öyle okuyor ki oraların mahsere döndüğünü zaten alçak olan minarenden iyice görüyoruz. Asıl mesele sırtıdır: o sıralarda İstanbul'da başları tuhaf kılıklı, sırtları geniş pelerini İtalyan polisleri vardı. Biz ezan okurken bu polislerin, ellerindeki değneklerle bütün tramvayları, otomobil ve arabaları durduklarını ve arada ellerini kuvaştıırıp minareye bakarak kemali dikkat ve aşkla bizi dinlediklerini gördüm.

Millî Mücadeleyi müteakip, «Şehidlikleri İmar Cemiyeti» tarafından Anafartalarda mevlid okumak üzere davet edilmiştik. İlk yıl davet edilen Hafızlar şunlardı: Şaşı Hafız Osman, bu Hafız Cemal, Hafız Âşır, Sultanselimli Hafız Rıza.

Vapurumuz sabaha karşı Gelibolu önüne varmıştı. Tertip heyeti okuma heyetinden salâtüselâm ve ezan istedi. Salâtüselâmdan sonra Hafız Cemal bir ezan okudu. Aman Allahım, o ne ses, o ne okuyuş, o ne aşk? Sanki Hazreti Bîlâl Hasebi kalkmış da huzuru Fahri âlemde «Allahü Ekber» diye tevhidi göklere perçinliyordu.

Vapurumuzdan çıkıp her yana yayılan bu «tevhidin sadası» Anadolu, Rumeli sahillerini boyluyor. Dereelerde inliyor, tepeleri aşiyor. Koca kahraman «Süleyman Paşa» yâ selâmladıktan sonra uğuldayıp gidiyor. Meriçlerden atlıyor durmuyor, yuvarlanıyor, kendisine hiç yabancı gelmeyen bu mübarek ve masun, aynı zamanda mahzun ve mazlum ovalardan akıyor, her tepe ile öpüşüp dağlara tırmanıyor, bir an kokaştıktan sonra anlaşıyor ve ilerliyor. Nerelere? Uzaklara, kuzeylere, budinlere, batılara: Adiryatiklere uzanıyor.

Cemalın ezanı, yalnız Anafarta kahramanlarının ruhlarını mı tâziz eyledi? O parlak mâzinin nurlu enginlerini selâmladı mı? O geniş, mütebassir ovaların yankı bağrılarını oksayıp yelpazelenmedi mi?

Cemalın o ezanı parlak bir tarihin, eşsiz bir kahramanlık hâdisenin başı başına bir kitabı, belgesi bir destanı olmuştu. Çok değerli üstadımız «Osman Ergin»in nerettiği «Maarif tarih»nin beşinci cildinde bulunmak şerefini taşıyan yazılarında «Hafız Cemal»ın bu ezanından uzun uzadıya bahsetmişim. Fakat, elbette muhlık sebeplerden dolayı yazım tenklâ uğramış, Cemal hakkındaki paragraflar çok kısaltılmıştır.

Zavallı Cemal de öteki arkadaşları gibi pek acıklı bir durum içinde rahmanın rahmetine kavuştu. Hastalanan gözi'nin birini çıkardılar. Gerek bunun verdiği, gerek tırlı zaruretlerin yüklettiği sıkıntılar içinde hatmî enfâs eyledi. Koca Evkaf idaresi, minareler bilbilili olan bu zat, son zamanlarda vazifeden affederek hayatını mehmaenken kurtaracak kadar bir maaş ile tatyip etmek kadışınışlığım gösteremedi: Cemale, ayda yüz kâğıt verse idi; şüphesiz yok, Evkaf idaresi hemen illâs borusunu çalardı değil mi? O Evkaf idaresi ki fuzulî yerlere acaba neler döküyor?

Ben salâhiyetli bir şahsiyet olsam, Aksaray valde caminin sağ minaresini «Hafız Cemal adına bir «amıd» olarak

İlan ederim ve minarenin bir yerine koyduğum tunc lev-
haya «Haftız Cemal» ibaresini yazardım. Merhumu tanımak
ve takdîr etmek böyle olur. Evkaf idaresinin değil, İstan-
bulun değil, İslâm âleminin gözü, bir daha Haftız Cemal gi-
bi bir ezançıyı zor görür. Biz arab ezanlarını da dinliyoruz.
İlmin terakisinin en nurlu ve feyyâz eseri olan «râdyo»
beli kırk bin kilometrelik bir genişliğe malik bulunan yer-
yüzünü bir avuç haline getirdi. Oturduğumuz yerde aynı
zamanda İstanbul da, Kahirenin de ezanlarını dinliye-
biliyoruz. Haftız Cemalın ezan tarzındaki revnak ve cazibe-
darlık, ötekiler de yoktur. Biz ki «lâhni arab»a bayılıyor ve
onlar gibi okuyabilmek için seveda çekiyoruz. Böyle olduğu
halde Cemalın ezanındaki parlaklığı, ve çekiçliliği ve ufuk-
lara doğru dalgalandırmaları, gökleri çatlatmaları, hülâsa, fev-
kalâdeliği onlarda göremiyoruz. Su halde Haftız Cemal yer-
yüzü ezanclarının şampiyonu idi.

Ben, yine, muhtedir olsam Hafız Cemal gibi bir ezan-
cıyı «İslâm âlemi» için «enternasyonal» bir «ezan okuyucu»
yapar, tesis eylediğim «radyo» ile onu bütün dünyaya din-
letirim.

Ezanlı Hatiz Cemal, bu kadar değerli, bu derece önemli bir şahsiyetti. Zaman, gaffelerimizden faydalanarak onun hâtıraları yüzünü de örtmekle meşguldür.

Biz, şimdi Cemalin ebediyen gıtmış olmasından ziyade bundan sonra bu gibilerin gelmek ihtimallerinin, günden güne azalmakta bulunmasına yannaktayız. Acaba bundan sonra İslâmın minareleri Cemal gibisini görebilecek mi? Ben kesin olarak cevap vereyim: Aslâ!

Görmeyecek. Çünkü o seste, o kabiliyette bir varlığı yetiştirmek hususunda Tanrının ıttına belki uğrayacağız. Fakat o varlık, artık minarede değil, belki bir sahnede göülecektir.

Evvelce bu gibi zevat, minarelere, mihrablara ve mahfillere sarılılıyor, bunlar sayesinde o minareler nur saçıyor,

mihnaplar feyiz veriyordu. Zira, bir kere minare, insan için büyük bir şeref kaynağı idi. Sonra, minare, mideyi doru-yordu. Bugün, ise Evkaf idaresi müezzinlere 39, imamlara 50 lira, günlük, haftalık değil, aylık veriyor. Kendi memur-larını ise bareme uydurarak zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde terfih ederken bir imamın aldığı bu 45 - 50 lira ile zamanın «geçim» ölçüsünün ne münasebette bulundu-ğu kaygısının semtine bile uğramıyor. Bunu yapan o mü-essesedir ki asıl müessesler, yâni vakıflar, bıraktıkları ser-veni, Evkaf idaresinin yazıcıları için değil, mabedlerde ibadet işlerini sağlayanlar için bırakmışlardı. İdare adamlarının re-fahı, hademe refahına nisbeten elbette ikinci basamakta ge-zir. Bu inkârı değil, tereddüdü bile iğrenç bir inad ifade ede-blecek hakikat böyledir. Vesile mevkinde bulunan İdare-memurları, tersine olarak, refah içinde yaşamak çare-lerine başvurur ve yasakten öte yanda asıl gaye ile ilgili ve o gayeyi sağlayan imamlar, hatipler, müezzinler ve kayın-malar en çok bir haftalık bir geçim parası ile bir ay geçirmek gibi neronca bir mükellefiyet karşısında bulunuyorlar.

Bu şerait altında kim imam olur, kim müezzin olur? Nerede bir işe yaramaz, başka bir iş yapamaz âciz: varsa bundan sonra bunları minarelerde ağlarken göreceğiz.

Bundan yirmi sene evvel «Elgazi» adı ile plâklar çıkan bir yahudi «müezzini» ile görüşmüştük. Atatürk'ün huzuruna kadar çıkmak kudretini gösteren bu zata Atatürk: «Senin adın «Elgazi» değil, «Algazar»dır demişti. O tarihte Hafız Kemal, Süleymaniye caminin baş müezziniğinden ayda-zanederim 19 lira kâğıt para alırken bu Algazar Şişhane başındaki «Seragon»un baş müezziniğinden ayda iki yüz seksen lira almırs.

İnsafl: Ey Eyraf idaresinin uluları! Siz, bu meselede gafil değİlsiniz, mİttegafİlsiniz. Sorumsuzluğunuz bu tefafİlî-nizii besleyip gİdıyor. Lâkin, acaba hiçbir zaman gelmi-

yecek mi ki en korkunç bir suç olan şu hareketlerin hesabını vermek mecburiyeti sırtınıza bürsün!

Ey koca şapkalı Sen nesin? Ne için kullanıyorsunuz? Ne için böyle başa geçiyorsun? Onu muhafaza etmek için değil mi? Öyle ise neden o başın derisini soyuyor, neden onu de-
İlk deşik ediyorsun?

Bu, nerede, hangi kitapta, hangi mantıkta görülmüş ki başkası için çalı, sonra o kendisi için çalıştığını açıktan öldür, kendin palayınca kadar ye, gebeşle.

Dediğim «Yevmi hesap» gelecektir. Burada değilse o-
rada [1].

Hafız Rıza [Beşiktaşlı]

Bu değerli arkadaşımız hakkında yukarıda birkaç cüm-
le yazmıştık.

Hafız Rızayı ilk defa «Fındıklı Meclisi mebusanında dinledim. Herkes bilir ki 1908 de Meşrutiyet ilân edilince Meclisi Mebusan Ayasofyanın arkasındaki «Adliye Sarayında»—ki Sultan Mecid devrinde Darülfünun olmak üzere kurulmuştu. Meclis buradan Çırağan Sarayına taşındı. O güzelim sarayın yanmas üzerine «Fındıklı Sarayı» na [bu-
gün Edebiyat Fakültesi] naklelmışti. Ben de çok me-
raklı bulunduğum için ara sıra bildik mebuslardan «dave-
tiye» alarak gider, müzakereyi dinlerdim. Hele «Mahmud Şevket Paşa merhum»un söyleyeceği günleri kaçırmazdım.

Böyle bir gün idi. Sarayın koridorlarını pek tizden ve pek güzel bir ses, bir ezan sesi çınlatmağa başladı. Meclis, tenefüs halinde idi. Bu ses Meclisi Mebusan müezzini Be-
şiktaşlı Hafız Rızanın mübarek sesi idi. Ondan sonra ken-
disi ile tanıştık ve pek samimi dost olduk.

[1] Ben partizan fîlân değilim hal şurf hakikat ve naselet adına söy-
lüyorum. Burası muallim. Nacimin şu beytünün yeridir:

Vermez bize kasvet, hezeyanı mütevellî
Azâde seraniz, ne müezzîn ne imamuz.

Adasının sesi, tizlerde daha feyyaz, daha kudretli. Pest-
lerde ise, yukarıda söyledığım gibi — ki mevcut plâkların-
dan da anlaşıldığı üzere— ara sıra falso yapar ve perde kay-
ması bulundurdu.

Bu arkadaşımızın hayatı çok mazbut ve muntazam idi.

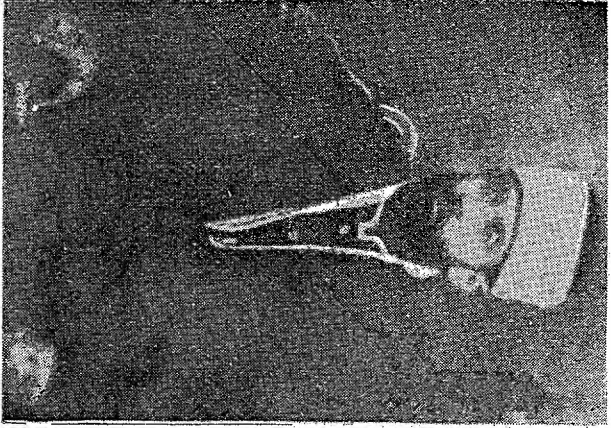
Beşiktaşlı Hafız Rıza 1928

Yetiştirdiği evlâtlarının tam hayrülhalef olduklarını sam-
yorum.

Son vazifesi «Dolmabahçe camii» inamlığı idi.

Rıza, Sâmiye çok hümmet eder, Sâmi de onu hakikaten severdi. Ne yazık ki daha ihtiyarlamadan bu değerli arka-
daşı da aramızdan ebediyetlere kaçırdık. Mevlâ rahmet ey-
lesin!

Süleyman [Karabacak, Çingene diye maruf]
Türk, isim takıncı bir millettir. Rus Çarı «Petro I»
«Ak büyük», İsveç kralı Şarl XII ye «Demirbaş», Polonya
kralı Ögüst III e «Nalkıran» vesaire gibi «lâkaplar» tak-
mışlardır. Tarihimizdeki Öküz Mehmed Paşalar, Karagöz
Mehmed, Tabanı yassı... paşalar, Zurnacı Mustafa Paşa-

Süleyman [Karabacak] 1930

lar... gibi türlü lâkaplarla iştihar etmiş sadrazamlarımız var-
dır. Bu «telkib», padişahlara kadar uzanmıştır. Mehmed
IV ü «Avcı Mehmed» sözü ile daha iyi anlarız.
Üstüardaki Valde caminin müezzinlerinden olan «Sü-
leyman» da «Karabacak», «Çingene» gibi adlarla şöret bul-
muştur. Bunu yapan, şüphe yok sanımı arkadaşlarıdır.
«Karabacak» adı biraz da yakışmaz değildi. Çünkü mer-
hum Süleyman, hakikaten hem kara, hem kuru bir tipti.

«Çingene» demelerine gelince: Bu isim de belki bu tip-
ten alınmıştır. Bir de şöyle rivayetler var:

Birinci Cihan harbinde Eyübe bir evde okuduğu mev-
lid o kadar makbule geçmiş, dinleyenler üzerinde o derece
tesir yapmış ki müteessir olmak, müteahassis olmak ve yu-
muşamak mesleğinden uzaklarda bulunan bir bakkal bile
coşmuş, huvarıdalık damarları çözülmüş ve kahramanca bir
sesle:

— Hafızım! Kap gönder de sana piring ve tereyağı ve-
reyim.

Demiş. O surlarda, malûm, bu iki şeyin yalnız isimleri
işitilir, resimleri görülürse de cisimleri tılsım perdelerinin
arkasına saklanmış bulunurdu.

Ertesi gün, Süleymanın gönderdiği kaplar, gelince, bak-
kalın gözleri fal taşı gibi açılmış, adam, az kalsın çıldıracaak-
mış. Çünkü tereyağı için 20 okkalık koca bir gaz teneke-
si, piring için de 50 okkalık korkunç irilikte bir gual.

Bakkal, tenekeyi yağlamış, çuvalı da dipleyip gönder-
miş.

Süleymana «Çingene» unvanının izafesine sebep olan
hallerinden biri bu imiş. İkinci bir rivayet de, gûya gittiği
yerlerde cebe sığacak şeyleri oraya yerleştirmiş. Aksa-
raylı Hafız İbrahim bunu anlattıktan sonra dedi ki:

— Bizim eve o kadar geldi, böyle bir halini görmedim.
Çünkü alacak birşey bulamadı.

Süleyman, çocuk iken bayramlarda, vesairede beygir
sürermiş. Çingenelik unvanı belki buradan da gelmiştir.

Arkadaşları! Bu rivayetler, hep uydurmadır, espresyon-
dur. Zavalının kılığı, yaramaz arkadaşlarının böyle çirkin
ad takmalarına sebep olmuştur. Bir yıl, bana geldi, meşket-
tik. Böyle bir halini sezmiş değilin.

Ben Süleyman hakkında burada şunu söyleyim:
Karabacak, kuru dudak, Çingene, mingene, ne olursa
olsun, Süleyman şaheser okuyucularımızdan biri idi.

Bunu tanıyım. [1918].

Bir gün Selânikli meşhur «Kannunî Mustafa» [1] ile bir mecliste idik. Dedi ki:

— Dün gece Süleyman bir gazel okudu. Hayran olduk. Şaşılm, seğâh üzerinde kürdilî hicazkâr yapmaz mı? Müzik hocamız Hafız Cemal:

— Bile bile yapmamıştır. Bir tesadüftür.

— Tesadüf, mesadüf. Büyük bir sanat oldu. «...» udu bıraktı. Yapamadı.

Mentadan yeni dönmüştüm. Yenileri tanı mıyordum.

— Kim bu Süleyman? dedim.

— Müthiş okuyor. Hemen hemen Sâmî!

Bir zaman sonra bu zatı bir düğünde dinlemek nasib oldu. Hakikaten, dediklerinden de üstün. Ufak tefek bir adam. Genç de. Kılıksız, kıyafetsiz birşey. İpince ve düğünleri sayılır bir boyun. Yumrukl kadar bir kafanın altında küçük bir göğüs. Yarabbi, bu ses nereden çıkıyor?

Eğer «ses, cisise ile mütenasip olarak çıkar» diye bir kaide olsa, Süleymanın sesini bu kaideye uydurarak ölçsek, bazı gebedelerde Battal Gazi gibi bir nağra atan da yetmiş bin düşmanı öldürecek ses tasavvur etmemiz gerekirdi.

Ben onu ne kadar sevdiysen o da beni o kadar sevdi.

Sonra benden meşketmeğe kalktı. Fatih Çarşambaşında komşumuz udi «refet» in evinde toplanmağa başladık. Hatada üç gece Üsküdar'dan oraya gelirdi.

Bu arkadaşta müzik öğrenmek kabiliyeti yoktu. Perdelerin isimlerini bile zihninde tutamaz. Usul vurmakta zorluk çeker. Şarkıları güç çıkarır. Meselâ: Şakir Ağanın rasttan:

«Muvi jülide m olubdur serd anka lânesi»

[1] Bu kannunî Mustafa, Atatürk'ün Selânikte mektep arkadaşı imiş. Bir gece sarayda beraber bulunduk. Koca Atatürk bazı çocukluk hatıralarını canlandırır, Mustafa'ya söyler, gülerler, bizi de güldürürlerdi. Tanrı'mızdan ona da, ona da bol bol rahmetleri

şarkısını hatfada üç gece meşketmek şartıyla üç ayda zor çıkarabildik.

Bu, böyle. Ancak, gazel okuma işine gelince; o bir ateş kesilir, etrafı yakar, o bir şulei cevvalendir, ortahğa hayretler saçar.

O ses nasıl güzel, müessir ve ilâhî bir sestir? Nasıl anlatmalı? pürüzlü gibi, nezelî gibi bir sada. «mansur» adını verdiğimiz saz, kabalarda bir «dem» çıkarır. Bu dem de işli, sislî birtakım geçniler duyulur. Süleymanın sesinde de böyle geçniler, yüreklere gıcıklayıcı formüller doludur.

Pestleri kaba, amma delici bir ton yok. Tizleştiğe, kemalinki gibi incelmeyiz. Kabahğın muhafaza ederek ve son derece tatlı hamlelerle yükselir. Yükseldiğe tat artar, tizleştiğe kudret çoğalır. O kadar çoğalır ki, meselâ mansur akortunun tiznevası üzerinde on, on beş dakika durmadan okur da yorulmaz. Sesi parçalanıyor, fakat aczinden değil, güzelliği jestleri yapmak istemesindendir. Sen, «ha şimdi patlayacak, ha şimdi çatlayacak diye hayretten haşyete geçersin. Lâkin o, daha yükselir perdelerde de türlü atlama nağmeler yaparak bilbüller gibi öterek dinleyenleri ağlata, aldata hiç umulmadık bir perde üzerinde pek sanatkarane bir duruma durur. Seni de şaşırtır, beni de. Süleymanın tavrı, Sâmî yoludur.

Bu ses nereden çıkıyor? Yarabbi diye bu Süleymanın karşısında donup kalmamak mümkün değildir.

Süleymanın gazelleri hakkında hakkı anlatacak bir şey yazılamaz.

Cemalden sonra ezan okuyan o idi. Hafız Sâmî, kendisini gök sever. O kadar sever ki bu sevgi bazan kıskançlık şekline bile girerdi. Bir gece, Süleymanı alıp Sâmînin evine gitmiştik. Süleyman gazel okurken Hafız Sâmî bizi bırakıp gitmişti. Bu hal, Sâmînin, Süleymana karşı sevgisinin buharını anlattı.

Obüyük üstad, bu küçük pırlanta hakkında dedi ki:

Süleymanı bir gece Halıoğlu'nda «Abbas Bey» e götürdüm. Cemal de orada idi. Beraber ezan okuttum. Bu da ondan aşağı kalmadı. İşte bu Karabacak, Cemalın gösterdiği perdeleri göstermeğe muvaffak oldu. Hattâ diyebilirim ki bazı nağmeleri ondan da tatlı kağıştı.

Sultanselimi Hatiz Rıza (1913 - 1929)

Sâminin ağzından çıkan bu sitayişler, Süleymanı anlatıyor. Fakat Cemalın ne olduğunu da belirtiyor değil mi? Süleyman, bize geldiği gecelerde semtinde bulunan Mehmed Ağa minaresinde birkaç defa ezan okuttuk. Bütün yollar adam doldu. Gelen duruyor, giden duruyor, dinliyor. Pencereleer açılıyor. Ortalık tılsımlı bir hava içine gömülüyor.

Minareden çıkıp etrafa dağılan ses dalgaları, lâmekânî bir kılığa girerek yükseliyor, göklerde doluyor, ufuklara gömülüyor.

Bir gece ezanı «uşşak makamı» ndan okuyor. Türli orijinal nağmelerle carucıvarı büyütüyor. «Hayealelessalâh» [bugünkü ezanda: haydın namaza] da yaptığı bir nağme, 20 yıldan fazla hâlâ kulagındadır.

Malûm ki ezanlar, akort ne olursa olsun, ikinci yüksek oktavda okunur. Bu oktavın da tiznevâsı en çok kullanılan perdedir. Süleyman bu gece ezanı «uşşak makamı» ndan okuyor. Akort alabildiğine tizdir.

«Hayealelessalâh» ı okuyor. Tiznevâyı uzatırken uzattı. «Artık ses bitti, şimdi bırakacak» dedik. Tam bu sırada «tizla» perdesi üzerinde bir «çarpma» yaparak birer «dört-lük» imtidadlarla sol, fa, mi'den neyaya düşmez mi ve yine bir istahan çesnişi yaptıktan sonra bu neyada parlak bir bırakışla bırakmaz mı? Bu çesniyi kimsede, hattâ Cemalde de gömeniştim.

Cemal, ezanda türlü nağmeler yapar, fakat sesini tiretmez idi. Süleyman bîlâkis titrek sesle okur ve her istenileni yapar idi.

İşte Süleyman böyle bir harika idi. Bu da «okul mah-sulî» değil, yaratılış verimi bir şantör idi.

«Minare» Süleymana bir ayda ancak üç günlük yiyecek verebiliyordu. Evkaf idaresinde «Süleymanın ne olduğunu» takdir edecek kantar kırılmış, bozulmuştu. O, han yapıştır, hanamı yapıştır, idaresini zenginleştirmeye çalışır, fakat «Mabihiteşekkül» olan camî hademesini aç bırakırdı. Bu yüzden zavallı Süleyman kerizciliğe atılmak zorunda kaldı. Eliline aldığı «tef» ile gazinolarda gazel okumağa koyuldu. O zayıf vücut, belki bu derece tazyika dayanamadı. Gırtlak bozuldu. Verem oldu. Bu parlak yıldızımız da genç yaşında, hayatına doymadan ve etrafını gerektirdiği gibi doymadan «gırtlak veremi» nden ölüp gitti.

Hafız Cemal ile Süleymanın bir «ezanını» Süleymanın o şaheser gazellerinden birini olsun taşımadığı için «plâk âlemının iki yakası bir araya gelmez. Ne yazık, müzik â- lânında millî varlığımız, bu en parlak, estetik bakımdan en yüksek zenginliklerden mahrumdur.

Süleyman deyince içimiz kan ağlıyor. Allah bu oğlu- muza, bu arkadaşımıza ve bu büyük şairümüze gani ga- ni rahmetler in'am buyursun!

Burada şunu söylemeyi unutmayalım: Bu Süleyman yıl- dızı, «Hafız Sâmî manzumei şemsiyesi» ne bağlı idi.

Hafız Bîrhan.

Bizim müzik hocamız «Hafız Cemal» Hafız değildi. Ço- cukken, başlanmış ve bırakmış. Hafızlık unvanı, üzerine ya- pıyıp kalmıştı. Hafız Kemal de böyle. Süleyman hiç başla- mamış. Bîrhan, her cüzden iki buçuk sahife ezberlemek su- retile canlilerde mukabele okumak imkânını bulabilmişti.

«Hafız» kelimesinin uğradığı belâyı yukarıda söyle- miştim.

Bîrhan arkadaşımız birçok kimselerce sevilmemekte- dir. Bunun sebebi bir ince anlayışa dayanmaz. Bence, Bîr- han çok okumak suretiyle kendisini ibtizale uğraltı ve ku- laklar üzerinde bir «usang» yarattı. Bunun da sebebi, para- aşkını çok benimsemiş olması idi.

Bence Bîrhan, zengindir. Bilhassa hafif ve oynak şar- kıları herkesten mükemmel okur. Kur'an okumasını say- mayalım. Lâkin Mevlîd, gazel, şarkı okuma işlerinde Sâ- mîden ve Osmandan sonra gelen sınıftadır.

Bîrhan, mazbut bir hayata sahipti. Sefalete düşmemiş- tir. Parayı sever. Osman gibi eli açık, cebi delik değildi [1].

[1] Sâmî çok tokgözlü ve cömerd bir şahsiyetti. İsteseydi 1925 den 1946 ya kadar yüz bin liralık bir servete sahip olurdu. Bunu, adı geçen yazımızda yazmıştık.

Osmana gelince, bu da öyle idi. Bu adamlar parasız gezeler, ceplerine almak isteyen alın oluklarını ellerle tıkartırdı. Birgün Sultan Mahmud

Kendisiyle çok sevişirdik. Bazı gittelerini plâka oku- muştı. Ara sıra beni görüp gitle isterdi. Bîrhan, plâkta tam muvaffak olmuş, okuma tarzını bütün mânasile belirte- cek eserler bırakmıştır. Bu hususta Sâmî, Osman, Rızalar gibi talihın kahırına uğramamıştır.

Bu değerli arkadaşımız Ankara'ya gitmiş, Hacı bayram camiiinde hastalanıp hemen ölmüştür. Kalben iyi bir zat ol- duğuna bu da an'nevî bir delildir.

Hafız Sâdeddin Kaynak.

Bu kıymetli arkadaşımız hakkında ben ne diyeyim? Kendisine hayırlı sağlıklar dilerim.

Çağımızın büyük müzik üstadıdır. Bu alanda gösterdi- ği harikulâde başarıları tebrik etssek yetiştir.

«Kur'an nasıl okunur» da onun Kur'an okuyuşu hak- kında bildiklerini yazacağım. «Kaynak» bugün Kur'an o- kuma işinde «birincilerden» sayılır. O tatlı, o yumuşak ve o zengin sesi, herseyden ziyade Kur'an okumak için yaratıl- mıştır. Sâdeddin'in hali iyi olur da neseli okursa dinleyenler

türbesinin önünde tranvay bekliyordum. Karşıdan Osmanı geçerken gör- düm. Durumu temasa'ya değer bir tip idi. Başırıp, sırtında yırtık ve yakası açık bir tek gömlek. Bacağında peçeleri dizlerde, salkınn sağak diz- liğe benzer birşey. Ayağında ise takunya. Yürüyüp gidiyor.

Hayret-ettim. İçim parçalandı. Saraylarda okumuş, nazlanmış, en yüksek konaklarda yatmış ve yaşamış, en zengin meclislere ruh vermiş olan şu zatın haline ibret gözün bağlandı, kendisiyle beraber yürüdü, gitti.

Osman birdenbire durdu. Dizlik adını taşıyacak olan, partaldan bir sey, para çıkıp yolun kenarında oturmuş olan bir hastaya verdi. Os- manın parası ondan ibaret idi. Çünkü elini daldırmasla çıkaramsı bir oldu.

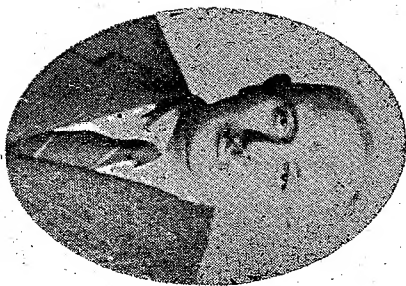
Osmanın bir şu acıklı durumuna bakın, bir de yitğinde yatan hasmetli asalete bakın. Kendisi parasız geçecek, belki ağ uyuyacak, fa- kat orada gördüğü ve hakikaten acımağa değer bir hastaya cebindeki vererek ceplerinin mahiyetini gösterecektir.

Sâmî de böyle idi. Bazı yoksulları ziyarete giderken türlü kıymetli şeyler alıp götürürdü.

Bunların ceplerinde para dolamaz, lâkin ruhları «cömerdlik» in şa- hıkalalarında uçar.

üzerinde en ilâhî tesiri yapar. O ibrişim sada, o güzel eda ne Kur'anı sıkarak, ne kulakları tıkar, ne de ruhları boğar.

Sadeddin Kaynak, bugün müzik eserleriyle en yüksek başarılarına kavuşmuş, âtilere doğru kök salmış parlak bir artistimizdir [1].

Hafız Sadeddin Kaynak

Hafız Ali. [Yeraltı habibi] Bu okuyucumuz, hiç bir zaman ihmal edilemez bir kıymet taşımaktadır. Sesinin perdesi azdır. Söyle böyle birbuçuk oktav içinde dolasır. Fakat sesin tonu, «rebâb» sesine benzer, son derece muhtlık ve müessir, haşşere o nisbette zengin, tavır daha güzel ve belâvetlidir.

[1] Muharrir Acizin:

Gördüm seni birgün, yeni açmış güle döndüm
Coştu şakıyıp aşk okuyan bittü döndüm.
Bak ayrılığın şimdi karanlık bucağında
Bir boynu bükük, bağıran yanık döndüm.
Güftesini usaktan besteleyip Bayan Melek Toksöz Kolombia plâğına okumuştur.
Bu kitada «gül, aşk, bilbil, sümbül» kelimelerinden başka yabancı kelime yoktur.

«Ali», Sâminin çağrısında yürüyelerdendir. Nâğmeler, tavırlar hep «makâmı Sâmi»ye doğru yükselir. Dikkat ediniz, Hafız Ali okurken «mistlik âlemi»ni radyosu çalıyor gibi ruh, tılsımlı bir dinleyişe düşer.

Hafız Fahri - 1935

Hafız Ali «Kur'an» okurken «artıkülâsyon» a biraz daha riayet etse fevkalâdeliğine ilâvelerde bulunmuş olur.

Mevlidi de pek güzel okumaktadır. Hafız Sâminin kırkinci gününe tesadüf eden mevlidinde bu Hafız Alinin okuduğu «yaratılmış cümle oldu şaduman» bahri fevkalâde okunmuş mevlidlerden idi.

Sesinin perdesi az ise de yaptığı iş pek çoktur. Doğrusu: Ali, okur. Kendisine selâmet ve saadet dileriz.

Haftz Fahri.

Sesinin tonu hakkında pek birşey söyleyemem. Fakat hanceresi çok zengindir. Orjinal nağmelerine diyecek yoktur. Pek tatlıdır. Falsodan eser görölmez. Nağme yaparken «külfet» e düşmez. Hulâsa tavrı o derece güzeldir ki okuyuşuna doyum olmaz bir arkadaşımızdır.

Kur'an da okursa da, mevlide, gazelde, şarkıda daha muvaffak olur.

Sarkıları acele okuduğu meşhurdur. Daha temkinli okusa, tesir, o nisbette çoğalır. Okurken de gençlik dâyesine düşer de ivicilik yapar.

Fahrinin okuyuşunda da biraz «goy goy emareleri» yok değildir. Nağme yaparken ağızda yabancı harfler, tufeyli sesler doluyor gibi olur. Bunlar olmasa acaba cimmez mi diye düşünüyorum. Kendisini candan sevdiğim için hatıra getirmek kabildinden bunları buraya yazıyorum.

Fahri, bilhassa, okuduğu şarkıları, usulinde olmak şarkı ile, fevkalâde okur. Benim bazı güftelerimi plâka okumuş, bu suretle kendisine büyük sempati besleyen arkadaşına hizmette bulunmuştur. Yüzün ay mı, saçın hâle miydi kız» diye başlayan güftemi hicaz makamından gazel olarak vermiş, eserim müzik ciheti, söz cihetinden daha zengin olmuştur.

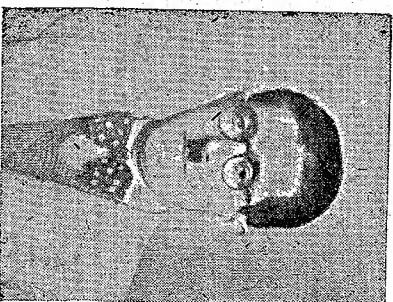
Fahriye hayırlı uzun ömürler ve daha nice yükselmeler dilerim.

Haftz Cevdet Soydanses.

Soyadı anlatıyor ki: «Cevdet» teki güzel sada, kendi şahsına aid değil. Soyundan gelmedir. Evet, çok doğru. Bu güzel, oynak, tavrılı sesin kaynağı, onun soyudur. Çünkü kendisi Haftz Sâmînin yeğenidir. Öz hemsiresi Sıdka Ak-

türkün oğludur. Babası dahi meşhur karra Haftz Süleyman Sürürîdir.

Cevdet, okuduklarında muvaffak olur. Vücutta zayıf olmasa, elbette parlaklığı biraz daha cihâl vultur. Okuyuştaki tip «Haftz Sâmî» tipidir. Bu, onu hatırlatır. Bir avuç, bir yığının örneğidir. [1]

Haftz Mecid

Haftz Cevdet Soydan ses

Haftz Mecid.

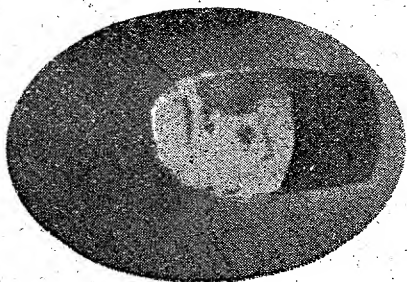
Bugün, bilhassa mevlidilikde en çok muvaffak olanlardan biridir. Sesi boğuk gibi görünürse de değildir. Ol-duka perdelidir. Toktur. Falsosuzdur. Sürekli. Orjinal nağmeler yapar. Ancak, Süleyman gibi tizlerde sürekli okumak cihetine giñmez. Tiz perdeleri yalama gösterir ve ortalarına iner.

Mecid, aynı zamanda musikîşinasdır da. Saz galar. Zaten perdeleri daha iyi tanımak ve onlar üzerinde tasarruf edinebilmek, saz çalmaya bağlıdır. Haftz Sâmî gibi harikulâde yaratılmışlara bakmamalıdır. Zekâî Dedenin buyurduğu gibi «Sâmîye Allah meşketmiş» tir.

[1] Muharir Acizin.

Fahri, Mecid, Cevdet... gibi santorlarımız Süleyman, Kemal, Ruza gibi okuyucularımızın alındaki sınıfın bülbülleridirler.

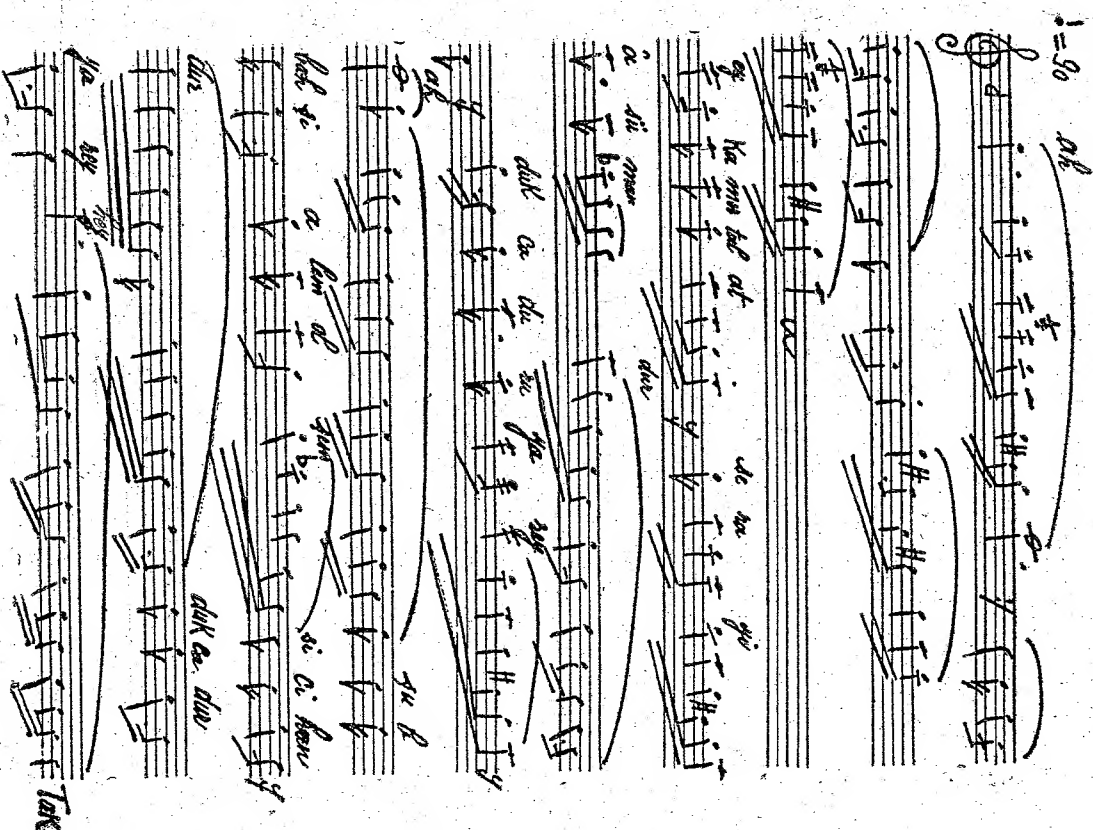
Bunlardan başka daha birçok okuyucularımız vardır. Onları da burada anmak isterdik. Ancak eserimizin başında yazdığımız vech üzere daha çok yazmak için vaktimiz kalmamıştır. Hafız Sâmîye aîd daha yazacaklarımız vardı.

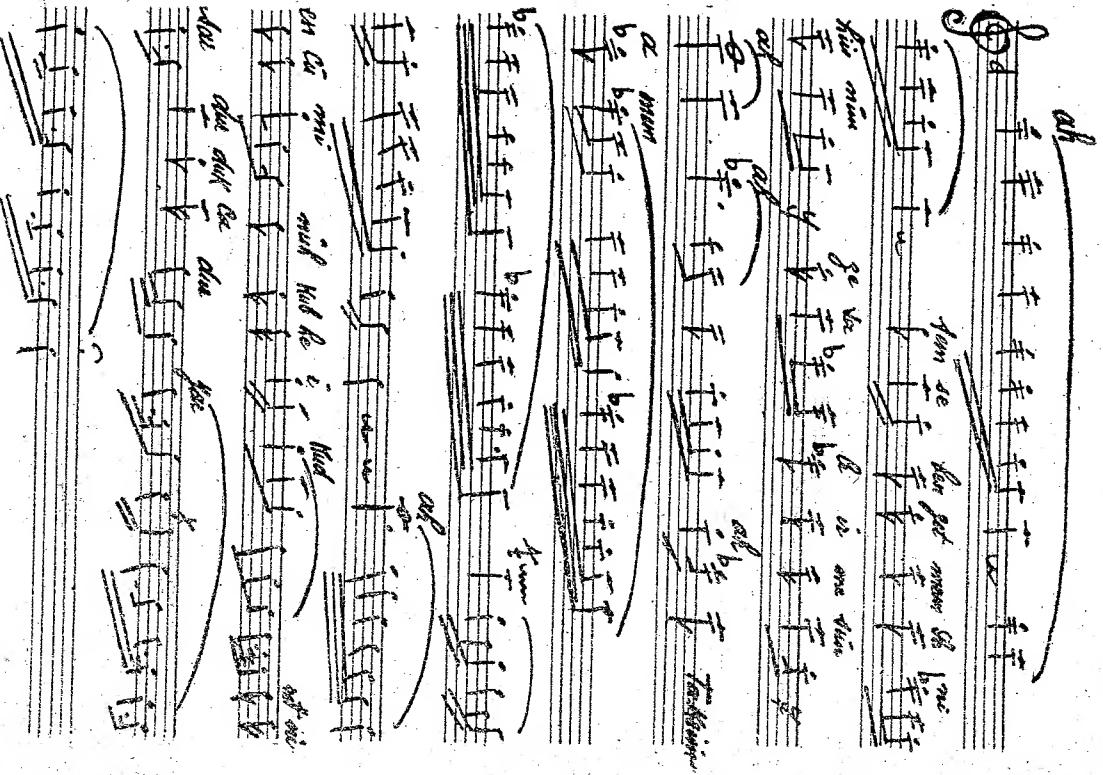

Büyük üstad, meşhur
Şaşı Hafız Osman

Onları da bırakmak zorunda kaldık. İnşallah ikinci tablomuzda gerek Sâmîi hakkındaki yazılarımızı daha olgunlaştırmaya, gerek bugünkü okuyan 'bülbüllerimizin her birini anmaya fırsat buluruz.

Son olarak derim ki buraya adlarını yazdığımız ve yazmaya imkân bulamadığımız diğer yükses okuyucuları bir araya getiriniz. Modern bir salonda bunları lâyık oldukları yerlerde oturtunuz. Sâmîyi de bunlara başkan yapınız. Lâkin Osmanî da Sâmînin sağına oturmayı unutmayınız.

İlgililer bilirler ki ölçüsüz nota yazmak pek güç bir iştir. Plaktan almak için çok zorluk çektilik. Beraber yazdığımız ve bu işte büyük meharetinden çok istifade ettiğimiz değerli neyzenimiz Süleyman Ergüner'e teşekkürlerimi sunarım.

Notadaki gazel:

Ey kameri ta'at! Sarayı âsinân durdukça dur.
Süle bahşi âlem ol şensi cihan durdukça dur.
Sense benzetmem seni hüsnün zevale ermesin
Encüni nih kubbe kudretisâr durdukça dur.

[27 Ağustos 1943 tarihli İstiklâl Gazetesinde
çıkan yazın:]

HAFIZ SÂMÎ MERHUM

Aradan tam dört ay geçti.

27 Nisan 943. Fath ile Edirnekapısını birbirine bağlayan caddeler, alamadıkları halk küleleleriyle dalgalanıyor, çalkalanıyor.

Geniş caddelerde arabalara yol vermeyen, tramvayları durduran bu insan kalabalığı derin bir üzüntü içinde; yık boyunlar, bulutlu gözlerle yavaş yavaş Edirnekapısına doğru ilerliyor. Önde seçme güzel sesler grulu okudukları ruhî ve ruhanî eserler ile ruhları ateşliyor, alevliyor, ufuklardan aldıkları cevaplarla göklerin de bu matem törenine ortaklığını anlatıyor.

Bu görülmemiş kalabalık, bir cenaze alaydır. Önündeki bandosu madenlerden yapılmış âlet üfürükleri değil, hancıların lâhutî sesleri, yüreklerin titremesi ve ruhların feryatlarıdır.

Tören Hafız Sâmînin cenazesine aittir. Koca Hafız Sâmî ölmüş, gömülmeye götürülüyor.

O Hafız Samî ki tam yarım asırdanberi yüksek varlığı insanların en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün yüreklerine sokulmuş, duygulara hâkin olmuş, her mânâsile yüksek adını yalnız Türk ocağına değil, yalnız müslüman dünyasına da değil, bütün cihanın müzik mahfillerine hâketmiştir.

Hafız Samî deyip geçirmek, bu ad karşısında irkilip saygı göstermemek büyük bir dalgınlık eseri olur. En küçük meseleleri yazmak, en önemsiz olayları iri yazılarla baş sahifelere geçirmek mutadında olan gazetelerimizde ne yazık ki Hafız Sâmînin ölümü gibi bir olay hakkında katı bir ınsâk gösterildi. Buna hayret ve teessüf etmemek elden gelmez. Bir cemiyetin öğüneceği varlıklar, yalnız askeri ve siyasi alandakiler değildir. Medeniyete karakterini veren her hangi bir işte başarı gösterenler öğünülecek ve önderinde sempati ile reverans yapılacak şahsiyetlerdir.

Hafız Samî, cemiyetini kendisiyle öğündürecek derecede zengin ve şaheser bir varlığımızdı. Tabiat, onun gibisini, yıllarda, devirlerde değil, asırlarda bile milyonlar arasından zor bulup çıkarabiliyor. hilkat öylesini pek az yetiştiriyor. Hafız Sâmî, medeniyet sarayının dayandığı pilpayelerden biri olan müzik ufkunun, bir güneşi idi; parlamak ve parlamakta eş tanımayan bir güneş.

İşte bu güneş, küşuf değil, uful etti, ebediyen söndü de hiçbir yandan bir üzüntü fırtınası. Bütün matbuat dilisiz kesildi. Bana bu satırları yazdıran işte bu dilisizliğe son vermek arzusudur.

Benim 1943 yılında yaptığım bu teessüfî Ahmet Mithat merhum bundan kırk beş yıl önce «Hafız Samî» başlığıyla bu Hafız Samî hakkında yazdığı uzun bir makalede yazmış, o zaman ki gazetelerin, Hafız Samî gibi yeryüzünde ikincisi bulunmayan bir okuyucumuzdan bahsetmemelerine şaşmış ve aynen demişti ki:

«Mesahîrimizin kâffesile iftihar eylediğimiz halde mesleğince mertebe-i kemalî kazanmış olan bu zatı müteremle fahr yolunda henüz matbuatımız sayfalarına hiçbir şey yazılmamıştır...» Mahareti tilâveti akıllara hayret verecek dereceyi bulmuş olan bu sahibi kemal hakkında hiçbir şey yazılmamak...» «Bir fahrımız dahi Hafız Samî hazretleri yü-

zünden husule gelmek, elbette sezâvât görülür. Tahrik: Kânûsani 1314 = 1900.

Evet, merhumun dediği gibi bu yüksek değerlin sahibi olan zat, başka ülkelerde yetişmiş olsaydı belki başka takdirlere uğrar, başka çeşitlerde okşanırdı.

Hiç unutmam, ilk Cihan Harbinde Kızılıoprakta bir bahçede okuduğu gazelleri dinleyenler aarsında bulunan dört yüksek rütbeli Avusturya subayı hayretlerini gizleyememişler:

«— Bu hangerenin kirisleri mutlaka plâttındendir, bizde olsa, hangeresini şimdiden satın alırlar» demişlerdi.

O ses, o derece olağanüstü bir süs idi ki yalnız anlayanları değil, yabancı oldukları için musikimizin zevkine yarmayanları bile gasyederdi.

Onun saldığı şöret, kendisine eşsiz bir hâkimiyet temellemişti. Bu hâkimiyet, bizde hiçbir okuyucuya nasip olmamıştır. Bugün dahî böyledir: Hafız Saminin adı, menkabe-leri bir meclisin musiki zevkini tatmin eder. O bir mecliste bulunursa, okusa da okumasa da o mecliste bir vecd, bir hayranlık, bir istîğrak yeli eserd. Menleketimizin üç evlik bir köyü yoktur ki Saminin yüksek adını tanımış olmasın. Ben, sekiz yaşında ike n mânâsı da, müsemması gibi yüksek olan bu adı, Giresunun Kesap nahiyesinde konuşurlarken işitmişim.

Yalnız Anadolu mu bu adla süslenmişti? Yalnız Arabistan, Kırım, İran, Afkan... gibi Müslüman dünyasını teğkil eden diyarlar mı bu yüksek adı duymakla kendisini görmeğe ve dinlemeğe özlem çekiyorlardı? Hayır, bütün dünya.

Bu dâvanın delili şudur:

Kolombiya gramfon ajanı M. Jül -ki daha sağdır- bundan 17 yıl önce Hafız Samiye doldurtacağı plâkları daha çok Amerikaya satacağını söylüyerek ceplerini para ile doldurmuş ve istadın arkasına düşmüştü.

Bundan 55 yıl önce meşhur Zekâi Dede merhumun huzuruna varan bu Hafız Samiye musikinin kutbu olan o en büyük istad, şöyle söylemişti:

«Oğlum: Senin musiki meşkine ihtiyacın yoktur. Sana Tanrı meşketmiş...»

Zekâi Dedenin bu sözü kadar Hafız Samiyi ne anlatabilir?

Hafız Sâmî, gerçi bir kompozitör değildi, beste yapmağa emek vermemişti; sadece bir şantör'dü. Fakat öyle bir şantör ki yürekleri tılsımlar, ruhları güldürür, duyguları bü-yülerdi.

Onun şantör'lüğünde direksiyonu para değil, aşk kullandı. Birçok büyük sanatkârların bir hususiyetleri vardır ki ona, Hafız Samî de fazlasile sahip bulunuyordu:

Paraya para vermemek.

Parasız gezdiği zamanlarda bile, paralı olmayı biricik meziyet sayarak böbürlenzen zavallılara bel bükme, boyun kırmak şöyle dursun, yarım düdâkla gülümsemeyi bile vakarına aykırı bulur, gönül sahibi yoksullara canını verdiği halde para sahibi zenginlere dönüp bakmayı bile çok görürdü. Adı geçen jütlün, heybeler dolusu liralarını hiçe sayarak red-detmesi, birçok yalvarmalara rağmen bu adamların evine bile kabul etmemesi işte bu parasız gezdiği zamanlara rastlar.

Sesinin pestlerinde başka bir lezzet, tizlerinde başka tad vardı ki bu hususiyet her sese nasip değildir. Bildiğimiz güzel seslerin çoğu, ya peste, ya yalnız tizde varlığını gösterir. Hafız Samî ise o güzel sesine yedi, sekiz türlü ton verebilir ve her türlüünü öteki türlüünden daha tatlı olurdu.

Üç oktav üzerinde istediği serbestlikle okuyabilmek kisinin haddine düşmüştü? Bu kudret, ona verilmiş bir nasip idi. Otuz ikilik nağme yapmak onun için en kolay bir işti. En umulmayan yerde yaptığı almış dörtlük nağmeler de anlayanları hayretler içinde bırakırdı. Meyan içinde meyan

göstermek şartile kırk iki hecelik iki beyti bir solukta okumak işte bu Hafız Saminin yapabildiği bir harika idi.

Bugün okuyuculuk âleminin yıldızları olan varlıklarımızın en kuvvetlileri, mansur akordunda tiz lâ perdesi üzerinde okunmuş olsalar ağızlarındaki heceler normalliğini yitirir. Hafız Sami ise mansur âhenginin tiz nevâsı üzerinde okur, kelimeler simalarını bozmadan, güzelliğini muhafaza ederek havaya dalar, kulakları okşardı.

••

On beş yıl önce Hafız Sami bazı günler Fatih camiiinde kırk dökük okumağa başlamıştı. Hafız Sami okuyormuş diye İstanbulda binlerce insanın dükkânlarını, mağazalarını kapayıp camie dolduklarını gördük. Fatih camiiinin istiap-tan âciz kaldığı bu esrarengiz kalabalık içinde Balıkesir, İzmir ve Ankara gibi yerlerde dahi işini gücünü bırakıp gelenlerin bulunduğunu kendim görmüş bulunuyordum.

••

İşitildiğine göre müze idaresi merhumun birkaç plâğını müzeeye almış. Doğru ise çok sevinmekle beraber şunu söylemeliyim: Hafız Saminin plâkları kendisini temsil edememektedir. Çünkü:

1— Bugün elli yaşında olan o plâklar, bundan kırk yıl evvel alınmışlardır. O zaman plâk endüstrisi henüz çok iptidaiydi.

2— Saminin muhteşem okuyuşu, her yanından kırplı madkça dakikalara sıkıştırılmazdı.

Türk âleminin en büyük üstadlarından Ahmed Midhat merhumun 1314 — 1898 yılında «Tarık» gazetesinde Hafız Sâmî hakkında yazdığı makaledir.

Her fırka kendi elinde olan şey ile fahreder, bu hüküm bir hakikatı ezelîye olduğu için âyatı kur'aniyeden bir âyetinde muhteviyatını teşkil etmiştir. Sayestei fahrolan varlıklarla iftihar her halkın hakkı vardır. Biz dahi yerine göre bu hakkımızdan istifade etmekteyiz. Bir fahrimiz dahi Hafız Sami efendi hazretleri yüzünden husule gelmek elbette sezavar görüldü.

Bir hayli senedir Beyazıt camii şerifinin kütüphanesi kâpısı cihetinde Ramazanlarda mukabele okuyan Hafız Sami Efendi hazretlerini tanyanlar ve takdir edenler pek çok olduğundan şu makaleyi kendisine şöhret kazandırmak için yazmadığımız tabiatle sabittir. Fakat meşahirimizin kâffesile iftihar eylediğimiz halde meslekince mertebai kemali kazanmış olan bu karîi muhteremle fahir yolunda henüz matbuatımız sahifelerine hiç birşey yazılmamıştır. Bahusus Ramazanı şerif ahvalinin her ciheti matnuatımıza sermayei bahsumekal olduğu halde mahareti tîlâveti akılîlara hayret verecek derecesini bulmuş olan bu sahîbi kemal hakkında bir harf bile yazılmamak gayretimize dokunsa bile istib'at olunamaz. Her sene bir iki defa bil îtitizam hazreti saminin tîlâveti şerifesini istimaâ giderim. Bu sene dahi kısmet bu garşamba günü miş. Gittim müşahedatımı işte berveçhi atı yazmağa gayret edeceğim.)

Hafız Sami efendi hazretleri bu sene mukabelesini zu-

hür ile asır arasında yani saat dokuza doğru okuyorlar. Ba-dezuhur Fatih canii şerifinde okuyup ondan sonra Beyazide gelerek ba'del asır dahi yerebatan canii şerifine gidiyorlar. Selâh zuhuru edadan sonra kütüphane kapısı cihetindeki cemaat kâmilan dağıldı. Adeta hiç bir kimse kalmadı yalnız muharriri aciz ki saati mukabeleyi bilmediğinden hazreti karim bunun için bir manii zuhur eylediğini bile meyasane düşünmeye başlamış idim. Sonra hakikat öğrenince bir şevki imitvarane ile bekledim. Saat sekizden sonra Hafız Sami Efendi hazretlerinin kendisine mahsus olan cemaati birer ikiye gelmeye başladı. Evet kendisine mahsus olan cemaat: zira ikinci namazın henüz vakti olmadığından bu cemaat hazreti hafızın müstaktilâveti ve hayranı mahareti ola nbir cemaati mahsusadan başka bir şey olmaz. Cemaat amn ne cemaat - o cihetten iki muraabbı hınca hıncı doldurmak derecesinde çoğalan bir cemaat ki içinde her sırfan adam avr, kar gibi sarıklı ülemadan da var sırkeli, tach, ehli tarikattan da, üniformalı zabıberden de, hattâ sıvil memurin ve kelebeden de esneftan bile adam var. Bunların heyeti umumiyesine atf olunacak ilk nazarda görülür ki cemaat hakikaten bir cemaati mümtazedir. Dakikalar geçtikçe herkeste iştiyak artıyor, ortaya bir ince minder konulmuş herkesin gözü kâh o mindere, kâh cani kapisına tevccüh ederek tezayüdü iştiyak alâimi herkesin geyrelerinin de numayan olmakta geliyor: evet hazreti kari, zuhur etti. Sebhati müslime: vechi mutavazane bir tebessümü lâtif ile bir kat daha artmış olduğu halde geldi. Minderi üzerine oturarak euzü besmeleyi çekti ve hicir surei şerifinden tilâvete başladı o muhtrik sedadakı letafeti kalem tarifi ve ta'yin edemez. O takdir ve ta'yin kulağa mahsustur. Dinlemeli de anlamalı: Tecvidi kur'an ilmi şerifini tabikatında hiç bir eksik, ziyade bulunamaz.

Maharici hüruf hususunda ifrat görülmeyib kalkaleler bir derecece tabiiyeyi geçmez onun için Osmanlı kulaklarına

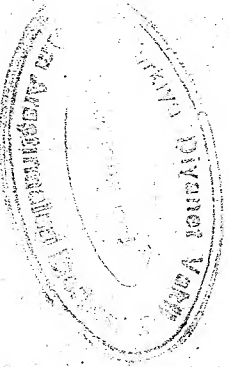
nas eylediği letafetler ayınları çalınmakta kalfarı mahreci iliminden çıkarmakta itizamı ifrat edenlerin husulüne çalıstıkları letafetlerle kıyas olunamaz. Asıl cayı ehemmiyet lâhın cihetindedir. San'atı latifiye musikiye mevdü olan lâhın cihetindeki bu cihette hafızın muşarun ileyh emsalin eden hiç birisine maks olamaz. Kuraatı şerifiye makamı uşaktan girerek bir aralık semti hicaza tahvil avaze ile saba ve neva yollarında dolanmış ve Hüseyini ve şatıran nâgmeleriyle müstem'ileri nali zevk vecd eyledikten sonra rast makamına inerek anın aksamından olan süzinâk ve nehavent hükmilerini vermiştir. Bu sıralarda bazan beyati ve bazan sabâh makamlarını müzeyyen olarak kullanmakta hakikaten pek büyük bir maharet göstermiştir. Hazreti hafızın lâhın hususunda en büyük mahareti hangi makamı icra etmekte ise o makamdan birer zemin ve birer karar teşkil eyledikten sonra birer de meyan açarak işte bu mayanlarda makamı mezkûre en büyük münasebeti olan makamâtı saireyi müzeyyen ittihaz etmesinde görülür. Asıl sayestei tezkâr olan şey, bu kıraatı şerifin müstem'ilere olan tesiridir. Miktarı 400 den aşağı tahmin olunamayan cemaatin bir büyük kısmı hali kuutta boyunları bükülmüş olduğu halde, bir kısmı dahi kaimen cemaati ihata ederek ihzan vücudundan bir duvar teşkil olunmuş idi ki bu duvarın içinde müteabbidane bir sükûtu, tezyinen ihlâl eden şey yalnız lâhın şeriften ibaret idi. Pek çok gözler yaşamış pek çok bu runlar kızarmış pek çok ellerde mendiller bulunmaya ihtiyaç hasıl olmuş idi. Hele mâna şinas olan bir hayli ülemann lâhın şerif tesirine bir de kelâmı lâhının ahkâmı aliyesi tesirinin izimamından dolayı aldıkları zevkin derecece ancak dök-tükleri göz yaşlarıyla takdir olunabilir. Bir meclisîci cidden melâik eniş hitamı telâvette bir çok (Tekabbellallah) lar, bir çok (Tebarekallahlar) bulunan esvri ilâhiyenin o ande ilbi hazreti elhamın tayini mükâfat eyledikleri minindillâh muhakkakan me'mul olan ecri manevisi de caba:

Padışahımız şehriyari dindar ve halifei Faruk asar sevketti efendimiz hazretlerinin asrı mes'ut hilâfet penahilerinde her cihette yetismekte bulunan müsteiddanın asarı say'ü gayretleri elhak geçmi şükranla görüldüğü gibi tılaveti kur'ani kerim emriceliindeki terakkiyatımız dahi hafız Sami Efendi hazretlerinin femi mes'udunda tecessül etmekle bunu da vücûh saireden mutahassıl bahıyarlıklarımıza ilâve etmeyi kadirşinaslık sanından adâdeden ve Hafız muşarrıfıleyh hazretlerini bir hissi minnettarane ile tebrik ederim.

16 / Kânunusani / 1314
Abmet Mithat

Bu güzel yazı ile Ahmed Mithad merhum, musikiye dahil vukufunu isbat etlemiştir.

14 Nisan 1947
Ali Rıza Sağman

TDV İslam Araştırmaları
Merkezi Kütüphanesi'ne
Orhan Şaik GÖKYAYIN
VAKFI'NDAN

HAL TERCÜMESİ

Hafız Sâmî merhum, 1290—1874 de Filibede doğdu. Babası Hacı Ali Efendi, 1876 Moskof harbinde Filibenin Ruslar tarafından işgali dolayısıyla ailesini alıp İstanbul'a hicret ederek Fatih'te Hafız Paşada yerleşti.

Küçük Sâmî, Tezâhirciler sıbyan mektebine verildi. Bu mektebin hocası meşhur reisülেকırır' Hacı Hasan Efendi idi. Henüz on yaşlarında bulunan küçük talebe «Sâmî»nin sesindeki fevkalâdelek, hocasının ve ailesinin dikkatini çekmiş olacak ki çocuğu hemen «hıfz» a başlatırlar. 12 yaşındaki Sâmîyi «Hafız» lğnı dinletmiş olarak götürüyoruz. «Hıfz Cemiyeti» Fatih camiiinde «mutad merasim» ile yapıldı.

Bundan sonra tashihî huruf ve talimi kur'an için yedi emirler türbedarı Hacı kadir Efendiye, «İlmî kırat» tahsili için» hocası Hacı Hasan Efendiye, medrese ilimlerini elde etmek için de Eğri'li Rahmî ve İdris ve en son Hacı Abdus Efendilerin derslerine devam etmiş ve üçüncüden icazet almış idi.

İlk musiki meşketiği zat, meşhur bestekâr «Hacı Edhem» Efendidir. Sonra, bol âhenk Nuri bey ve Hacı Kırâmî Efendi, bestenigâr unvanla maruf «Ziya bey» idi. Bugünlerde Mısır'da vefatını teessürle işittiğiniz Sultanselâhî Hafız Cemalden de çok eser geçmişti.

Merhumun gençlik arkadaşlarından ve bugün yaşamakta bulunan «Münir Bey» Sâmîyi, anne babası olan büyük üstad «Zekâî» Dede Efendiye götürmüş ve bu genç arkadaşına müzik meşketmesini rica etmişti. Dede, Sâmîyi din-

ledikten sonra «Oğlum, sana huda meşketmiş, benim sana meşke edecek hiçbir şeyin yok» diye bu hafızın ne olduğunu anlatmıştır.

1908 de Ferizai hacci ifa etmek şerefine kavuştu. O sırada Hicaz valisi bulunan zat [1] Elhac Hafız Sâmîyi Hicaz Emiri şerif Hüseyin Paşaya takdim etmiş ve orada okuduğu Kur'an üzerine şerif, «Oğlum! senin ecdadın arasında mutlaka bir arab vardır. Sen farkında değilsin, zira bu şekilde kur'an okunak ancak araba mahsus bir keyfiyettir.» demiş.

İstanbulda avdetinde Hünkâr imamı Malak Hafız vefat etmiş, Sultan Reşad, o suraad Seyhülislâm bulunan «Hüseyin Hüsnü» Efendiye munasib birinin bulunmasını ferman buyurmuş, o da Hafız Sâmîyi çağırarak bu vazifeyi teklif etmiş ve kabul etmesi için de ısrar eylemiş ise de Hafız Sâmî,

Kırbi Sultan âtesi sûzan hüved

diyerek itizar ile bu teklifi kabul etmemiştir.

1912 de ruhunda bekiren bir sıkıntı üzerine camilerde muntazaman okuma işlerine son vermiş. Bundan sonra okumaları hep tesadüfe bağlı kalmıştır.

1936 da Sükrî Nailî, Süreyya Hidayet Pasaların delaletile Gülhane hastahanesine yatırılmış ve tedavisine çalışmış, sınır ıztırapları bir müddet sükûn bulur gibi olmuş ise de biraz sonra buhranlar alabildiğine sürüme koyulmuştur. Bu sıralarda kulaklarının da işitememeğe başlaması zavallının sıkıntısını katmerleştirmiş. Sâmî, gündüzlerini azap gecelerini ıztırap içinde geçirmeğe mahkûm olmuştu.

Merhum, hastalığının cismanî değil, ruhanî olduğuna iyice kanaat getirmiş olduğu için doktorlara baş vurmağı lüzumsuz görür, maddî ilâçlardan fayda ummazdı. Kendisini hem ağabey, hem baba ve herşey bilen hemşiresi onun çektiği acı ıztıraplara dayanamayarak bir akşam üstü Fatih-

[1] Ahmed Râip Paşa olduğunu kemali emîn baradan öğrendim.

teki Râhmî Duınâna götürmek istedi, Sâmî berrutad gitmek istememiş ise de çok sevdiği hemşiresinin rica ve ısrarlarını reddedemiyerek beraberce Mehmed Ağadaki evlerinde çıkıp zincirlikuyunun yanından nişancı caddesine doğruldular. Hafız Paşa camine yaklaşmışlardı, Sâmî orada birdenbire durup sırtındaki muşambasını çıkardı ve hemşiresine:

— Sıdkal dînelim, kardeşim! dedi. Hemşiresi elile işaret edip «evin uzak, doktorun daha yakın olduğunu anlattı ve gitmelerini yalvardı.»

Bu yalvarmaya dayanamayan Sâmî bir adım attı. İkincisini atarken hemşiresinin koluna tutundu ve çok kürek ve korkunç bir sesle «Allah» diye haykırdı yere düştü, uzandı. Hafız Sâmî ölmüştü.

[26 Nisan 1943 pazartesi günü akşamı saat yedi buçuk] İnâ lillâhi ve inâ ilayhi râciün.

Ertesi gün namâzı Fatih Camiinde kılındıktan sonra tranvay yolunu takiben Edirnekapısı dışındaki ebedî karrâhına götürüldü. Yapılan cenaze töreni pek ruhanî ve pe kzenğin idi. Birçok güzel sesli hafızlar, önde okuyor, binlerce insan ağlaya ağlaya Hafız Sâmînin tabutunu kolları üstünde taşıyorlardı.

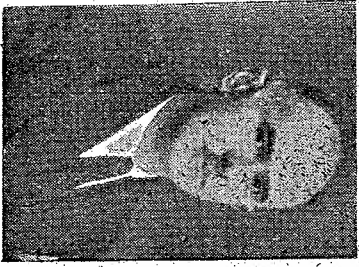
Kabrinin yeri:

Edirnekapısından dışarı çıkılır. Ramiye giden geniş yolda yüz metre kadar gidiликтen sonra sağda Eyübe giden yola saptır. Beş on adım ötede «mezarlar kulübesi» vardır. Bu kulübeden beş metre kadar daha gittikten sonra durulur ve sola dönilir. Dört metre karşıda ve orta yerdedir.

Mezarlığı: Burası, meşhur Hafız Sâmînin kabridir. Alılah tafsiranı affeylesin! ibaresini taşımaktadır. Mezar taşına bu ibarenin yazılmasını kendisi ısrarla isterdi. «Meşhur» kelimesini ilâve ettirmek için ben de hayli uğraşım.

Mezarının yerini kendisi sağığında tayin eylemişti. O tarafa geçilince mezarlıklarla konuştur. Ölüncü oraya gömülmesini onlara tenbih eder dururmuş.

Hayatının bu cihana aid kısmının çoğunu türlü elemeler ve ızdıraplar içinde geçirmiş olan büyük üstad, Elhâc Hatîz Sâminin, ettiği cihanda istediği tarzda mes'ud ve bahtiyar olmasını Ulu Tanrıdan niyaz ederiz.

Eseri yazan Ali Rıza
Sağman

